

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำเสนอเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัย เป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วม

ตอนที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ในประเทศ

- ต่างประเทศ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

นำเสนอรายละเอียด ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่กระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำการท่องเที่ยวตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Tourism ซึ่งนักวิชาการได้ให้ความหมายเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

เสรี วงศ์ไพจิตร (2534) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์หรือการกระทำต่อกันและกันของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ รัฐบาล และชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านในกระบวนการดึงดูดใจ และต้อนรับขับสู้นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

ปรีชา แดงโรจน์ (2544) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า เป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำและเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งโดยไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกล และการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมหรือไม่ รวมทั้งยังมีการให้คำจำกัดความเพิ่มไว้อีกด้วยว่า จุดมุ่งหมายของการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวต้องมีใช้เพื่อการประกอบอาชีพและไม่อยู่ประจำแต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (2552) ได้อธิบายว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การเดินทางไปเยือนสถานที่ต่างถิ่น ซึ่งมีใช้เป็นที่พำนักอาศัยประจำของบุคคลนั้น และเป็นการเยือนชั่วคราวโดยไม่ใช้เพื่อเป็นการประกอบอาชีพหารายได้

สายชล พงศ์กระวี (2524,น.12) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเป็นความสมัครใจที่เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว ซึ่งประกอบกิจกรรมที่แตกต่างจากงานประจำ

ที่ปฏิบัติอยู่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหาความสนุกสนาน บันเทิงเรีงรมย์ ศึกษาหาความรู้ เยี่ยมเยือนญาติ กิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนเพื่อสุขภาพอนามัยและการกีฬา

ธรรมนูญ ประจวบเหมาะ (2533,น.3) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรม นันทนาการรูปแบบหนึ่งที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมาย ถึง ที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งที่ตั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540,น.6) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวว่า การท่องเที่ยวที่ ผู้ท่องเที่ยวมุ่งหวังจะได้รับผลตอบแทนเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อสนองตอบความอยากรู้อยากเห็น

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2542,น.3-5) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางออกจากบ้านพัก เป็นการชั่วคราว ระยะเวลาสั้นเพื่อไปเยี่ยมญาติมิตร หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ ทางด้านท่องเที่ยว

สรุป **การท่องเที่ยว** หมายถึง การเดินทางไปเยือนสถานที่ต่างถิ่นของมนุษย์ซึ่งกระทำเพื่อ ผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจการงานประจำและเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งโดย ไม่คำนึงว่าระยะทางนั้นจะใกล้หรือไกล และการเดินทางนั้นจะมีการค้างแรมหรือไม่ ซึ่งมีใช่เป็นที่พำนัก อาศัยประจำของบุคคลนั้น และเป็นการเยือนชั่วคราวโดยไม่ใช่เพื่อเป็นการประกอบอาชีพหารายได้

ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่งที่นักวิชาการกล่าวถึง ดังนี้

เสรี วังไพจิตร (2534) กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว ดังนี้

1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ โดยนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศชาติ เช่นเดียว กับการส่งสินค้าออกไปขายต่างประเทศ คือ ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Tourism Expenditure) ที่ใช้จ่าย เพื่อซื้อสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวในประเทศไทย ซึ่งสามารถคำนวณรายได้จากนักท่องเที่ยว คือ จำนวนนักท่องเที่ยว x วันพักเฉลี่ย x ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/วัน/คน

2. การท่องเที่ยวเป็นการแก้ปัญหาการขาดดุลการค้าและดุลการชำระเงินของประเทศ กล่าวคือ ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาและประสบปัญหาสภาวะการขาดดุลการค้าและ ดุลการชำระเงิน เนื่องจากประเทศกำลังพัฒนาจะต้องพึ่งพิงประเทศที่พัฒนาแล้วในการนำเข้าสินค้า ที่ตนเองไม่สามารถผลิตได้ เช่น เครื่องมือ เครื่องจักรและเทคโนโลยีต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อ การผลิตและการพัฒนาประเทศ ซึ่งสินค้าเหล่านี้มีมูลค่าสูงมากเมื่อเทียบกับมูลค่าส่งออกสินค้า ทางการเกษตร นอกจากนี้ประเทศกำลังพัฒนายังต้องพึ่งสถาบันการเงินระหว่างประเทศเพื่อกู้ยืมเงิน มาใช้ในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นรายได้จากการท่องเที่ยวมีมูลค่านับแสนล้านบาทต่อปีจึงช่วยลดดุล การค้าได้อย่างมาก

3. การท่องเที่ยวช่วยเพิ่มรายได้จากการจัดเก็บภาษีรัฐบาล คือนักท่องเที่ยวต้องจ่าย ภาษี ต่าง ๆ เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ นักท่องเที่ยวต้องจ่ายภาษีเมื่อซื้อสินค้า และบริการ และภาษีทางอ้อม เช่น ค่าธรรมเนียมในการใช้สนามบิน ค่าภาษีศุลกากร ค่าธรรมเนียม ในการประทับตราหนังสือเดินทางและธุรกิจอื่นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น ภาษีกรมสรรพากร ภาษี หน่วยราชการส่วนท้องถิ่นจัดเก็บ ค่ารถ บริการต่าง ๆ เช่น ค่าธรรมเนียมโรงแรม ค่าธรรมเนียม โบราณวัตถุ จำหน่ายอาหาร สุราและเครื่องดื่ม เป็นต้น

4. การท่องเที่ยวเป็นการกระจายรายได้ออกไปตามส่วนภูมิภาคของประเทศ เนื่องจากการท่องเที่ยวประกอบด้วยธุรกิจขนาดเล็กจำนวนมาก ดังนั้นรายได้จากการท่องเที่ยวจึงกระจายออกไปสู่ประชาชนอย่างรวดเร็วทั้งระบบเศรษฐกิจ

5. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงาน สร้างอาชีพให้แก่ประชาชนทั้งแรงงานทั่วไป (Unskilled) และแรงงานที่มีความชำนาญ (Skill) เพราะการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีสัดส่วนของแรงงานสูงกว่าเครื่องจักร (Labour Intensive Industry)

6. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการหมุนเวียนเงินตราอย่างกว้างขวาง ช่วยกระตุ้นการผลิตและการลงทุนในอัตราสูงด้วยค่าทวีทางเศรษฐกิจ (Economic Multiplier) เป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจอย่างยิ่ง เพราะนอกจากค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวจะมีผลโดยตรงต่อผู้จัดการที่פקและธุรกิจต่าง ๆ รวมทั้งสร้างงานสร้างอาชีพอีกมากมายแล้ว ผลทางอ้อมจากค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวยังทำให้รายได้ของแรงงานในธุรกิจท่องเที่ยวต่าง ๆ หมุนเวียนรับ-จ่ายต่อไปอีกหลายรอบ จนกระทั่งถึงจุดสิ้นสุดของตัวเอง ยิ่งหมุนเวียนได้มากรอบเพียงใดก็ยิ่งทำให้มูลค่าของมันเพิ่มมากขึ้นเพียงนั้น

7. การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัด (Limitless Boundary Industry) ไม่มีปัญหาเรื่องการผลิตและไม่มีกำหนดโควตาการจำหน่าย กล่าวคือ การผลิตไม่ขึ้นกับสภาพดินฟ้าอากาศหรือเครื่องมือเครื่องมือโดยเฉพาะเจาะจงเหมือนเช่นการผลิตในสาขาอื่น ๆ การท่องเที่ยวสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาแล้วแต่ความเหมาะสมของแต่ละประเทศ แต่ละภูมิภาคของประเทศและขึ้นอยู่กับความสามารถของรัฐบาลแต่ละประเทศที่จะใช้กลยุทธ์ในการพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของตน

ฉันทิช วรรณถนอม (2552) กล่าวถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวดังนี้

ด้านเศรษฐกิจไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม บทบาทที่เด่นชัดบทบาทหนึ่งในช่วงหลายปีที่ผ่านมาของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก็คือ บทบาทด้านเศรษฐกิจซึ่งอาจกล่าวได้ว่า อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้ที่สำคัญให้ประเทศเป็นลำดับต้น โดยเฉพาะการนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาใช้จ่ายในระบบเศรษฐกิจของประเทศ

ด้านสังคมและวัฒนธรรมปกติรูปแบบวิถีชีวิตของคนในสังคมในทุก ๆ สังคม จะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอยู่แล้ว จะช้าหรือเร็วก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยจากทั้งภายนอกและภายในมาเป็นตัวกระตุ้น จะพัฒนาไปในทางที่ดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งสองนั้นตลอดจนสภาพสังคมนั้นประกอบด้วย เช่นเดียวกับการที่หากสังคมใดต้องการเปลี่ยนตัวเองจากสังคมเดิมตามปกติมาเป็นสังคมที่เปิดกว้างพร้อมรับการเข้ามาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สังคมนั้นก็จะยังมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเป็นหลายเท่าตัว เนื่องจากการท่องเที่ยวต้องเกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจหลายฝ่ายต้องเกี่ยวข้องกับคนหลายคน ต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความต้องการของคนที่หลากหลายผลของการท่องเที่ยวอาจไม่ได้ส่งผลต่อการทำให้วัฒนธรรมของท้องถิ่นต้องเปลี่ยนแปลงอย่างทันทีทันใด แต่อาจค่อย ๆ ซึมซับอย่างช้า ๆ ธุรกิจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวภาคต่าง ๆ ที่มีความล่อแหลมต่อความรับผิดชอบในวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ จึงควรตระหนัก หมั่นสังเกต

ติดตาม พัฒนา นำวัฒนธรรมในสิ่งที่ดีและวัฒนธรรมภายนอกที่แตกต่างจากของตนมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แต่ต้องไม่ลืมคุณค่าวัฒนธรรมเดิมของตนด้วย

ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ในการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ย่อมทำให้ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นเหตุให้มีการมีการช่วยกันรักษาสภาพภูมิทัศน์ของสิ่งแวดล้อมในชุมชน เพื่อสามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเพิ่มขึ้น และสามารถอาศัยรายได้จากการท่องเที่ยวมาสนับสนุนในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ อันเป็นการนำทรัพยากรการท่องเที่ยวมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า

สรุป การท่องเที่ยวมีความสำคัญเป็นอย่างมากทั้งด้านด้านเศรษฐกิจด้านสังคมและวัฒนธรรมและด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะเข้าเยี่ยมชมนั้นจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ดังที่นักวิชาการกล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ดังนี้

Collier and Harraway (1997) ได้กล่าวว่าการที่การท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์ขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ หรือ 3As ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน ฯลฯ อันเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุดของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งดึงดูดใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปเยี่ยมชมเยือน ถ้าไม่มีสิ่งดึงดูดใจแล้วนักท่องเที่ยวก็ไม่มีแรงจูงใจมาสถานที่นั้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) หมายถึง สิ่งที่จะบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจ สะดวกและอยากมาท่องเที่ยวอีก หรือพักอยู่นานขึ้น เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การขนส่ง การสื่อสาร ไฟฟ้า น้ำประปา ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและบริการนำเที่ยว เป็นต้น

3. การเข้าถึงพื้นที่ (Accessibility) หมายถึง การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงพื้นที่นั้น ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง แหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้โดยมีปัจจัยคมนาคมที่สะดวกจะมีนักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปท่องเที่ยวมาก แต่ถ้าแหล่งท่องเที่ยวอยู่ไกลและไม่มีการคมนาคมเข้าถึงได้สะดวกและเพียงพอก็จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นลดความสำคัญลง

โครงการศึกษาวิจัยมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (2541) กล่าวว่า นอกเหนือจากปัจจัยดังกล่าวข้างต้นแล้ว องค์ประกอบด้านการตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Marketing) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่จะชักนำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว เพราะการตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง ความพร้อมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตน แล้วใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งด้านสิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ซึ่งการตลาดการท่องเที่ยวอาจทำได้ 2 วิธีคือ การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวและการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวผ่านสื่อต่าง ๆ เป็นต้น องค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการท่องเที่ยวซึ่งผู้เกี่ยวข้อง

ต้องพิจารณาในปัจจัยต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับรูปแบบลักษณะการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันไป เช่น การท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (EcoTourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงต้องมีการบริหารจัดการให้เหมาะสม

พรพิชญ พรหมศิระพัลลภ, กุลดา เพ็ชรวรรณ และชัชวาล แพนกุดเรือ (2548 อ้างจาก Dickman, 1996) กล่าวว่า การท่องเที่ยวจำเป็นต้องประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลักหรือองค์ประกอบ 5A คือ

สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) จัดเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งที่จูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น ซึ่งสามารถแบ่งแยกเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา หาดทราย ชายหาด ภูเขา อุทยานแห่งชาติ เทศกาลต่าง ๆ หรือสถานที่ที่มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์และเป็นทีโด่งดังและโดยทั่วไปสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมักจะมีสิ่งดึงดูดใจมากกว่าหนึ่งอย่าง อาทิ ภูเก็ตซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวหลากหลาย เช่น หาดทราย กิจกรรมทางน้ำ สถาบันเทিংต่าง ๆ รวมทั้งสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ

ความสะดวกในการเดินทาง (Access) ถึงแม้ว่าสถานที่ท่องเที่ยวอาจมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ แต่สิ่งเหล่านั้นอาจไร้ประโยชน์หากนักท่องเที่ยวไม่สามารถเดินทางไปยังสถานที่นั้นได้ และสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางอาจรวมถึงการออกวีซ่า หนังสือเดินทางและเอกสารเดินทางที่เกี่ยวข้อง ความสะดวกในการเดินทางเข้า-ออกประเทศและแหล่งท่องเที่ยว สภาพของถนนหนทาง ความสะดวกสบายและความสะอาดของสนามบิน จำนวนเที่ยวบิน เป็นต้น

สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ (Amenities) ซึ่งหมายถึง การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้นักท่องเที่ยว อาทิ สาธารณูปโภคน้ำ ไฟ โทรศัพท์ ห้องสุขา และสิ่งอำนวยความสะดวกที่นักท่องเที่ยวมีความจำเป็นต้องใช้ เช่น ร้านอาหาร โรงพยาบาล ธนาคาร สำนักงานไปรษณีย์ การบริการในกรณีฉุกเฉินก็มีความสำคัญเช่นกัน

ที่พัก (Accommodation) สถานที่ท่องเที่ยวควรมีที่พักที่เพียงพอ พร้อมทั้งมีความหลากหลายด้านราคาและบริการ และมีความเหมาะสมต่อสถานที่และที่พักควรอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก

กิจกรรมต่าง ๆ (Activities) สถานที่ท่องเที่ยวควรจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวสามารถทำในช่วงเวลาที่พำนักและท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น เพื่อเพิ่มความน่าสนใจของการท่องเที่ยว และช่วงเวลาพักผ่อนของนักท่องเที่ยว กิจกรรมต่าง ๆ ควรมีความหลากหลายและตรงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวด้วย อาทิ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการจับจ่ายใช้สอย กิจกรรมทางทะเล เช่น ดำน้ำ ว่ายน้ำ ล่องแพ เป็นต้น

พยอม ธรรมบุตร (2549,น.1-2) ได้แบ่งองค์ประกอบของการท่องเที่ยวออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างยิ่ง ได้แก่ การขนส่ง การคมนาคมที่เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวกับสนามบิน ตัวเมือง สถานีขนส่ง สถานีรถไฟ รวมถึงคุณภาพของโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ ได้แก่ ถนน ทางหลวง เครือข่ายคมนาคม

2. ที่พักแรม เป็นองค์ประกอบที่สำคัญเช่นกัน โดยเฉพาะสำหรับ Tourist ซึ่งต้องค้างคืนในแหล่งท่องเที่ยวอย่างน้อย 1 คืน ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท บริการอาหารและเครื่องดื่ม Home Stay ฯลฯ

3. แหล่งท่องเที่ยวเป็นหัวใจขององค์ประกอบการท่องเที่ยว เพราะเป็นสถานที่ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว อาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ หรือวัฒนธรรม หรืองานมหกรรม ประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนเจ้าของบ้าน

4. กิจกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งแสวงหาประสบการณ์จึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต เช่น การดำนา การเกี่ยวข้าว การจับปลา การกรีดยาง การทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542,น.2 - 10) กล่าวว่า การท่องเที่ยวมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ แหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) และตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) แต่ละองค์ประกอบมีองค์ประกอบย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยว จึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อย และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง

1. แหล่งท่องเที่ยว เป็นทรัพยากรที่สำคัญ จัดเป็นอุปทานการท่องเที่ยว (Tourism Supply) และจัดหมวดหมู่ของแหล่งท่องเที่ยวเป็น 5 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attractions) แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงออกถึงประเพณีต่างๆ (Traditional Attractions) แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงถึงความงดงามในรูปแบบต่างๆ ของภูมิประเทศ (Scenic Attractions) แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Attractions) แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัว (Other Attractions) สำหรับประเทศไทยนั้น มักแบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์โบราณคดี และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความบันเทิงนั้น จัดเป็นส่วนหนึ่งในสถานบริการนักท่องเที่ยว

2. บริการการท่องเที่ยว บริการที่รองรับการท่องเที่ยวเป็นอุปทานประเภทหนึ่ง ซึ่งไม่ได้เป็นจุดหมายปลายทางหลักของนักท่องเที่ยว แต่เป็นบริการที่รองรับให้เกิดความสะดวกสบายและความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในบางโอกาสอาจเป็นตัวดึงดูดใจได้เช่นกันบริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรม และบริการอื่น ๆ ทั้งนี้รวมถึงโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่น ๆ

3. ตลาดการท่องเที่ยว เป็นการแสดงออกของอุปสงค์ ซึ่งมีความปรารถนาในการท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อกิจกรรมอื่น ๆ (ปกติตลาดการท่องเที่ยวจะเน้นที่นักท่องเที่ยว) ซึ่งในกระบวนการจัดการได้หมายรวมถึงการจัดการผู้มาเยือน (Visitors) ผู้ที่จากถิ่นพำนักของตนเอง เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งอาจพักค้างแรมหรือไม่ก็ได้นักท่องเที่ยว (Tourists) คือ ผู้เดินทางมายังพื้นที่หนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เป็นการไปทำงานประจำ การศึกษาและไม่ใช่นักท่องเที่ยวที่มีภูมิลำเนาหรือทำงานประจำ หรือศึกษาอยู่ในพื้นที่นั้น ผู้เดินทางนี้จะต้องพักค้างแรมอย่างน้อย 1 คืน วัตถุประสงค์ในการเดินทางอาจเพื่อใช้เวลาว่าง (การนันทนาการ การพักผ่อนวันหยุด การรักษาสุขภาพ การศึกษา เรียนรู้การศาสนา และการกีฬา) ธุรกิจ เยี่ยมญาติ การปฏิบัติหน้าที่ และการประชุม เป็นต้นนักทัศนาจร (Excursionists) คือ ผู้ที่เดินทางที่ไม่ได้พักค้างคืน

เมื่อพิจารณาถึงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจท่องเที่ยวว่ามีขั้นตอนสำคัญอยู่ 9 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การส่งเสริมตลาดทางการท่องเที่ยว (Tourism Promotion) เป็นการอำนวยความสะดวกข่าวสารข้อมูลทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวในกลุ่มเป้าหมาย โดยผ่านสื่อต่าง ๆ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข่าวสารทางการท่องเที่ยว เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร องค์กรส่งเสริมการท่องเที่ยว บริษัทนำเที่ยว บริษัทการบิน ญาติมิตร เป็นต้น ข้อมูลอาจเป็นข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ ที่พัก การคมนาคม ความปลอดภัย ฯลฯ

ขั้นตอนที่ 2 ความต้องการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวแต่ละคน (Need) เมื่อนักท่องเที่ยวในกลุ่มเป้าหมายได้รับทราบข้อมูลทางการท่องเที่ยวแล้ว ก็จะก่อให้เกิดความต้องการท่องเที่ยวขึ้นภายในจิตใจของนักท่องเที่ยวแต่ละคน ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวต้องการเสริมสิ่งที่ขาดไปหรือเพิ่มรสชาติให้กับชีวิต เช่น เกิดความเบื่อหน่าย อยากเปลี่ยนบรรยากาศต้องการเดินทางท่องเที่ยวให้ได้เห็นสิ่งใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ โดยปกติแล้วนักท่องเที่ยวส่วนมากต้องการไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ค่าครองชีพถูก การบริการได้มาตรฐาน มีความสะดวกสบายและปลอดภัยในการท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 3 สิ่งจูงใจสำหรับนักท่องเที่ยว (Motivation) เป็นแรงกระตุ้นใ้อยากท่องเที่ยว ซึ่งเกิดจากปัจจัย 2 ประการ คือ Push Factor เป็นสภาพเงื่อนไขมากระตุ้นผลักดันให้เกิดความต้องการหลีกเลี่ยงความจำเจซ้ำซากในชีวิตประจำวันเพื่อไปท่องเที่ยวและ Pull Factor เป็นสภาพเงื่อนไขที่ดึงดูดใจให้ไปชมแหล่งท่องเที่ยวหรือร่วมกิจกรรมทางการท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 4 การตัดสินใจของนักท่องเที่ยว (Decision Making) นับว่าเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวมาก เมื่อผู้ประสงค์จะเดินทางท่องเที่ยวได้รับข้อมูลทางการท่องเที่ยวแล้วเกิดความต้องการอยากท่องเที่ยวขึ้น อีกทั้งเกิดแรงกระตุ้นจากสิ่งจูงใจ จะทำให้เกิดภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว (Tourist Image) ของแต่ละท้องถิ่นเพื่อประกอบการพิจารณา ตัดสินใจว่าจะไปท่องเที่ยวที่ไหนดีที่สุดโดยคำนึงถึงความประหยัด ปลอดภัย สะดวกสบาย และความอภิรมย์มากที่สุดเป็นเกณฑ์

จากการสำรวจปัจจัยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวมี 8 ประการตามลำดับความสำคัญดังต่อไปนี้ จะไปท่องเที่ยวที่ไหน จะไปท่องเที่ยวเมื่อไร จะไปท่องเที่ยวโดยทางใด (บก เรือ อากาศ) จะไปท่องเที่ยวกับใคร จะไปเที่ยวนานเท่าไร จะไปท่องเที่ยวเพื่อชมอะไร จะไปพักผ่อนในสถานที่ประเภทไหน จะไปท่องเที่ยวแต่ละสถานที่กี่วัน

ขั้นตอนที่ 5 การวางแผนค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยว (Planning for Expenditure) โดยปกติเมื่อตัดสินใจจะไปสถานที่ท่องเที่ยวใดก็ต้องศึกษาค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว ยิ่งถ้าไปท่องเที่ยวต่างประเทศจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก ก็ต้องเตรียมเก็บเงินไว้จึงต้องมีการวางแผนล่วงหน้า 1 - 2 ปี ในการวางแผนค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวจะต้องวางแผนค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่จะเกิดขึ้นในการท่องเที่ยวสถานที่นั้น ๆ เช่นค่าพาหนะเดินทาง ค่าอาหาร ค่าที่พัก ค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น ซึ่งการวางแผนค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวนี้เราอาจขอความช่วยเหลือจากธุรกิจนำเที่ยวมาใช้เป็นแหล่งข้อมูล ในการวางแผนค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวนอกจากนั้นยังต้องมีการเตรียมวางแผนเรื่อง ลางานและฝากดูแลบ้าน

ขั้นตอนที่ 6 การเตรียมการเดินทาง (Travel Preparation) เมื่อตัดสินใจเลือกสถานที่ท่องเที่ยวที่แน่นอน และมีการวางแผนค่าใช้จ่ายเสร็จหมดแล้ว ในขั้นตอนนี้ผู้จะเดินทางท่องเที่ยวก็ต้อง

เตรียมตัวในเรื่องการจองตั๋วพาหนะที่จะเดินทาง การจองรายการท่องเที่ยว การยืนยันการเดินทาง จัดทำเอกสารการเดินทาง เช่น หนังสือเดินทาง (Passport) การอนุญาตเข้าประเทศ (Visa) เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องเตรียมเสื้อผ้าและของใช้จำเป็นในระหว่างเดินทาง การแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ตลอดจนการเตรียมการเรื่องสุขภาพ และการกิจส่วนตัว

ขั้นตอนที่ 7 การเดินทางท่องเที่ยว (Travel) เป็นการออกเดินทางจากบ้านเพื่อท่องเที่ยวเสร็จแล้วกลับถึงบ้านด้วยความปลอดภัย

ขั้นตอนที่ 8 ประสบการณ์นักท่องเที่ยว (Experience) เมื่อนักท่องเที่ยวได้มีการประเมินผล การเดินทางท่องเที่ยว อาจเป็นสถานที่สภาพแวดล้อม ผู้คน การบริการ สิ่งอำนวยความสะดวก ก็จะได้ผลของประสบการณ์ท่องเที่ยว ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ มีความพึงพอใจ เป็นประสบการณ์ทางบวก (Positive) และไม่มีความพึงพอใจ เป็นประสบการณ์ทางลบ (Negative)

ขั้นตอนที่ 9 ทศนคติของนักท่องเที่ยว (Attitude) เมื่อนักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์จากการท่องเที่ยวแล้ว ก็จะเกิดทัศนคติต่อการท่องเที่ยวถ้าหากว่านักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจ ก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยว อาจทำให้เขากลับมาท่องเที่ยวอีกครั้งหรือบอกเล่าให้บุคคลอื่นมาท่องเที่ยว ถ้าหากไม่ได้รับความพึงพอใจก็จะมีทัศนคติไม่ดีต่อการท่องเที่ยว อาจทำให้ไม่อยากเดินทางท่องเที่ยวอีก

สรุป องค์ประกอบของการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) หรือแหล่งท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน ฯลฯ อันเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุดของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งดึงดูดใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ในการที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางไปเยี่ยมเยือน ถ้าไม่มีสิ่งดึงดูดใจแล้วนักท่องเที่ยวก็ไม่มีความสนใจมาสถานที่นั้น 2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) หมายถึง สิ่งที่จะบริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจ สะดวกและอยากมาท่องเที่ยวอีก หรือพักอยู่นานขึ้น เช่น ที่พัก ร้านอาหาร การขนส่ง การสื่อสาร ไฟฟ้า น้ำประปา ร้านจำหน่ายของที่ระลึกและบริการนำเที่ยว เป็นต้น 3. การเข้าถึงพื้นที่ (Accessibility) หมายถึง การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่าย คมนาคมที่สามารถเข้าถึงพื้นที่นั้น ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง แหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเข้าถึงได้โดยมีปัจจัยคมนาคมที่สะดวก จะมีนักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปท่องเที่ยวมาก แต่ถ้าแหล่งท่องเที่ยวอยู่ไกลและไม่มีการคมนาคม เข้าถึงได้สะดวกและเพียงพอก็จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นลดความสำคัญลง 4. สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ (Amenities) หมายถึง การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก และสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานให้นักท่องเที่ยว อาทิ สาธารณูปโภค น้ำ ไฟ โทรศัพท์ ห้องสุขา และสิ่งอำนวยความสะดวกที่นักท่องเที่ยวมีความจำเป็นต้องใช้ เช่น ร้านอาหาร โรงพยาบาล ธนาคาร สำนักงานไปรษณีย์ การบริการในกรณีฉุกเฉินก็มีความสำคัญเช่นกัน 5. ที่พัก (Accommodation) สถานที่ท่องเที่ยวควรมีที่พักที่เพียงพอ พร้อมทั้งมีความหลากหลายด้านราคาและบริการและมีความเหมาะสมต่อสถานที่ และที่พักควรอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวมากนัก 6. กิจกรรมต่างๆ (Activities) สถานที่ท่องเที่ยวควรจัดให้มีกิจกรรมต่างๆที่นักท่องเที่ยวสามารถทำในช่วงเวลาที่พำนักและท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น เพื่อเพิ่มความน่าสนใจของการท่องเที่ยว และช่วงเวลาพักผ่อนของนักท่องเที่ยว กิจกรรมต่าง ๆ ควรมีความหลากหลายและตรงกับ

ความต้องการของนักท่องเที่ยว อาทิ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการจับจ่ายใช้สอย กิจกรรมทางทะเล เช่น ดำน้ำ ว่ายน้ำ เป็นต้น

ผลกระทบจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวส่งผลกระทบทั้งในด้านบวกและด้านลบ ซึ่งผลกระทบดังกล่าวของการท่องเที่ยวมีดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) กล่าวถึงผลกระทบในด้านบวก ดังนี้

1. มาตรฐานการครองชีพดีขึ้น การท่องเที่ยวทำให้มาตรฐานการครองชีพของคนในท้องถิ่นดีขึ้น สืบเนื่องจากการก่อให้เกิดการกระจายรายได้ การกระจายโอกาสการจ้างงานไปสู่คนในท้องถิ่นมากขึ้นทั้งทางตรง เช่น การจ้างงานบุคลากรของธุรกิจต่าง ๆ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คือ พนักงานโรงแรม พนักงานขนส่ง พนักงานบริการนำเที่ยว พนักงานบริการให้เช่าสินค้าและบริการต่าง ๆ และทางอ้อม เช่น คนส่งหนังสือพิมพ์ให้กับโรงแรม คนงานทอผ้า พนักงานเก็บค่ากระแสไฟฟ้า เกษตรกรผู้ผลิตอาหาร พนักงานธนาคาร ฯลฯ

2. ความสะดวกสบายจากการพัฒนาสาธารณูปโภคและสาธารณูปการอันเกิดจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผลพลอยได้ที่สำคัญต่อคนในท้องถิ่นที่สามารถจะได้ใช้ความสะดวกสบายเหล่านั้นพร้อม ๆ กับแหล่งท่องเที่ยว เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ จุดตรวจของตำรวจ รถยนต์โดยสาร ฯลฯ

3. การเดินทางท่องเที่ยวช่วยลดปัญหาการอพยพหลังไหลของประชากรสู่เมืองหลวง ซึ่งโดยธรรมชาติของคนทั่วไปหากสามารถสร้างรายได้จากการประกอบอาชีพในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนก็จะไม่ย้ายถิ่นฐานและการท่องเที่ยวเปิดโอกาสในการประกอบอาชีพรายย่อยให้กับคนในท้องถิ่นซึ่งอาจจะเป็นการประกอบอาชีพโดยอิสระ เช่น การขายอาหาร ของที่ระลึก หรือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น ร้านขนมไทยแม่กิมไล้ จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

4. การนำทรัพยากรที่เหลือใช้มาแปรรูปและการส่งเสริมฟื้นฟูภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น การนำเศษวัสดุประเภทไม้มาใช้ในการทำของที่ระลึก หรือการประกอบสิ่งประดิษฐ์เพื่อใช้ตกแต่งอาคาร สถานที่ และการนำผลิตภัณฑ์พื้นเมืองในท้องถิ่นต่าง ๆ มาพัฒนาและจำหน่ายให้เป็นสิ่งของที่ระลึก

ผลกระทบในด้านลบ

1. การบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์/พื้นที่สาธารณะ การพัฒนาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ก่อให้เกิดการบุกรุกพื้นที่เขตสงวนและเขตอนุรักษ์ รวมไปถึงพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ ของร้านอาหาร โรงแรม สถานที่ประกอบการ เพื่อนำพื้นที่มาเปลี่ยนแปลงสภาพเพื่อใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว

2. ปัญหาน้ำทิ้ง น้ำทิ้งจากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากสถานที่พักแรม รองลงมา เป็นน้ำทิ้งจากร้านอาหาร และสถานบริการในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ปล่อยน้ำทิ้งลงสู่แหล่งน้ำใกล้เคียง หรือแม้กระทั่งมีการต่อท่อน้ำเสียจากห้องสุขาลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะโดยตรง โดยไม่มีการบำบัดเสียก่อน

3. ขยะมูลฝอย แหล่งท่องเที่ยวทุกที่มีปัญหาในเรื่องขยะมูลฝอยในระดับแตกต่างกันออกไป ทั้งในเรื่องการจัดเก็บที่ไม่ทั่วถึง หรือไม่มีการจัดเก็บทำให้มีขยะตกค้าง หรือการทิ้งขยะไม่เป็นที่ของนักท่องเที่ยว หรือผู้ประกอบการที่ไม่มีจิตสำนึกในการดูแลสิ่งแวดล้อม ซึ่งนักท่องเที่ยวชาวไทยมีพฤติกรรมทิ้งขยะไม่เป็นที่มากกว่านักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยจะสังเกตได้จากการทิ้งเศษ

ภาชนะพลาสติก เช่น ขวดน้ำ กล่องโฟม ถุงขนมขบเคี้ยวตามข้างทางหรือแม้กระทั่งในเส้นทางเดิน เช่น เส้นทางเดินชมธรรมชาติบริเวณน้ำตกห้วยแก้วและวังบัวบาน ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ ที่มีทั้งขยะพลาสติกและเศษแก้วจากขวดเครื่องดื่มต่าง ๆ

4. มลภาวะทางเสียง ส่วนใหญ่เกิดจากการใช้รถยนต์พาหนะ หรือเกิดจากการใช้เครื่องกำเนิดไฟฟ้า การเล่นเกมดนตรีของสถานบริการหรือจากเรือโดยสารและกีฬาทางน้ำ เช่น เรือยนต์

5. ด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากชาวไร่ ชาวนา มาทำงานด้านการท่องเที่ยว จะทำให้เกิดปัญหาผลิตผลการเกษตรลดลงในขณะที่ความต้องการเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวมาร่วมกันร่วมใช้ ราคาสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น

6. ด้านสังคม

6.1 ความรู้สึกที่นักท่องเที่ยวมีอิทธิพล ก่อให้เกิดความรู้สึกต่อต้านที่เป็นต้นเหตุของการเปลี่ยนแปลงอุปนิสัยที่เคยโอ้อวดอารี ความเป็นมิตรไมตรีต่อนักท่องเที่ยว

6.2 เกิดปัญหาอาชญากรรมเนื่องจากค่าครองชีพที่สูงขึ้น

6.3 นักท่องเที่ยวบางกลุ่มมีส่วนในการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นปัญหาของสังคม เช่น การบริการทางเพศ การเสพยาเสพติด ฯลฯ

นำชัย ทนุผล (2542) กล่าวไว้ว่า การเจริญเติบโตและการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศในปัจจุบัน นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การสร้างอาชีพ และการพัฒนา ระบบการคมนาคม และการพัฒนาโครงสร้างในด้านอื่น ๆ แล้ว การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบทางด้านสุขภาพ ด้านสังคม และศิลปวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในรายละเอียด เพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันและแก้ไขผลกระทบเหล่านั้นให้เกิดขึ้นน้อยที่สุดหรือไม่ให้เกิดขึ้นเลยได้ก็จะเป็นดี ทั้งนี้เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2537) ได้ระบุถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม แยกสรุปเป็น 2 ประเด็นหลัก คือ

1. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural Environment) ซึ่งได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา ทัศนียภาพและสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพหรือชีวภูมิศาสตร์ อาจก่อให้เกิดปัญหา เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และปัญหามลภาวะ มีขยะและสิ่งปฏิกูลเกลื่อนกลาดอยู่ตามบริเวณแหล่งท่องเที่ยว องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเกิดความสูญเสียและขาดความสมดุลทางธรรมชาติ เป็นต้น

2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Environment) ได้แก่ โบราณวัตถุสถาน ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม เทคโนโลยีและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

บุษกร ภวจินดา (2538) ได้กล่าวไว้ในสรุปการสัมมนาพัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืนในเรื่องของผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวว่าเป็นเงาสะท้อนเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา ผลจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การขาดการควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยว จนมีจำนวนมากเกินกว่าความสามารถของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะรับได้ ทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อสภาพแวดล้อม ได้แก่ ผลกระทบทางกายภาพ ปัญหาแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม ปัญหามลภาวะ ขยะ น้ำเสีย ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ ปัญหาอาคารและสิ่งปลูกสร้าง ผลกระทบทางสังคม และ

วัฒนธรรม ปัญหาเพศพาณิชย์ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาค่าครองชีพ ปัญหาการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมประเพณี ปัญหาการลดคุณค่างานศิลปหัตถกรรม ปัญหาการลอบถล่มนักท่องเที่ยว

ขยายกรณี ชื่นรุ่งโรจน์ (2536) ได้กล่าวไว้ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการท่องเที่ยว เกี่ยวกับเรื่องอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวตามธรรมชาติได้ ดังนี้

1. การท่องเที่ยว – พืชพันธุ์ไม้ (Tourism VS. Vegetation) แหล่งท่องเที่ยวหลายแหล่ง ในโลกมีชื่อเสียงในเรื่องของพรรณไม้ เมื่อนักท่องเที่ยวที่เข้าไปอย่างมากมายในบริเวณดังกล่าว ในช่วงฤดูกาลที่ดึงดูดใจ ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายแก่ต้นไม้ในบริเวณนั้นได้ย่อมส่งผลให้ระบบนิเวศวิทยาเสียหาย

2. การท่องเที่ยว – คุณภาพของน้ำ (Tourism VS. Water Quality) เมื่อมีการปล่อย ของเสียลงตามร่องน้ำ ลำธารสาธารณะ แม่น้ำหรือทะเลมากเกินไปกว่าธรรมชาติจะสร้าง ความสมดุล น้ำบริเวณนั้นจะกลายเป็นน้ำเน่าเสีย ซึ่งมักจะเกิดกับบริเวณแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ริมแม่น้ำหรือริมทะเล กิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อคุณภาพน้ำ ได้แก่ การปล่อยของเสียที่เกิดจากการขับถ่าย ชักล้างลงใน แม่น้ำลำธารจนเกินวิสัย ที่จะสามารถรับภาระได้ ภาวะของเสียอาจทำปฏิกิริยากับสารเคมีตาม ธรรมชาติในน้ำ เป็นเหตุให้วัชพืชใต้น้ำบางชนิดเจริญงอกงามอย่างรวดเร็วจนเกิดความหนาแน่นปิดกั้น แสงสว่างและออกซิเจน ซึ่งเป็นอันตรายต่อพืชอื่น ๆ และสัตว์น้ำ

3. การท่องเที่ยว – คุณภาพอากาศ (Tourism VS. Air Quality) การเดินทางกับ การใช้ยานพาหนะประเภทต่าง ๆ เป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก ไม่ว่าจะเป็นยานพาหนะประเภทใด ล้วนมีส่วนส่งเสริมสภาวะอากาศเป็นพิษทั้งสิ้น และจะส่งผลกระทบต่อชุมชนเมืองมากกว่าชนบท

4. การท่องเที่ยว – สัตว์ป่า (Tourism VS. Wildlife) พฤติกรรมการซื้อและการสะสม ของที่ระลึกจากผลิตภัณฑ์สัตว์ เช่น ขนหนังเขาหาง และอวัยวะต่าง ๆ เช่น อังมือเสือ ขนนกยูง งาช้าง เป็นต้น ซึ่งรวมถึงความนิยมบริโภคอาหารพิสดารจากสัตว์ป่า เช่น สมอลิง เนื้องู ดีหมี ฯลฯ ล้วนเป็นตัว กระตุ้นให้เกิดการไล่ล่าสัตว์บางชนิดมากขึ้น สัตว์บางชนิดถูกฆ่าเพียงเพื่อจะเอาอวัยวะบางส่วนมา ให้ นักท่องเที่ยวบริโภค สัตว์บางชนิดอยู่ในสภาวะสูญพันธุ์หรือล่อแหลมต่อการสูญพันธุ์ ซึ่งมีผลการวิจัย พบว่า การดักถ่ายรูปสัตว์มากเกินไปเป็นผลให้สัตว์บางชนิดชะงักการขยายพันธุ์

5. การท่องเที่ยว – ธรณีวิทยา (Tourism VS. Geology) หากจะเปรียบเทียบกับผลกระทบด้าน อื่นแล้ว ลักษณะทางธรณีวิทยาอาจได้รับผลกระทบจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวน้อยกว่าด้านอื่นแต่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นมักจะเป็นเรื่องที่แก้ไขยาก และจะส่งผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพและความสมดุล ของระบบนิเวศวิทยาอื่น ๆ เช่น พฤติกรรมการขีดเขียน หรือหักหินในถ้ำ ความนิยมสะสมหิน จนหิน หมดสภาพความน่าดู หากเกิดแล้วย่อมแก้ไขได้ยาก ในการพัฒนาการท่องเที่ยวสิ่งสำคัญที่ ผู้ประกอบการหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ควรตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมที่จะ เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวและปัญหาผลกระทบ ชยะและสิ่งปฏิภูม มิใช่มุ่งเน้นเพียงแต่รายได้ หากมีการ เพิ่มขึ้นและการขยายตัว ของการท่องเที่ยว หากปราศจากการควบคุม การออกกฎระเบียบบังคับใช้ อย่างจริงจังจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องแล้ว สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว ทำให้เกิดความสูญเสีย และขาดความสมดุลทางธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวดังนั้นในการดำเนินการ พัฒนาการท่องเที่ยวนั้น ๆ จึงไม่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

สรุป การท่องเที่ยว มีผลกระทบต่อชุมชนทั้งทางด้านบวกและด้านลบ ซึ่งชุมชนที่ต้องการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว ต้องมีความตระหนักและวางแผนบริหารจัดการที่ดี เพื่อไม่ให้เกิดผลเสียต่อชุมชนในระยะยาว

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้พัฒนามาจาก การประชุมของสหประชาชาติ ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (The United Nations Conference on Environment and Development) หรือการประชุม EARTH SUMMIT ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ได้ให้ความหมาย ของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) เป็นกลุ่มขนาดเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท ซึ่งสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2539) กล่าวว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการป้องกันและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ สำหรับอนุชนรุ่นหลัง ซึ่งการท่องเที่ยวในลักษณะนี้มีความหมายถึง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมและรักษาระบบนิเวศด้วย

แนวความคิดของการพัฒนาตามแนวทางแบบยั่งยืน ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยตรงและระบบการจัดการพัฒนาการท่องเที่ยวรวมทั้งรูปแบบการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นทางเลือกในการท่องเที่ยวหรือการท่องเที่ยวแนวใหม่ (New Tourism หรือ Alternative Tourism) เป็นความพยายามที่จะต้องตอบสนองดังกล่าว เพื่อมาทดแทนหรือแข่งขันกับการท่องเที่ยวตามประเพณีนิยมหรือแบบทั่วไป (Conventional Tourism) เป็นการท่องเที่ยวโดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ เป็นต้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ออسترเลีย ได้กล่าวถึงแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ในกลยุทธ์การท่องเที่ยวว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ซึ่งมุ่งเน้นสิ่งดึงดูดใจตามธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง อันจะช่วยเพิ่มความรู้อันนักท่องเที่ยว และให้ผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นเอื้อประโยชน์ในการถนอมสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature-Based Tourism) เน้นอย่างเต็มที่ความเกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ (สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2540,น.2-8)

ความยั่งยืน (Sustainability) จึงเป็นกุญแจที่จะนำไปสู่หลักการจัดการกิจกรรมของมนุษย์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเชิงนิเวศ ซึ่งดำเนินในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ แรงกระตุ้นสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพทางการท่องเที่ยว รวมทั้งปริมาณผลผลิตโดยไม่เกิดผลร้ายต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งช่วยแก้วิกฤตและหล่อเลี้ยงการท่องเที่ยวไว้ นอกจากนี้ยังต้องสร้างความเชื่อมั่นว่า รูปแบบ สถานที่ และระดับของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ใช้จะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่ธรรมชาติ ส่วนคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” (Sustainable Development) เป็นคำศัพท์ของการพัฒนาที่เกิดขึ้นมาด้วยสาเหตุของความกดดันที่เกิดจากความไม่สมดุลระหว่างการเร่งรัดพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการลงทุนประกอบกับการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติอย่างไร้ขอบเขต จึงเป็นผลทำให้ทรัพยากรถูกทำลายอย่างรวดเร็ว สภาพสังคมเสื่อมโทรม ช่องว่างของรายได้ระหว่าง

คนจนกับคนรวยกว้างขึ้น คนยากจนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งมีนักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนไว้แตกต่างกัน พอสรุปความได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นวิธีการหรือกระบวนการผสมผสานลักษณะที่ทำให้เศรษฐกิจทั้งระบบกลมกลืนกันอย่างเหมาะสม กล่าวคือ ในการพัฒนาจะต้องทำควบคู่ไปกับทั้งทางด้านเศรษฐศาสตร์ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยไม่เน้นเรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจจนลืมเรื่องการรักษาสภาพแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Sustainable Tourism อย่างไรก็ตามความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนยังมีความแตกต่างหลากหลาย เป็น เหมือนแนวคิดที่ไม่สามารถชี้วัดให้เห็นความชัดเจนได้ เนื่องจากเป็นการกระทำเพื่ออนาคตที่ไม่อาจเห็นผลได้ในปัจจุบัน ดังนั้นการนิยามความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงเป็นไปตามทรรศนะที่ประมวลจากประสบการณ์และความคาดหวังของแต่ละคน ดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าหมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยมเพราะสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้ได้ผลกำไรอย่างเป็นธรรม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยียนสม่ำเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดอย่างยั่งยืนยาว

อุษาวดี พูลพิพัฒน์ผล (2545) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การท่องเที่ยวรวมถึงการจัดการบริการอื่นๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติชนบทชนนิยม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยวต้องตระหนักดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน ต้องชี้้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ

ศรีพร สมบุญธรรม (2536,น.25) กล่าวถึง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า มีความหมายลึกซึ้งกว่าการเสนอขายสินค้าทางการท่องเที่ยวแบบใหม่ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเท่านั้น หากแต่เป็นแนวคิดที่มุ่งประสานผลประโยชน์ และความต้องการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เข้ากับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544,น.2) ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรม เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

Bulter (1993,น.29) กล่าวว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาและการทำนุบำรุงรักษา ทั้งด้านกิจกรรมและกระบวนการภายใต้บริบทของชุมชนและ

สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดความสภาพของระดับคุณค่า และไม่ทำให้เกิดความเสื่อมเสียต่อสภาพทางกายภาพและการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

WTO (1997,น.36) ให้คำนิยามความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องสอดคล้องกับความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวเป้าหมาย ในการคงความมีเสน่ห์ดึงดูดในการแข่งขันกับแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ให้เป็นที่ประทับใจต่อผู้มาเยือนครั้งแรกและคงความพึงพอใจต่อผู้ที่กลับมาเยือนในเวลาต่อ ๆ ไปด้วยเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มั่นคงและสภาพแวดล้อมที่สมดุล

Cleverdon และ WTO (อ้างถึงใน กฤติยา จักรสาร, 2545) ให้คำนิยามการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบันโดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสให้ถึงอนุชนรุ่นหลังโดยการจัดการท่องเที่ยวที่มีความหมายต่อการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศได้ด้วย

Swarbrooke (1998,น.13) ให้ความหมายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่าเป็นการท่องเที่ยวซึ่งทำให้เศรษฐกิจเจริญงอกงาม แต่ต้องไม่ทำลายทรัพยากรซึ่งเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและโครงสร้างทางสังคมของชุมชนในท้องถิ่นในการพัฒนาแบบยั่งยืนและการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนตามข้อตกลงระหว่างประเทศ ประกอบด้วยหลักการต่อไปนี้

1. สิ่งแวดล้อมเป็นทรัพย์สินสมบัติที่สำคัญและมีคุณค่ายิ่งต่อการท่องเที่ยวต้องรักษา ไว้ให้มีสภาพเหมือนเดิม สำหรับลูกหลานในอนาคต มิใช่ถูกทำลายในระยะสั้น
2. การท่องเที่ยว เป็นการจัดกิจกรรมที่อำนวยความสะดวกประโยชน์ให้กับชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเสมอภาคเท่ากับนักท่องเที่ยว หมายความว่า มิใช่ให้นักท่องเที่ยวแสวงหาผลประโยชน์จากชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวอย่างเดียว ชุมชนควรได้รับประโยชน์เท่าเทียมกันจากการท่องเที่ยวด้วย
3. การจัดการเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวกับสิ่งแวดล้อม ต้องส่งผลกระทบต่อพัฒนาแบบยั่งยืนการท่องเที่ยวต้องไม่ทำลายทรัพยากรก่อให้เกิดผลเสียหายในอนาคต หรือ ส่งผลกระทบต่อการทำลายสิ่งแวดล้อม
4. กิจกรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยวควรจะยอมรับสภาพธรรมชาติและลักษณะของสถานที่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของกิจกรรมหรือการพัฒนาดังกล่าวแล้ว กล่าวคือ ถ้าแหล่งท่องเที่ยวใดเปราะบางทางธรรมชาติมากเกินไป ก็ควรพัฒนาสถานที่นั้นภายในขอบเขตและให้กระทบต่อธรรมชาติน้อยที่สุด เช่น จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว จำกัดกิจกรรมและเวลาของการท่องเที่ยว
5. ความกลมกลืนที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว ต้องเกิดจากความต้องการท่องเที่ยวของประชาชนในท้องถิ่นและสถานที่ท่องเที่ยว
6. การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงต้องไม่ทำลายหลักการของการพัฒนาแบบยั่งยืน
7. องค์กรทางด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยว องค์กรในท้องถิ่นและองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม ต้องยอมรับในหลักการดังกล่าวแล้วและจะต้องปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่แท้จริง

สรุป การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสไว้ให้ถึงอนุชนรุ่นหลังโดยการจัดการท่องเที่ยวที่มีความหมายต่อการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศไว้ได้ด้วย

ลักษณะการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

บุญเลิศ จิตรตั้งวัฒนา (2542) กล่าวถึงการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่ามีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการ ดังนี้

- 1.1 เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทุกแห่ง
- 1.2 เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว
- 1.3 เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
- 1.4 เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 1.5 เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนยาว
- 1.6 เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลประโยชน์ต่อชุมชน ท้องถิ่น และคืนผลประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

อุษาวดี พูลพิพัฒน์ผล (2545) กล่าวถึงลักษณะการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่ามีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง (continuity) หมายถึง ความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติและต่อเนื่องของวัฒนธรรมซึ่งจัดเป็นทรัพยากรหลักในการท่องเที่ยวและสามารถมอบประสบการณ์นันทนาการที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยว
2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ (Quality) หมายถึง การเน้นคุณภาพของ 3 ส่วนหลักคือ คุณภาพของสิ่งแวดล้อม คุณภาพของประสบการณ์ นันทนาการที่นักท่องเที่ยวได้รับ และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน
3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความสมดุล (Balance) หมายถึง ความสมดุลระหว่างความต้องการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและขีดความสามารถของทรัพยากร

หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของเชอร์ลี อีเบอร์ (Shirley Eber) (อ้างถึงในอุษาวดี พูลพิพัฒน์, 2545)

1. อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอคิ (Using resource sustainable) หมายถึง ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติและวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วยการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตที่ดี รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง

บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูน และเสริมสร้างไว้ให้มากเพียงพอต่อการใช้เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมการปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุดเกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดอย่างเหมาะสมจะสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing over-consumption and waste) ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวางแผนการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติและมีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก ส่วนการลดของเสีย เช่น ขยะปฏิภูลต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้ การใช้ซ้ำและการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Reuse Renew Recycle) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintain diversity) ต้องวางแผนขยายรากฐานการท่องเที่ยวโดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมโดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. ประสานการพัฒนการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planning) ต้องมีการประสานแผนการพัฒนาในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล, อบต.) แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

5. นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting local economy) ต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวให้มากขึ้นเป็นการสร้างรายกระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving local communities) ต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting stakeholders and the public) ต้องมีการประสานกับประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ร่วมประชุมหารือทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ต่างกัน

8. การพัฒนาบุคลากร (Training staff) ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งเจ้าหน้าที่ทำงานอย่างสม่ำเสมอให้มีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการ พัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และเป็นการช่วยยกระดับมาตรฐาน การบริการการท่องเที่ยว

9. การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing tourism responsibly) ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการ การขายให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปแบบสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวในรูปแบบเอกสาร แผ่นพับ หนังสือคู่มือ วีดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking research) จำเป็นต่อการแก้ไขปัญหา และเพิ่มคุณค่าคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวโดยจะต้องมีการประเมินผลการ ตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวินิจฉัยอย่างสม่ำเสมอโดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามความเห็นจากใบประเมินผลหรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยวเพื่อทราบผลของการบริการนำมา ปรับปรุงและแก้ไขการจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจ ของนักท่องเที่ยว

Shirley Eber ให้ความคิดเห็นบางประเด็นเป็นพิเศษว่าหลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดีและคุ้มค่าการอนุรักษ์เป็นกระบวนการ เกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้คงความงดงามและคงคุณค่าเป็นทรัพยากรของชาติ สืบไป เช่น การรักษาสภาพธรรมชาติให้สมบูรณ์การช่วยกันปลูกและดูแลต้นไม้การบูรณปฏิสังขรณ์ โบราณสถานและโบราณวัตถุอย่างถูกหลักวิชาการการช่วยกันรักษางานศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น การปรับปรุงสาธารณูปโภคในแหล่งท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวการนำ ทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ควรมีการควบคุมปริมาณการใช้ให้สมดุลกับการเกิดขึ้นทดแทนได้ตาม ธรรมชาติซึ่งจะทำให้มีทรัพยากรใช้ได้ยาวนานและไม่เกิดปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมส่วนทรัพยากรที่ เป็นของเหลือจากการใช้ประโยชน์หรือหาได้ง่ายตามธรรมชาติเช่นเศษผ้าเศษไม้ใบไม้วัชพืชบางชนิด ได้แก่ ต้นกก ผักตบชวา สามารถนำมาประดิษฐ์เป็นของใช้หรือของที่ระลึกในรูปสินค้าพื้นเมืองที่แสดง ถึงเอกลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยววันนั้น ๆ จำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวถือเป็นการเพิ่มมูลค่าของวัสดุที่ เหลือใช้และยังเป็นการหารายได้จุนเจือครอบครัวของคนในท้องถิ่นนั้นด้วยหลักการนี้ยังรวมถึงการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนเช่นการนำพลังงานแสงอาทิตย์มาต้มน้ำร้อนให้ลูกค้าที่มาพัก โรงแรมการสร้างห้องพักหรือโรงแรมด้วยวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น

2. การจัดการของเสียในท้องถิ่นชุมชนมีส่วนก่อให้เกิดปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม เช่น การระบายน้ำเสียและสิ่งปฏิกูลลงสู่แม่น้ำและทะเลซึ่งจะต้องมีการจัดระบบบำบัดน้ำเสียภายในชุมชนมีการกำจัดมูลฝอยอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดเตรียมถังขยะตามจุดต่าง ๆ ให้เหมาะสมและพอเพียงมีการแยกมูลฝอยและนำมูลฝอยที่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้มาใช้ใหม่หรือนำมาดัดแปลงสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดประโยชน์ การทิ้งเศษอาหารให้ล้นถึงการปล่อยให้มีมูลฝอยหรือของเสียเคลื่อนไปทั่วสถานที่ท่องเที่ยวล้นทำลายบรรยากาศในการมาพักผ่อนของนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมากเพราะปกติแล้วนักท่องเที่ยวทั้งหลายคาดหวังว่าการท่องเที่ยวแต่ละครั้งจะได้พบเห็นแต่สิ่งสวยงามได้ชื่นชมธรรมชาติที่สมบูรณ์แต่ถ้าต้องพบเจอกับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีมูลฝอยล้นถึงหรือมีของเสียเคลื่อนไปทั่วจะทำให้เสียความรู้สึกต่อสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นได้ จึงควรหาวิธีจัดการกับมูลฝอยเหล่านี้หรือหาวิธีนำของเสียเหล่านี้กลับมาใช้อีกครั้ง หากปล่อยปละละเลยปัญหานี้แล้ว จะสะท้อนให้เห็นว่าแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีข้อบกพร่องในเรื่องการรักษาความสะอาดและขาดการดูแลเอาใจใส่ ดังนั้นผู้มีหน้าที่ดูแลสถานที่ท่องเที่ยวจะต้องจัดเก็บมูลฝอยและทำความสะอาด สวนหย่อมทางเดินถนนและรอบบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ การนำขยะบางส่วนกลับมาใช้ประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เพื่อประหยัดวัตถุดิบและพลังงานตลอดจนเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมโดยมีการแยกจัดเก็บมูลฝอย เช่น กระดาษขวดพลาสติกเพื่อนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก นอกจากนี้ควรมีการฟื้นฟูมูลฝอยที่เป็นอินทรีย์สารโดยนำไปหมักเป็นปุ๋ย เพื่อให้กลับสู่วงจรธรรมชาติสำหรับของเสียที่ไม่สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อีก ควรมีการกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักการ เช่น การวางแผนสร้างเตาเผาขยะหากไม่สามารถดำเนินการได้เองควรประสานงานกับเทศบาลให้ขนย้ายขยะออกจากพื้นที่

3. การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เป็นการสร้างสำนึกของการเป็นเจ้าของร่วมกันให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เช่น ชุมชนที่มีการปลูกผัก ผลไม้ ดอกไม้ขายกันมากคนในท้องถิ่นสามารถช่วยกันยกระดับการประกอบอาชีพขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agrotourism) โดยมีการวางแผนการตลาดและมีการประชาสัมพันธ์ที่ดี เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเที่ยวและเลือกซื้อสินค้าต่างๆซึ่งนับว่ากลยุทธ์นี้เป็นหนทางของการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นวิธีหนึ่งที่สำคัญ คือ ประชาชนจะต้องมีความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของตนเองที่จะทำให้การท่องเที่ยวในท้องถิ่นมีความยั่งยืน สิ่งที่จะกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเช่นนี้ได้ก็คือ การกำหนดให้มีการวางแผนการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานของจังหวัด อีกทั้งต้องมีการกำหนดเป็นนโยบายอย่างแน่ชัดที่จะต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมและถ้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐไม่ได้ดำเนินการตามนโยบายประชาชนมีสิทธิร้องเรียนหรือโต้แย้งได้และควรมีการดำเนินการประเมินผลโดยฝ่ายรัฐและประชาชนในทุกขั้นตอนซึ่งจะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จได้ซึ่งชุมชนในพื้นที่และคนกลุ่มต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

4. การประสานความร่วมมือกันของภาครัฐและเอกชนเพื่อร่วมกันคิดร่วมกันทำและร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน เช่น การร่วมมือกันของภาครัฐเอกชนและชาวบ้านเพื่อจัดตั้งแหล่งนันทนาการในชุมชนทำให้มีการเดินทางท่องเที่ยวและทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักท้องถิ่นนั้นมากขึ้น

5. การวิจัยและตรวจสอบแหล่งท่องเที่ยวควรมีการวิจัยถึงข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงการศึกษาและติดตามปัญหาที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ ข้อมูลทั้งหลายที่ได้จากการวิจัยยังสามารถนำไปถ่ายทอดหรือฝึกอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐมัคคุเทศก์และประชาชนในท้องถิ่นให้ทราบและปฏิบัติได้ถูกต้องเป็นแนวทางเดียวกันเพื่อให้คนเหล่านี้สามารถนำไปถ่ายทอดให้กับนักท่องเที่ยวได้อันจะเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อการท่องเที่ยวและยังเป็นการปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้สรุปแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่ามีลักษณะ สำคัญอยู่ 6 ประการ คือ

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภท ธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยว ประเภท ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม

2. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม

5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

6. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย

มนัส สุวรรณ (2538) เห็นว่าการประเมินความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยว ควรคำนึงถึงองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว อย่างน้อย 4 ประการ คือ

1. ความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นการประเมินความต้องการในประเภทและการบริการการท่องเที่ยวทั้งในปัจจุบันและอนาคต ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งย่อมมีจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นความเป็นธรรมชาติจะสามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวชาวไทยได้ดีกว่าชาวต่างประเทศ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวประเภท โบราณสถาน โบราณวัตถุสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ดี เป็นต้น

2. ความสามารถในการใช้บริการของนักท่องเที่ยวความสามารถด้านนี้มีขึ้นอยู่กับปัจจุบัน สำคัญประการหนึ่งคือ การกำหนดค่าธรรมเนียมหรือค่าใช้จ่ายหรือค่าบริการที่สมเหตุสมผล การตั้งค่าธรรมเนียมการใช้หรือบริการที่สูงจะทำให้นักท่องเที่ยวหันไปสนใจแหล่งท่องเที่ยวอื่นที่มีอัตราค่าบริการต่ำกว่าก็ได้ เป็นต้น

3. ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวใดที่ตั้งอยู่ไกลเกินไป ถึงแม้การคมนาคมจะสะดวก หรือสถานที่ท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ใกล้แต่มีความยากลำบากในการเข้าถึงย่อมมีส่วนทำให้ผู้ท่องเที่ยวตัดสินใจไปหรือไม่ไปท่องเที่ยว

4. ความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ สามารถพิจารณาออกเป็น 3 ประเด็น คือ

- 1) ความสามารถที่จะรับได้เชิงกายภาพ คือ แหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์
- 2) ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม คือ สถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวในแต่ละลักษณะจะมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไป
- 3) ความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศ คือ สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในแต่ละบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิด จากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการพัฒนาสถานที่ใดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอาจต้องมีการสูญเสียทรัพยากรบ้างไม่มากก็น้อย แต่ก็ต้องมีการคุ้มค้ำกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ยังมีปัจจัยที่ควรคำนึงถึงอย่างน้อย 3 ประการ หรือ 3 M's ได้แก่ 1. Minimum คือ การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยที่สุดที่ควรมีจำนวนเท่าใด ซึ่งการกำหนดเช่นนี้จะเหมาะกับการท่องเที่ยวบางประเภทที่รับนักท่องเที่ยวมากไม่ได้ 2. Mid-Tourism เป็นการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย ซึ่งอยู่ในระดับกลาง ๆ ของขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว 3. Mass – Tourism ขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งไม่เท่ากัน จึงต้องควรมีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะเข้ามาเที่ยวชมในพื้นที่ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับการจัดการที่ดีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วย

สุดาพร วรพล (2538) กล่าวถึง แนวทางการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเจริญเติบโต ไม่ก่อให้เกิดความสูญเสียด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคมมากเกินไป มีนักวิชาการเสนอไว้หลายแนวทาง ดังนี้

1. แนวทางที่อิงสิ่งแวดล้อม (An Environmentally Based Perspective) เสนอว่าการจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการรักษาสมดุลระหว่าง สภาพแวดล้อมทางกายภาพกับประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว โดยให้มีการกำหนดสภาวะของแหล่งท่องเที่ยวที่น่าปรารถนาไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้เป็นเกณฑ์สำหรับประเมินผลกระทบของการท่องเที่ยว

2. แนวทางที่อิงการตลาด (A Market-Driven Approach) เมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจนถึงระดับที่ไม่สามารถรองรับได้ จะส่งผลให้ผลปรารถนาของนักท่องเที่ยวมีความต้องการ อุปสงค์ทางการตลาดที่ลดลง จึงต้องมีมาตรการเพื่อนำมาแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวไว้ อาจจะเป็น รูปแบบของการขยายการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว หรือการจำกัดกิจกรรมการท่องเที่ยวลงก็ได้

3. แนวทางที่อิงชุมชน (A Community-Based Perspective) มุ่งเน้นที่ความสามารถรองรับการท่องเที่ยวของชุมชนก่อนที่ชุมชนบริเวณดังกล่าวจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น การจัดการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวตามแนวทางนี้จำเป็นต้องอาศัยการสร้าง ความเห็นพ้องกันระหว่างทุกฝ่ายในชุมชน เช่น ผู้อาศัย หน่วยราชการ และเอกชน เพื่อกำหนด สภาวะที่พึงปรารถนาของแหล่งท่องเที่ยว และวิธีการจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน

4. สามารถกำหนดและดำเนินกลยุทธ์การจัดการ เพื่อควบคุมอัตราและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการท่องเที่ยวได้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสภาพที่พึงปรารถนาไว้ การจัดการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ นอกเหนือจากทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากร

ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว และการบริการการท่องเที่ยวแล้ว การจัดการท่องเที่ยวควรมีการวางแผน นโยบายที่ชัดเจน และมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นและเหตุผลของคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

โครงการการศึกษาวิจัยมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถาบันดำรงราชานุภาพ (2541) ได้เสนอถึงหลักการบริหารและจัดการท่องเที่ยวโดยเสนอบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนไว้ ดังนี้

1. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้งกิจกรรมความพร้อมและความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปของการเป็นคณะกรรมการ การรับผิดชอบดำเนินรายการ การสนับสนุนภาครัฐ เป็นต้น

2. องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น สมาคมตำบล องค์กรการบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการองค์กรประชาชนอื่น ๆ

3. ธุรกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมและรัฐ มีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน

4. ประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

ดังนั้น การวิจัยแหล่งท่องเที่ยวควรคัดเลือกสถานที่ท่องเที่ยวในแหล่งที่มีความสำคัญทางธรรมชาติและวัฒนธรรมมาส่งเสริมให้เป็นที่รู้จักและมีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเที่ยวให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะด้วยการกำหนดข้อห้ามหรือมาตรการต่าง ๆ เช่น (วีระพล ทองมา วินิตรา สีสะพัฒนา นวนจันทร์ ทองมา, 2554)

1. พิจารณารายการนำเที่ยว
2. ใช้เส้นทางนำเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุด
3. สร้างข้อจำกัดชั่วคราวในการเดินทางเข้าไปยังพื้นที่
4. ให้มีการขายบัตรที่ระบุวันและเวลาในการเดินทางเข้าพื้นที่เพื่อจะได้ทราบจำนวนนักท่องเที่ยว

5. ลดขนาดของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปในพื้นที่
6. จำกัดพื้นที่ในการจอดรถ
7. กำหนดให้มีข้อห้ามเพื่อไม่ให้มีกิจกรรมหรือรูปแบบในการท่องเที่ยวที่สร้างความเสียหายกับสิ่งแวดล้อมนอกจากข้อห้ามหรือมาตรการต่าง ๆ เหล่านี้แล้วยังต้องผสมผสานการจัดการพื้นที่ด้วยวิธีการต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสมมีการติดตามและประเมินผลแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องด้วย

8. การจัดทำข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวโดยการจัดทำเอกสารแผ่นพับและสิ่งพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ พอสังเขป เพื่อดึงดูดความสนใจและสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวอาจมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นบางโอกาสตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ควรมีแผ่นป้ายบรรยายข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่นั้น ๆ หรือบอกความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบและมีการจัดทำเว็บไซต์ (Website) หรือโฮมเพจ (home page) เกี่ยวกับ

การท่องเที่ยวในประเทศไทยทางอินเทอร์เน็ต (internet) ให้มากขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ทำการสืบค้นข้อมูลที่ตนสนใจได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น

9. การมีจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวจะทำให้การท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้นั้นยังต้องประกอบด้วยการเที่ยวอย่างมีจิตสำนึกถ้านักท่องเที่ยวรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรก็จะเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืนและเมื่อทุกคนเกิดจิตสำนึกในทิศทางเดียวกันแล้วหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวก็จะทำงานได้ง่ายขึ้น

มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (2554) กล่าวถึง หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ว่ามีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน
2. ความร่วมมือของกลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้อง
3. การสร้างโอกาสการจ้างงานที่มีคุณภาพ
4. การกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว
5. การใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าเกิดประโยชน์สูงสุด
6. การวางแผนระยะยาว
7. ความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม
8. ความสอดคล้องกันระหว่างแผนการท่องเที่ยวและแผนพัฒนาในด้านต่าง ๆ
9. ความร่วมมือระหว่างผู้กำหนดนโยบายกับผู้ปฏิบัติ
10. การประสานความร่วมมือระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ
11. การประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยว
12. การสร้างหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบ
13. การเน้นผลประโยชน์ชุมชน คุณค่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
14. การพัฒนาคน การศึกษาและหลักสูตรต่าง ๆ
15. การเสริมสร้างลักษณะเด่น อัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่
16. การคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากร
17. การดำรงรักษาทรัพยากรมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมและการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

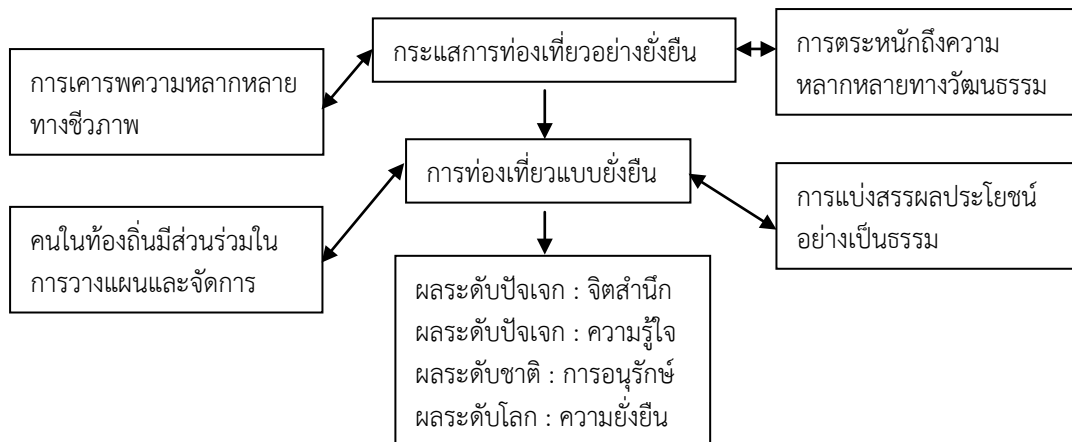
Swarbrooke (1998,น.60) ได้กล่าวถึง หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไว้ดังนี้

1. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ไม่ต่อต้านการเจริญเติบโตอันเนื่องมาจากการพัฒนา แต่ต้องเน้นข้อจำกัดของการเจริญเติบโตและการท่องเที่ยวต้องจัดการบริหารภายใต้ข้อจำกัดนี้
2. ต้องจัดการวางแผนและการจัดการที่เหมาะสมเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นต่อธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์
3. คำนึงถึงผลระยะยาวมากกว่าระยะสั้น
4. การจัดการด้านการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มิได้มุ่งเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมแต่ รวมถึงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและการบริการ

5. ให้ความสำคัญกับความต้องการที่ทำให้มนุษย์เกิดความพึงพอใจแต่ต้องอยู่ภายใต้ความเสมอภาคและยุติธรรม ปัจจุบันได้มีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหลายรูปแบบ เช่น การท่องเที่ยวเชิงสังคม-วัฒนธรรม (Social-Cultural Tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวทางทะเล (Marine Tourism) การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) อย่างไรก็ตาม รูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งจะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องประกอบด้วย 3 มิติ 1. การจัดการสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน 2. การจัดการด้านเศรษฐกิจให้เกิดความเป็นธรรมในการกระจายรายได้ 3. การจัดการด้านสังคมและวัฒนธรรมให้กระทบน้อยที่สุด

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมขอบข่ายของการท่องเที่ยวแบบอื่น ๆ หลายรูปแบบ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มุ่งพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ธรรมชาติสร้างและมนุษย์สร้าง) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐบาล ภาคเอกชน นักท่องเที่ยว ชุมชนในท้องถิ่นหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ ต้องการให้การท่องเที่ยวทุกรูปแบบเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่ความหวังนี้จะสำเร็จหรือไม่ คำตอบอยู่ที่ทุกคนซึ่งมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว ซึ่งในบทความของ DeKadt ได้เสนอแนวคิดทฤษฎีว่าด้วยรูปแบบทางเลือกของการท่องเที่ยว (Theoretical Perspectives Alternative Forms of Tourism) ประเทศโปแลนด์ มีประเด็นสำคัญ สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทางเลือกนั้นแท้ที่จริงแล้วก็คือการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ที่ให้ความสำคัญกับนิเวศวิทยาการเมืองหน่วยย่อยของรัฐ และการมีส่วนร่วมทางสังคมและการเมืองเพื่อใช้หรือทดแทนทรัพยากรอย่างมีคุณค่าอย่างยั่งยืน กล่าวอีกนัยหนึ่ง การท่องเที่ยวทางเลือกในช่วงทศวรรษที่ 1980 ก็คือการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั่นเอง จะเห็นได้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวทางเลือกกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เกิดขึ้นมีความสอดคล้องกันในประเด็นต่าง ๆ อาจสรุปได้ ดังนี้ 1. ประเด็นการปฏิเสธที่จะทำความเสียหายแก่สิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ และสิ่งที่ก่อให้เกิดผลทางลบจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบมวลชน 2. ประเด็นการพัฒนาในระดับจุลภาค โดยการจัดการขององค์กรชุมชน และส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นน้อยที่สุด 3. ประเด็นการตั้งคำถามว่า “ใครได้ประโยชน์” ระหว่างชาวเมืองหรือชุมชน 4. ประเด็นการให้ความสำคัญกับความยั่งยืนทางวัฒนธรรม โดยไม่ทำลายวัฒนธรรมของท้องถิ่น ตลอดจนเคารพวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง โดยให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

จากแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์จากการท่องเที่ยวภายใต้บริบทของกระแสการพัฒนาทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค นับตั้งแต่การสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นในการเป็นเจ้าของที่พัก อันนำไปสู่การยกระดับความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นโดยรวม และยังเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างคนภายนอกกับคนในท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมอันนำไปสู่การเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืนต่อไป ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ของกรอบแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ที่มา : บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข (2549,น.53)

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะเน้นความสำคัญของการควบคุมคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว การเอาใจใส่ดูแลจำนวนและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจควบคู่กันไป โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้อง เหมาะสม เกิดประโยชน์แก่ส่วนร่วมอย่างคุ้มค่าและยาวนานที่สุด หรือเสื่อมสภาพน้อยที่สุด ซึ่งจากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน นั้นจะเห็นได้ว่ามีลักษณะ สำคัญอยู่ 6 ประการ ดังนี้

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น และระดับภูมิภาค โดยเน้นการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจังก่อนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป
2. การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ควรส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่
3. ขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว และพยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้นๆ
4. การใช้วัสดุและผลผลิตจากท้องถิ่น ควรสนับสนุนการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นในการก่อสร้าง ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากการผลิตต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่น
5. การกระจายรายได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นรูปแบบที่จะนำรายได้เข้าท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชน

6. การจ้างงาน งานสำหรับคนในท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยมุ่งเสริมรูปแบบของงานที่มีความน่าสนใจและได้รับผลตอบแทนสูง

สรุป **หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**ในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามแนวทางเซอร์ลี อีเบอร์ (Shirley Eber) ทั้ง 10 ข้อ ดังนี้ 1. อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using resource sustainable) 2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing over- consumption and waste) 3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintain diversity) 4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating tourism into planning) 5. นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting local economy) 6. การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving local communities) 7. มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting stakeholders and the public) 8. การพัฒนาบุคลากร (Training staff) 9. การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing tourism responsibly) 10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking research)

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีองค์ประกอบตามที่นักวิชาการเสนอดังนี้

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Sustainability)

1.1 การเติบโตต้องอยู่ในอัตราที่บริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากโตเร็วไปอาจทำให้รองรับนักท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ไม่พร้อม ไม่เพียงพอ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพแรงงานและการให้บริการอาจมีผลทำให้นักท่องเที่ยวไม่พึงพอใจ ขาดความนิยม ไม่เดินทางมาท่องเที่ยว ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำในระยะยาว

1.2 การเติบโตของการท่องเที่ยวอาจทำให้คนส่วนใหญ่หันมาประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทำให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคการเกษตร การกสิกรรม การอุตสาหกรรม

1.3 การเติบโตที่ต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน และผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ เป็นผลทำให้เงินตรารั่วไหลออกไปนอกประเทศ

2. ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

2.1 การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างประเทศมากและรวดเร็วเกินไป มีผลกระทบต่อชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น

2.2 การใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีกำลังสูงกว่าคนในท้องถิ่น การใช้ชีวิตที่หรูหรา หรืออย่างอิสระเสรีซึ่งทะลักเข้าสู่ชุมชนหนึ่ง ๆ อาจกลายเป็นแม่เหล็กดึงดูดใจให้คนหนุ่มสาวในท้องถิ่นหลงใหลมัวเมาต่อทรัพย์สินเงินทอง หรือความสำราญที่หาได้ง่าย ๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมา

2.3 อาชีพขายบริการทางเพศทั้งหญิงและชาย การขายยาเสพติด การละทิ้งคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อาจนำไปสู่ความล่มสลายทางโครงสร้างวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยวว่าเป็นตัวการทำให้สังคมเสื่อม ซึ่งบางครั้งอาจจะสะท้อนออกมาในรูปของการกระทำที่รุนแรงต่อนักท่องเที่ยว

3. ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

3.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นคุณค่าหรือความเป็นตัวต้นกำเนิดของกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น ๆ เสียเอง เช่นจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากเกินไป ความแออัดยัดเยียด ความสกปรก เป็นต้น

3.2 การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคการก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์ ฯลฯ

3.3 การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้วงจรทางธรรมชาติ เกิดความแปรปรวน

3.4 การเก็บเอาพันธุ์ไม้ไปจากพื้นที่ อาจทำลายระบบนิเวศวิทยาที่เปราะบางของพื้นที่บางแห่งไป

3.5 กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสีย น้ำเสีย อาหารเหลือ ขยะ ฯลฯ ทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย

จากการประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแบบยั่งยืน (Globe'90 Conference) เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2533 Shirley Eber ได้กำหนดหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ 10 ประการคือ (อ้างถึงใน กานต์พิชชา, 2545) คือ

1. การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Using Resource Sustainably) คือ การใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างพอเพียงต่อความจำเป็นเท่านั้น และมีการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป

2. การลดการบริโภคที่มากเกินไปและความจำเป็น และการลดของเสีย (Reducing Over Consumption and Waste) คือการบริโภคแต่เพื่อความพอเพียง เพื่อจำกัดปริมาณของเสียและปริมาณค่าใช้จ่าย การใช้จ่าย

3. การรักษาความหลากหลาย (Maintaining Diversity) คือการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เพื่อรักษาระบบนิเวศและความงามของวัฒนธรรมให้คงอยู่

4. การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้าไว้ในแผนการพัฒนา (Integrating Tourism into Planning) คือ การนำเอาการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้าไว้ในแผนการพัฒนาของชาติและแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยให้มีการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Environment Impact Assessment EIA) เพื่อให้เกิดการขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาวต่อไป

5. การสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่น (Supporting Local Economics) คือ การส่งเสริมและรองรับทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงราคาและการพัฒนาคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

6. การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น (Involving Local Communities) คือ การที่ประชาชนและองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนต่างมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวอย่างพร้อมเพรียงและเต็มกำลัง ซึ่ง

นอกจากจะทำให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันแล้วยังเป็นการสร้างมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

7. การปรึกษากันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และรัฐ หรือมหาชน (Consulting Stakeholders and the Public) คือ การพูดคุย ปรึกษาหารือ ประชุมและระดมพลังความคิดของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน ผู้ประกอบการ และองค์กรอื่น ๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางในการดำเนินงาน และป้องกันความผิดพลาดที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และศักยภาพในการประสานงานเพื่อป้องกันความขัดแย้งด้านผลประโยชน์

8. การฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) คือ การฝึกอบรมบุคลากรในท้องถิ่นทุกระดับ ให้มีความรู้เกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาและการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดมาตรฐานในการบริการการท่องเที่ยว

9. การตอบสนองการตลาดท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) คือ การเตรียมข่าวสารข้อมูลที่ต้องการ พร้อมเพรียงและเป็นประโยชน์เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง และนักท่องเที่ยว และช่วยให้นักท่องเที่ยวเกิดความพอใจ

10. การวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพ (Undertaking Research) คือ การวิจัยติดตามผล ตรวจสอบด้านการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ให้กับแหล่งท่องเที่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2538-2539) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืน คือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการการท่องเที่ยว

2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อกระบวนการการท่องเที่ยว

3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกคนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

4. ต้องชี้นำความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ ในการที่จะดำเนินการตามองค์ประกอบหลักดังกล่าวข้างต้นนั้นให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลได้จำเป็นต้องดำเนินการด้วยการผสมผสานคุณสมบัติหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3 ปัจจัยดังนี้ (WTO.1997, น. 232) ก) คุณภาพ (Quality) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องให้ประสบการณ์ที่มีคุณภาพสำหรับนักท่องเที่ยว ต้องเพิ่มคุณภาพชีวิตของชุมชน และต้องยืนหยัดคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ข) ความต่อเนื่อง (Continuity) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องสามารถทำให้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติคงอยู่ไม่เสื่อมค่า ทำให้วิถีวัฒนธรรมของชุมชนคงอยู่ไม่เปลี่ยนแปลง โดยสามารถนำความพึงพอใจมาสู่นักท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง ค) ความสมดุล (Balance) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่ทำให้เกิดความพอดี หรือดุลยภาพต่อการท่องเที่ยว การรักษาสิ่งแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่น โดยความร่วมมือของทุกฝ่ายเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้ง จากองค์ประกอบและคุณสมบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ Bhatia (1983) ให้หลักการว่าในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนจะมีประโยชน์อย่างมาก หากตั้งวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานให้มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โดยขั้นตอนในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอาจกระทำได้ ดังนี้

1. ศึกษาถึงอุปสงค์และอุปทานของนักท่องเที่ยว
2. ตั้งวัตถุประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว
3. การวางแผนด้านการใช้ประโยชน์จากพื้นที่
4. สหุรจความพร้อมในโครงสร้างพื้นฐาน
5. วางแผนการใช้งบประมาณในการพัฒนา
6. วางแผนการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่
7. จัดโครงสร้างการบริหารและจัดการ
8. การตลาดและโฆษณาประชาสัมพันธ์
9. ติดตามตรวจสอบความก้าวหน้า
10. กำหนดช่วงเวลาในการพัฒนา

Eber (อ้างถึงใน สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542) ได้เสนอความเห็นว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) จะสนับสนุนการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างฉลาดเพื่อให้ดำรงอยู่ยาวนาน ดังนั้นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นการท่องเที่ยวผนวกกับโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องทั้งปัจจุบันและอนาคต โดยดำเนินไปภายใต้ขีดความสามารถตามธรรมชาติรวมทั้งขนบธรรมเนียมและรูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชน ชุมชนได้รับส่วนแบ่งที่ยุติธรรมจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยว และเป็นไปตามความประสงค์ของผู้คนและชุมชนท้องถิ่นในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ

รัฐชิตยา หิรัณยหาค (2544) กล่าวถึงว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) เป็นทางออกที่ดีทางหนึ่งของการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ โบราณวัตถุ โบราณสถาน วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น แต่อุปสรรคที่สำคัญในการนำเอาความคิดมาลงมือปฏิบัติอยู่ที่ความสามารถในการสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างกระแสการพัฒนาและกระแสอนุรักษ์ ซึ่งจะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการ คนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนนักท่องเที่ยว ในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและรอบคอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งสำหรับปัจจุบันและอนาคต โดยมีลักษณะ 6 ประการ ที่ประกอบขึ้นเป็นแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย

1 การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจัง ก่อนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เพื่อเป็นหลักประกันถึงความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับระบบสาธารณูปโภคที่มีอยู่

2 ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่าง ๆ ที่จะมียผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

3. ควรมีการพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ทั้งนี้ควรผลักดันให้การท่องเที่ยวได้รวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่นั้น ๆ

4. ควรสนับสนุนให้มีการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากผลผลิตต่าง ๆ ของคนในท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยลดดุลการค้ากับต่างประเทศได้ทางหนึ่งและเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย

5. การพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นรูปแบบที่สามารถนำรายได้เข้าสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุดเพื่อประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน

6. ควรมุ่งส่งเสริมรูปแบบของงานที่มีความน่าสนใจและได้รับผลตอบแทนสูงสุดให้กับคนในท้องถิ่น

สรุป องค์ประกอบของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ยึดตามแนวคิดของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) 3 ประการ คือ 1. ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Sustainability) ประกอบด้วย 1.1 การเติบโตต้องอยู่ในอัตราที่บริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ 1.2 ผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคอื่นๆ เช่น ภาคการเกษตร การกลสิกรรม การอุตสาหกรรม 1.3 การเติบโตที่ต้องอาศัยวัสดุอุปกรณ์ แรงงาน และผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศ 2. ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability) ประกอบด้วย 2.1 การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างประเทศมากและรวดเร็วเกินไป มีผลกระทบต่อชุมชนที่มีความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น 2.2 การใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยว 2.3 อาชีพขายบริการทางเพศทั้งหญิงและชาย การขายยาเสพติด 3. ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) ประกอบด้วย 3.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อม 3.2 การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคการก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม 3.3 การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้งจรทางธรรมชาติ เกิดความแปรปรวน 3.4 การเก็บเอาพันธุ์ไม้ไปจากพื้นที่ อาจทำลายระบบนิเวศวิทยาที่เปราะบางของพื้นที่บางแห่งไป และ 3.5 กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสีย น้ำเสีย อาหารเหลือ ขยะ ฯลฯ ทำให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย

เส้นทางการท่องเที่ยว

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแนวคิดในการดำเนินการวิจัย
ดังนี้

ความหมายเส้นทางการท่องเที่ยว

เดชา บุญค้ำ (2539) ได้กล่าวถึง การจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว หมายถึง เส้นทางที่กำหนดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถพบเห็นหรือเข้าชุมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่าย สะดวกปลอดภัยได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่จัดทำขึ้นเส้นทางท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากการที่นักท่องเที่ยวหลาย ๆ กลุ่มใช้เส้นทางเดิมซ้ำเป็นประจำเส้นทางท่องเที่ยวนี้อาจเป็นเส้นทางรถยนต์ทางเท้าทางเรือหรือทางอื่น ๆ อาจใช้ร่วมกับเส้นทางสัญจรปกติของเมืองหรืออาจเป็นการกำหนดเส้นทางขึ้นมาเฉพาะเป็นพิเศษ

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรืองและคณะ (2547) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นเส้นทางที่กำหนดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถพบเห็นหรือเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่ายสะดวกปลอดภัย ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่จัดทำขึ้นเส้นทางท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากการที่นักท่องเที่ยวหลายกลุ่มใช้เส้นทางเดิมซ้ำอยู่เป็นประจำเส้นทางท่องเที่ยวอาจเป็นเส้นทางรถยนต์ทางเท้าทางเรือหรือทางอื่น ๆ อาจใช้ร่วมกับเส้นทางสัญจรปกติของเมืองหรืออาจเป็นการกำหนดเส้นทางขึ้นเฉพาะเป็นพิเศษ

ประสิทธิ์ คุณรัตน์และคณะ (2546) ได้ให้ความหมายไว้ว่า แนวทางการสัญจรที่กำหนดขึ้นสำหรับการเดินทางหรือการตัดสินใจหรือเลือกเดินทางของนักท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถพบเห็นหรือเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่ายสะดวกปลอดภัย ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่กำหนดขึ้นสำหรับการเดินทางท่องเที่ยวทั้งเส้นทางที่เกิดขึ้นจากความนิยมของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการโดยอัตโนมัติหรือเส้นทางสัญจรปกติที่เข้าถึงแหล่งเป้าหมายได้ตลอดทั้งเส้นทางที่กำหนดขึ้นมาใหม่ตามศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นเส้นทางท่องเที่ยวหมายถึง การกำหนดเส้นทางสัญจรของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่น่าสนใจได้ง่ายสะดวกปลอดภัย ซึ่งจะได้รับความรู้และความเพลิดเพลินทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสุขในระหว่างการเดินทาง

สรุป **เส้นทางท่องเที่ยว** หมายถึง เส้นทางที่กำหนดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถพบเห็นหรือเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่ายสะดวกปลอดภัย ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่จัดทำขึ้น

การสำรวจทรัพยากรเพื่อกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว

สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ร่วมกับมหาวิทยาลัย Oxford Brooks ได้กำหนดรูปแบบหลักการการสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยวไว้มีประเด็นที่จะต้องเก็บข้อมูลคือชื่อและลักษณะที่ตั้งการเข้าถึงเจ้าของการให้บริการข้อมูลท่องเที่ยวการติดต่อซึ่งมีขั้นตอน (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545) ดังนี้

1. จำแนกทรัพยากรท่องเที่ยว

1.1 ประเภทของทรัพยากร

- 1) ทรัพยากรหลักเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว
- 2) ทรัพยากรรองเพื่อสนับสนุนทรัพยากรหลักในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

1.2 ชนิดของทรัพยากร

- 1) ทรัพยากรธรรมชาติ: พืชสัตว์ภูมิทัศน์ภูมิอากาศน้ำ
- 2) ทรัพยากรวัฒนธรรม: ศาสนามรดกวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์
- 3) ทรัพยากรเหตุการณ์สำคัญ: งานมหกรรมการแข่งขันงานแสดงผลผลิตภัณฑ์
- 4) ทรัพยากรกิจกรรม: นันทนาการผจญภัย สิ่งอำนวยความสะดวก
- 5) ทรัพยากรบริการ: ที่พักอาหารการต้อนรับการขนส่ง

2. สำรวจทำรายการทรัพยากรท่องเที่ยว

การสำรวจรายการทรัพยากรท่องเที่ยว 5 ชนิดคือธรรมชาติวัฒนธรรมเหตุการณ์สำคัญ กิจกรรมและการบริการดังกล่าวโดยการเก็บข้อมูลรายละเอียดของสิ่งที่มีความน่าสนใจดึงดูดใจ ความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ความสำคัญคุณค่าข่าวสารสถานที่ตั้งการเข้าถึงแหล่งผู้ดูแลรับผิดชอบ จัดการช่วงเวลาให้บริการการติดต่อประสานงานปริมาณการใช้ผู้เข้าใช้ลักษณะการใช้และ ค่าธรรมเนียมการใช้แหล่งทรัพยากร

3. การประเมินทรัพยากรท่องเที่ยว

3.1 คุณภาพทรัพยากรคือสิ่งที่ทำให้ทรัพยากรนั้นดีกว่าหรือด้อยกว่าทรัพยากรอื่นใน สถานที่อื่น ๆ การได้รับการดูแลรักษาจุดด้อยเสียหายคุณภาพบริการสิ่งที่จะต้องปรับปรุงสิ่งที่เป็นปัญหา อุปสรรค

3.2 ความโดดเด่นของทรัพยากรได้แก่มีสิ่งที่ทำให้ทรัพยากรในพื้นที่นั้นๆมีความน่าสนใจ เป็นพิเศษซึ่งแตกต่างจากที่อื่นกระทั่งสามารถสร้างความภาคภูมิใจในสถานที่นั้น ๆ

3.3 อำนาจในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้แก่สิ่งที่มีบทบาทในกิจกรรมระบบการวัดการ ประเมินระดับการใช้การเพิ่มแรงดึงดูดมากขึ้น

4. ฐานข้อมูลของทรัพยากรท่องเที่ยวได้แก่ข้อมูลที่ทำให้ทรัพยากรนั้นมีคุณประโยชน์ต่อ แหล่งท่องเที่ยวการท่องเที่ยวประเภทที่เหมาะสมและน่าพึงพอใจในปัจจุบันการเพิ่มความดึงดูดเพื่อมี บทบาทสำคัญในอนาคตและลักษณะปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนา

การจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว

United Nation (2000) ได้กล่าวถึง การวางแผนระบบขนส่งและการสัญจร (Transportation) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการ จัดระบบขนส่งและเส้นทางท่องเที่ยวภาคพื้นดิน (Land transport system & Routes) ว่าควร จัดระบบขนส่งและเส้นทางท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพสะดวกในการเข้าถึง (Access) และสัญจร (Movement) ภายในแหล่งท่องเที่ยวโดยมีข้อพิจารณาดังต่อไปนี้

1. มีการเชื่อมโยงสถานที่สำคัญและแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ไว้ด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ
2. มีการจัดเส้นทางสัญจรให้สอดคล้องกับลำดับศักดิ์ (Hierarchy)
3. มีการพัฒนาเส้นทางเพื่อ “เปิด” การเข้าถึงและการบริการแก่แหล่งท่องเที่ยวให้ สะดวกถึงกันยกเว้นพื้นที่บางส่วนของพื้นที่ที่ต้องการควบคุมและจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยวอาจจะลดระดับ ความสะดวกสบายของการเข้าถึงพื้นที่ลงได้

Fay (1992) ได้กล่าวถึงวิธีการวางแผนจัดนำเที่ยวโดยจะต้องพิจารณาถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเภทการจัดนำเที่ยวบริษัทนำเที่ยวต้องมีนโยบายในการจัดนำเที่ยวว่าจะจัดนำเที่ยว ประเภทใดบ้างเช่นประเภทรับนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างประเทศหรือประเภทจัดนำเที่ยวให้ นักท่องเที่ยวไทยเที่ยวภายในประเทศหรือเที่ยวต่างประเทศ
2. ภูมิภาค/จุดหมายปลายทางมุ่งจัดภูมิภาคยุโรปเอเชียหรืออเมริกาเป็นต้นโดยเน้นหนัก ประเทศใดบ้างถ้าเป็นภายในประเทศมุ่งเน้นภาคหรือจังหวัดใดบ้าง

3. วัตถุประสงค์ในการจัดนำเที่ยวแต่ละครั้งควรจะวางวัตถุประสงค์ของการจัดแต่ละครั้งว่ามีจุดมุ่งหมายที่จะให้นักท่องเที่ยวได้อะไรบ้างเช่นเพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้จักสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้นว่าสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์โบราณคดีสถานที่สวยงามตามธรรมชาติหรือเพื่อให้มีโอกาสได้ซื้อของหรือเพื่อให้ได้มีโอกาสลองรับประทานอาหารประจำท้องถิ่นนั้น ๆ หรือเพื่อให้มีโอกาสได้ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของคนท้องถิ่นหรือเพื่อให้ได้มีโอกาสเล่นกีฬาฤดูหนาวหรือชมกีฬาเป็นต้นเพราะถ้าวางวัตถุประสงค์ในการจัดนำเที่ยวไว้แล้วการจัดต้องสนองตอบวัตถุประสงค์ที่วางไว้

4. ช่วงเวลาของการจัดในการจัดนำเที่ยวจะจัดกี่ครั้งในช่วงใดบ้างใช้ระยะเวลาที่วันต้องพิจารณาช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมของสถานที่ที่จะไปประกอบกับเวลาว่างของนักท่องเที่ยวเช่นช่วงปิดภาคหรือช่วงหยุดยาว 4 วันเพราะถ้าจัดเวลาไม่สอดคล้องกันก็อาจจะขายไม่ได้ตัวอย่างเช่นนักท่องเที่ยวยุโรปนิยมมาเที่ยวประเทศไทยในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนมีนาคมเพราะต้องการหลีกเลี่ยงจากอากาศที่หนาวเย็นและประเทศไทยอากาศไม่ร้อนมากแต่ถ้าจะจัดให้นักท่องเที่ยวไทยไปชมดอกทิวลิปบานที่เนเธอร์แลนด์ก็ต้องจัดในช่วงเดือนเมษายนถึงต้นเดือนพฤษภาคมเพราะระยะนั้นเป็นช่วงที่ดอกทิวลิปบานและเป็นช่วงที่โรงเรียนปิดภาคฤดูร้อนผู้ปกครองอาจมีเวลาพาบุตรหลานเที่ยวและเป็นช่วงฤดูร้อนที่คนไทยอยากหลบลมร้อนไปเที่ยวเมืองหนาวและช่วงนั้นยุโรปเป็นฤดูใบไม้ผลิ นักท่องเที่ยวยังไม่มากเหมือนช่วงฤดูร้อนคือระหว่างเดือนกรกฎาคมและเดือนสิงหาคมความสะดวกในด้านบริการของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ยังมีมากกว่าช่วงฤดูร้อนไม่ว่าจะเป็นโรงแรมภัตตาคารร้านอาหารและสถานที่ที่น่าสนใจต่าง ๆ หรือการไปดูพระอาทิตย์เที่ยงคืนที่ประเทศในแถบสแกนดิเนเวียต้องไปในช่วงปลายเดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคมจึงจะเป็นพระอาทิตย์เที่ยงคืนนอกจากนี้จำนวนวันที่จะใช้ในการเดินทางต้องพิจารณาจากจำนวนจุดหมายปลายทางที่จะแวะและสถานที่ที่จะเยี่ยมชมระยะทางแต่อย่างไรก็ตามการจัดไม่ควรใช้เวลานานเกิน 3 สัปดาห์เพราะนักท่องเที่ยวจะมีปัญหาด้านอารมณ์อันเนื่องมาจากการเหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางและต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง

5. ความคาดหวังของลูกค้าลูกค้าหวังจะได้รับบริการที่ต้องการเช่นความสนุกเป็นซึ่งบริษัทนำเที่ยวจะต้องอธิบายความหมายของคำว่า “สนุก” ได้เพื่อจะจัดได้ถูกต้องตามความต้องการของลูกค้าและเมื่อกลับจากการท่องเที่ยวผลที่จะคุ้มกับที่เสียเงินหรือไม่สนุกในที่นี้หมายถึงได้รับบริการที่ดีพักผ่อนเต็มที่กินอาหารอร่อยซื้อของถูกใจเห็นสิ่งแปลกๆใหม่ๆมีเพื่อนใหม่ได้ความรู้ (ความบันเทิง)

6. ลูกค้าเป้าหมายพิจารณาถึงบุคคลที่สามารถท่องเที่ยวได้เป็นบุคคลใดมีอาชีพอะไรฐานะทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไรเพื่อจะได้จัดได้ถูกต้องตามงบประมาณของลูกค้าซึ่งสามารถศึกษาได้จากผู้ที่เคยใช้บริการของบริษัทนำเที่ยวเพื่อให้ทราบความต้องการทางด้านการท่องเที่ยวเช่นต้องการสัมผัสธรรมชาติอาบแดดสิ่งบันเทิงรื่นรมย์เยี่ยมชมสถานที่เป็นสิ่งที่แปลก ๆ ใหม่หรือซื้อของเป็นต้น

7. กิจกรรมจะจัดกิจกรรมเช่นไรให้สอดคล้องกับความสนใจของลูกค้าเพราะความแตกต่างกันของลูกค้าอาจต้องการประสบการณ์ที่แตกต่างกันถึงแม้จะไปจุดหมายปลายทางเดียวกันและในขณะเดียวกันต้องจัดให้เหมาะกับวัยของลูกค้า

8. ปริมาณการจ้ดนำเที่ยววางแผนกำหนดจำนวนโปรแกรมนำเที่ยวที่จะจัดแต่ละปีโดยแยกตามประเภทต่าง ๆ

Mancini (2000) ได้เสนอแนะว่าก่อนจะวางแผนจัดนำเที่ยวจะต้องคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ คือ

1. การกำหนดวันต้องคำนึงถึงระยะทางจำนวนสถานที่ท่องเที่ยวลูกค้าเป้าหมายอากาศ เหตุการณ์สำคัญพิเศษ

2. ลูกค้าเป้าหมายถ้าลูกค้าอายุมากควรจัดการท่องเที่ยวระยะสั้นรายการไม่แน่นและไม่ควรให้นั่งรถนานทั้งวันหรือเดินชมมาก ๆ และคำนึงถึงอาหารที่เหมาะสมกับวัยด้วยดังนั้นการจัดรายการ ต้องยืดหยุ่น

3. ระยะทางเป็นสิ่งสำคัญเพราะถ้าระยะทางจากเมือง A ไปยังเมือง B ใช้เวลานั่งรถนานถึง 6 ชั่วโมง ควรพิจารณาว่าสมควรจัดหรือไม่ เพราะถ้านั่งรถนานโดยไม่ได้แวะเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวใด ๆ เลยก็จะทำให้รายการน่าเบื่อ ควรคำนึงถึงเสมอว่าความอดทนของนักท่องเที่ยวมีขีดจำกัด ถ้าจัดการเดินทางให้นั่งรถตลอดวันจะทำให้เหนื่อยอาจเจ็บป่วยได้ง่ายหรืออาจหลับในขณะร่วมกิจกรรมอื่น เช่น ชมการแสดงเพราะเหนื่อยจากการนั่งรถถ้าระยะทางไกลมาก จะทำให้เสียเวลาเดินทาง และต้องใช้จำนวนวันเพิ่มมากขึ้นในการเดินทาง ดังนั้นในการวางแผนในเรื่องของระยะทางในกรณีที่ระยะทางไกลมาก ถ้าจุดหมายปลายทางที่ไม่มีสิ่งที่น่าสนใจจริง ๆ ก็ไม่สมควรที่จะจัดเพราะไม่คุ้มกับการเดินทาง

4. ความบันเทิงในกรณีที่การจัดท่องเที่ยวในครั้งนั้นตรงกับเทศกาลก็ควรให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในเทศกาลนั้น ๆ หรือถ้าไม่ตรงกับเทศกาลหรือเหตุการณ์พิเศษก็ควรจัดหากิจกรรมบันเทิงให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าชมเช่นคาบาเร่ต์การแสดงพื้นบ้านบัลเลต์หรือจัดล่องเรือที่ทะเลสาบหรือแม่น้ำพร้อมรับประทานอาหารค่ำโดยอาจจะจัดเป็นแบบให้เลือก (optional tour) ก็ได้ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความประทับใจให้นักท่องเที่ยวได้มากกว่าจะให้นักท่องเที่ยวนอนพักที่โรงแรมแต่หัวค่ำทุกคืน

5. การซื้อของต้องจัดเวลาให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสซื้อของบ้างโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวไทยต้องมีของฝากญาติมิตรการจัดนำเที่ยวที่ใช้เวลานาน 15 วัน ควรเปิดโอกาสให้เวลาซื้อของประมาณ 2-3 ชั่วโมง

6. ทำเลที่ตั้งของโรงแรมในการวางแผนต้องคำนึงถึงโรงแรมที่พักชนิดของโรงแรมว่าเป็นระดับใดส่วนมากบริษัทนำเที่ยวเลือกระดับของโรงแรมระหว่าง 3 ดาว - 5 ดาวและการเลือกโรงแรมบางครั้งคำนึงถึงทำเลที่ตั้งเพราะโรงแรมที่อยู่นอกเมืองและถ้าอยู่ในใจกลางเมืองที่มีการจราจรหนาแน่นต้องใช้เวลานานก็จะเป็นอุปสรรคของการเดินทางส่วนมากถ้าไม่มีจุดประสงค์ในเรื่องของให้โอกาสนักท่องเที่ยวได้ซื้อของสะดวกแล้วบริษัทนำเที่ยวมักจะจัดโรงแรมที่อยู่นอกเมืองเพื่อสะดวกในการเดินทางต่อไปเพราะประหยัดและไม่ยุ่งยากสามารถต่อรองเรื่องราคาและเงื่อนไขต่าง ๆ ได้

7. จุดแวะพักในต่างประเทศจะมีการจำกัดเวลาในการขับรถให้อยู่ในช่วงหนึ่งเมื่อถึงกำหนดแล้วจะต้องหยุดรถเพื่อพักทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้คนขับเหนื่อยล้าจนเกินไปฉะนั้นคนขับรถจะรู้ว่าควรจะหยุดพักเมื่อใดและจุดใดส่วนมากแล้วสถานที่ใช้หยุดพักนั้นมักจะเป็นสถานีเติมน้ำมันหรือร้านอาหารเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพักผ่อนเข้าห้องน้ำหรือรับประทานอาหารกลางวันและดื่มกาแฟ นอกจากนั้นบริษัทนำเที่ยวต่างประเทศจะไม่ค่อยระบุอาหารกลางวันไว้ในรายการอย่างไรก็ตามการหยุดแวะพักเพื่อรับประทานอาหารกลางวันก็เป็นสิ่งสำคัญแต่จุดดีของการไม่ระบุอาหารกลางวันไว้ในรายการก็คือคนขับสามารถยืดหยุ่นที่จะจอดให้นักท่องเที่ยวรับประทานอาหารกลางวันได้ในจุดที่เหมาะสมกับสถานการณ์และเวลาสำหรับในประเทศไทยส่วนใหญ่การหยุดพักจะขึ้นอยู่กับความต้องการ

ของนักท่องเที่ยวแต่ส่วนใหญ่แล้วทุก 2-4 ชั่วโมง ควรจะได้มีการหยุดพักเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เปลี่ยนอิริยาบถหรือเข้าห้องน้ำถึงแม้บนรถจะมีห้องน้ำแล้วก็ตาม

8. ร้านอาหารการพิจารณาเลือกร้านอาหารต้องคำนึงว่าร้านอาหารที่แพงที่สุดไม่ใช่ว่าจะอร่อยหรือดีเสมอไป

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้กล่าวถึงแนวทางในการปรับปรุงหรือสร้างเส้นทางของแหล่งท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

1. การกำหนดแนวเส้นทางท่องเที่ยว
2. การจัดเส้นทางในลักษณะวงรอบ (Loop)
3. การจัดเส้นทางให้มีความแตกต่าง
4. การให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทาง
5. การพิจารณาจัดประเภทพาหนะตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ
6. การปรับปรุงบริเวณจุดเริ่มต้นของเส้นทาง
7. การสร้างความต่อเนื่องกับเส้นทางภายนอกพื้นที่

โดยมีข้อควรคำนึงในการจัดเส้นทางท่องเที่ยวดังนี้

1. ควบคุมเส้นทางและรูปแบบการสัญจรไม่ให้เกิดความสับสนมีความต่อเนื่อง (Continuity) สะดวก (Convenience) ปลอดภัย (Safety)

2. จัดสิ่งอำนวยความสะดวกให้ตามความสมควร
3. จัดสื่อให้ข้อมูลข่าวสาร
4. ใช้รูปแบบที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของเมืองโดยคำนึงความสวยงาม
5. มีการดูแลรักษาเส้นทางให้อยู่ในสภาพดีอยู่เสมอ

วิฑูรย์ เหลียงรุ่งเรืองและคณะ (2547) ได้ให้ข้อพิจารณาของการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวหลายประการอาทิ เช่น

1. การกำหนดเส้นทางพิจารณากำหนดเส้นทางท่องเที่ยวควรสำรวจและสังเกตการณ์จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ประกอบกับแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทางควรเริ่มต้นจากการพิจารณาตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆภายในเมืองจัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจจากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2. การจัดเส้นทางในลักษณะวงจรรอบทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่เกิดความเพลิดเพลินไปตลอดทางโดยไม่ต้องย้อนกลับเส้นทางเดิมซึ่งนักท่องเที่ยวอาจเกิดความรู้สึกเบื่อและเสียเวลาข้อดีอีกประการหนึ่งคือสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มย่อยที่ต้องการทิ้งพาหนะของตนเองไว้ยังจุดเดิมอาจจัดให้มีการเดินทางใน 2 ลักษณะ เช่น เริ่มต้นด้วยการเดินเท้าไประยะหนึ่งแล้วจึงเปลี่ยนเป็นการสัญจรโดยทางเรือในขากลับซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้พักผ่อนไปในตัวระหว่างขากลับหรืออาจจัดในลักษณะแบบทางเดียวโดยมีจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายแยกกันอยู่ตามความเหมาะสม เช่น กรณีที่แหล่งท่องเที่ยวกระจายห่างไกลกัน เช่น แหล่งท่องเที่ยวอยุธยา เป็นต้น เส้นทางลักษณะนี้จะไม่มีปัญหาสำหรับการท่องเที่ยวแบบกลุ่ม เพราะยานพาหนะสามารถไปรอรับอยู่ที่จุดใดก็ได้

3. การจัดเส้นทางให้มีความแตกต่างภายในเมืองการกำหนดเส้นทางอาจจัดทำขึ้นหลายเส้นทางหรือหลายระบบก็ได้ภายในเมือง ๆ หนึ่งเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาน้อย

13. เส้นทางนั้นควรมีการเกาะกลุ่มของกิจกรรมอันหลากหลายบริเวณที่มีความคึกคักของกิจกรรมนานาประเภทโดยเฉพาะกิจกรรมด้านการค้าบริการการพักผ่อนหย่อนใจแบบต่าง ๆ สถานที่ซึ่งแสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีความเป็นอยู่ในชุมชนความเป็นเอกภาพของพื้นที่บรรยากาศสีสนและความร่าเริงแบบตะวันออก

14. เส้นทางนั้นควรมีการเกาะกลุ่มของชุมชนหรือย่าน (District) ที่แสดงให้เห็นการดำรงชีวิตการรักษานับธรรมเนียมประเพณีความเชื่อร่วมกันของผู้คนยังเป็นชุมชนที่เป็นชนกลุ่มน้อยที่มีขนบธรรมเนียมความเชื่อและประเพณีที่แตกต่างจากชุมชนธรรมดาทั่วไปก็จะมีที่น่าสนใจสำหรับผู้มาเยือนมากยิ่งขึ้นการที่ชุมชนเกาะกลุ่มกันจนเกิดพื้นที่ที่ชัดเจนจนสามารถวางเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวได้และหากการเกาะกลุ่มของชุมชนเหล่านี้เป็นชุมชนที่มีคุณลักษณะต่างกักันก็จะมีเหมาะสมยิ่งขึ้นในการกำหนดเส้นทาง

15. เส้นทางนั้นควรมีการเกาะกลุ่มรวมตัวกันของสถานที่พักผ่อนใจของชุมชน การตั้งถิ่นฐานตลาดร้านค้าศาสนสถานตลอดจนสถานที่ซึ่งเป็นที่รวมหรือประกอบกิจกรรมต่าง ๆ

แบบจำลองการเดินทาง

แบบจำลองการเดินทางของ William และ Zelinsky (อ้างถึงในวัลลภ ทองอ่อน, 2547) ที่ได้แสดงความคิดเห็นว่ารูปแบบของการเดินทางจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านที่ครอบคลุมในด้านต่างดังนี้

1. ระยะทางในพื้นที่ (Spatial Distance) ระยะทางในพื้นที่จากจุดเริ่มต้น (Origin) สู่จุดหมายปลายทาง (Destination) จะเป็นปัจจัยที่กำหนดเวลาในการท่องเที่ยวและค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

2. การติดต่อสืบเนื่องระหว่างชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน (International Connectivity) การสัมพันธ์ทางด้านการทหารวัฒนธรรมและการเชื่อมโยงระหว่างประเทศจะทำให้ส่งผลต่อการท่องเที่ยวที่ดีเช่นแคนาดากับสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

3. การได้รับประโยชน์ร่วมระหว่างการเดินทางไหลโยงของนักท่องเที่ยว (Reciprocity of Travel Flows) เมื่อมีการไหลโยงของนักท่องเที่ยวทุกจุดจะต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเท่าเทียม

4. แรงดึงดูดของประเทศ (Attractiveness) ปัจจัยภายในของประเทศปลายทาง เช่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ วัฒนธรรมกิจกรรมกีฬา ฯลฯ จะเป็นแรงดึงดูดที่สำคัญให้นักท่องเที่ยวเข้าพื้นที่ เช่น แถบคาริเบียนฮาวาย

แบบจำลองการเดินทาง William และ Zelinsky ได้แสดงให้เห็นว่ารูปแบบของการเดินทางจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านที่ครอบคลุมในด้านต่าง ๆ

จากแนวคิดนี้จะทำให้เห็นถึงการถ่ายโยงของนักท่องเที่ยว จากจุดเริ่มต้นสู่ปลายทาง และการเชื่อมโยงการเดินทางโดยยึดหน้าที่ของระยะทางและค่าใช้จ่าย ทำให้ได้แนวคิดที่ว่า การถ่ายโยงของนักท่องเที่ยวจะขึ้นอยู่กับปัจจัยดังกล่าว และความหนาแน่นในพื้นที่ของนักท่องเที่ยวจะลดลง เมื่อมีการแผ่กระจายนักท่องเที่ยว

แนวคิดเกี่ยวกับการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยว

การจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยวคือเส้นทางที่กำหนดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถ

พบเห็นหรือเข้าขมจุดต่าง ๆ ได้ง่ายสะดวกปลอดภัยได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากเส้นทางที่จัดทำขึ้นเส้นทางท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นโดยอนุมัติจากการที่นักท่องเที่ยวหลาย ๆ กลุ่มใช้เส้นทางเดิมอยู่เป็นประจำ เส้นทางท่องเที่ยวนี้อาจเป็นเส้นทางรถยนต์ทางเท้าหรือทางอื่น ๆ อาจใช้ร่วมกับเส้นทางสัญจรปกติของเมืองหรืออาจเป็นการกำหนดเส้นทางขึ้นมาเฉพาะพิเศษ (วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรืองและคณะ,2547)

ข้อพิจารณาในการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว

1. การกำหนดเส้นทางพิจารณาเส้นทางท่องเที่ยวควรสำรวจและสังเกตจากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ประกอบกับแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทางควรเริ่มต้นจากการพิจารณาตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ จัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจจากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2. การจัดเส้นทางในลักษณะวงจรทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่เกิดความเพลิดเพลินตลอดทางโดยไม่ต้องย้อนกลับมาทางเดิมนักท่องเที่ยวอาจเกิดความรู้สึกเบื่อและเสียเวลาข้อดีอีกประการหนึ่งคือสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มย่อยที่ต้องการทิ้งภาระของตนเองไว้ยังจุดเดิมอาจจัดให้มีการเดินทางสองลักษณะเช่นเริ่มต้นด้วยการเดินเท้าไประยะหนึ่งแล้วจึงเปลี่ยนเป็นการสัญจรทางเรือในขากลับซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้พักผ่อนไปในตัวระหว่างขากลับหรืออาจจัดในลักษณะทางเดียวโดยมีจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายแยกกันอยู่ตามความเหมาะสม เช่น กรณีแหล่งท่องเที่ยวกระจายห่างไกลกันเช่นแหล่งท่องเที่ยวอยู่ริมน้ำ เป็นต้น เส้นทางลักษณะนี้จะไม่มีปัญหาสำหรับการท่องเที่ยวแบบกลุ่มเพราะยานพาหนะสามารถไปรองรับอยู่ที่จุดใดก็ได้

3. การจัดเส้นทางให้มีความแตกต่างการกำหนดเส้นทางอาจจัดทำขึ้นหลายเส้นทางหรือหลายระบบก็ได้ภายในเมือง ๆ หนึ่งเพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลาอย่างน้อยต่างกัน ความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากความสนใจของนักท่องเที่ยวเช่นเส้นทางสำหรับผู้สนใจศิลปะและวัฒนธรรมอาจพานักท่องเที่ยวไปตามแม่น้ำลำคลองเพื่อดูชีวิตความเป็นอยู่และสภาพบ้านเมืองหรืออาจเป็นเส้นทางที่มีความหลากหลายและน่าสนใจหลายด้านรวมกันอยู่

4. ควบคุมเส้นทางและรูปแบบของการสัญจรไม่ให้เกิดความสับสนการเข้าถึงและเดินทางต้องควบคุมได้ง่ายและไม่สับสน

5. การให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทางจัดทำกรประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวตลอดทางอย่างสม่ำเสมอด้วยระบบป้ายหรือด้วยวิธีอื่น ๆ เพื่อช่วยบอกทิศทาง ตำแหน่งที่ตั้งและระยะทาง เช่น ช่วยนักท่องเที่ยวกำหนดทิศทางด้วยที่หมายตาการสร้างความปลอดภัยของเส้นทางด้วยการใช้วัสดุปูพื้นทางเท้าที่เหมือนกันไปตลอดทางหรือใช้วัสดุสีพื้นฐที่เหมือนกันไปตลอดแนว เป็นต้น

6. พิจารณาจัดประเภทของพาหนะตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศเส้นทางท่องเที่ยวอาจใช้พาหนะในการเดินทางต่างกันทำให้เกิดความน่าสนใจแตกต่างกันตามความเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศภูมิอากาศและลักษณะเฉพาะตัวของเมืองนั้น ๆ

7. ปรับปรุงบริเวณจุดเริ่มต้นของเส้นทางจุดเริ่มต้นของเส้นทางท่องเที่ยวมักจะอยู่ย่านใจกลางเมืองเข้าถึงได้ง่ายมีข้อมูลต่าง ๆ รวมอยู่ซึ่งนักท่องเที่ยวจะใช้ตัดสินใจวางแผนการเดินทางมีสิ่งอำนวยความสะดวกเช่นที่จอดรถที่พักคอยห้องน้ำเป็นต้นในเมืองหนึ่ง ๆ อาจจัดให้มีเส้นทาง

ทัศนอาจรหลาย ๆ เส้นทาง ดังนั้น จุดเริ่มต้นนี้ไม่จำเป็นต้องมีจุดเดียวแต่อาจกระจายกันอยู่ตามบริเวณที่มีแหล่งท่องเที่ยวรวมกลุ่มกันอยู่ก็ได้

8. ความต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมืองเส้นทางท่องเที่ยวไม่ควรจะจำกัดอยู่ภายในเมืองเท่านั้นแต่ควรต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมืองด้วยซึ่งอาจเป็นเส้นทางเดียวกันหรือต่อเนื่องกันเป็นบางส่วนก็ได้

9. จัดสิ่งอำนวยความสะดวกตามสมควร เช่น ร้านอาหารร้านขายของเล็ก ๆ น้อยและอาจรวมถึงร้านขายของที่ระลึกต่าง ๆ ด้วยในกรณีเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางที่มีอัตราการเข้าออกค่อนข้างสูงส่วนบริการเช่นจุดพักคอยจุดนัดหมายจะต้องให้ความสะดวกสบายและมองเห็นได้ชัดเจนไม่สับสน

10. ส่วนบริการทางด้านข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวเมืองอาจจะอยู่ในรูปของแผ่นประกาศเอกสารแจกหรือเจ้าหน้าที่ให้ข้อมูลข้อมูล ดังกล่าว ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับจุดสนใจต่าง ๆ ในเมือง ข้อมูลเกี่ยวกับ ที่พัก ร้านอาหาร การสัญจร รวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้นในเมือง เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถช่วยเหลือตัวเองได้

11. ลักษณะทางกายภาพของสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกควรเป็นรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองที่นำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับความสะดวกในการให้บริการ

12. นอกจากนี้แล้วการดูแลรักษาสถานที่และส่วนบริการต่าง ๆ ให้สะอาดเรียบร้อยและใช้งานได้อยู่ตลอดเวลาเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน

จากแนวคิดที่นำเสนอจะพบว่าการจัดเส้นทางท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบซึ่งแต่ละรูปแบบก็มีความน่าสนใจและเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวต่างกัน โดยการจัดเส้นทางท่องเที่ยวนี้จะต้องคำนึงถึงส่วนประกอบต่างๆให้ครบถ้วนมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นตัวแหล่งท่องเที่ยวสาธารณูปโภคพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้นนอกจากนั้นระยะเวลาในการท่องเที่ยวและระยะห่างระหว่างแหล่งท่องเที่ยวก็มีความสำคัญต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวฉะนั้นการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติจึงต้องมีความรอบคอบและเอาใจใส่ในทุกรายละเอียดเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนและนักท่องเที่ยวให้มากที่สุด (ศศิธร รัตนประยูร, 2557)

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง และคณะ (2547) กล่าวถึง ข้อพิจารณาในการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว คือ

1. การกำหนดเส้นทาง การพิจารณากำหนดเส้นทางท่องเที่ยวควรสำรวจ และสังเกต จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ประกอบกับแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทาง ควรเริ่มต้นจากการพิจารณาตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ จัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจ จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2. การจัดเส้นทางในลักษณะวงจร ทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความเพลิดเพลินตลอดทางโดยไม่ต้องย้อนกลับมาทางเดิม นักท่องเที่ยวอาจเกิดความรู้สึกเบื่อ และเสียเวลา ข้อดีอีกประการหนึ่ง คือ สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มย่อยที่ต้องการทิ้งภาระของตนเองไว้ยังจุดเดิม อาจจัดให้มีการเดินทางสองลักษณะ เช่น เริ่มต้นด้วยการเดินเท้าไประยะหนึ่งแล้วจึงเปลี่ยนเป็นการสัญจรทางเรือในขากลับซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้พักผ่อนไปในตัวระหว่างขากลับ หรืออาจจัดในลักษณะทางเดียวโดยมีจุดเริ่มต้นและจุดสุดท้ายแยกกันอยู่ตามความเหมาะสม เช่น กรณีแหล่ง

ท่องเที่ยวกระจายห่างไกลกัน เช่น แหล่งท่องเที่ยวอยู่ริมน้ำ เป็นต้น เส้นทางลักษณะนี้จะไม่มีปัญหาสำหรับการท่องเที่ยวแบบกลุ่ม เพราะยานพาหนะสามารถไปรอรับอยู่ที่จุดใดก็ได้

3. การจัดเส้นทางให้มีความแตกต่าง การกำหนดเส้นทางอาจจัดทำขึ้นหลายเส้นทาง หรือหลายระบบก็ได้ภายในเมือง ๆ หนึ่ง เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลามากน้อยต่างกัน ความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น เส้นทางสำหรับผุ้สนใจศิลปะและวัฒนธรรม อาจพานักท่องเที่ยวไปตามแม่น้ำ ลำคลอง เพื่อดูชีวิตความเป็นอยู่และสภาพบ้านเมือง หรืออาจเป็นเส้นทางที่มีความหลากหลายและน่าสนใจหลายด้านรวมกันอยู่

4. ควบคุมเส้นทางและรูปแบบของการสัญจรไม่ให้เกิดความสับสน การเข้าถึงและเดินทางต้องควบคุมได้ง่ายและไม่สับสน

5. การให้ข้อมูลข่าวสารในเส้นทาง จัดทำการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวตลอดทางอย่างสม่ำเสมอ ด้วยระบบป้ายหรือด้วยวิธีอื่น ๆ เพื่อช่วยบอกทิศทาง ตำแหน่งที่ตั้งและระยะทาง เช่น ช่วยนักท่องเที่ยวกำหนดทิศทางด้วยที่หมายตา การสร้างความต่อเนื่องของเส้นทางด้วยการใช้วัสดุปูพื้นทางเท้าที่เหมือนกันไปตลอดทาง หรือใช้วัสดุพืชพันธุ์ที่เหมือนกันไปตลอดแนว เป็นต้น

6. พิจารณาจัดประเภทของพาหนะตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ เส้นทางท่องเที่ยวอาจใช้พาหนะในการเดินทางต่างกัน ทำให้เกิดความน่าสนใจแตกต่างกัน ตามความเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และลักษณะเฉพาะของเมืองนั้น ๆ

7. ปรับปรุงบริเวณจุดเริ่มต้นของเส้นทาง จุดเริ่มต้นของเส้นทางท่องเที่ยวมักจะอยู่ย่านใจกลางเมือง เข้าถึงได้ง่าย มีข้อมูลต่าง ๆ รวมอยู่ ซึ่งนักท่องเที่ยวจะใช้ตัดสินใจวางแผนการเดินทาง มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่จอดรถ ที่พักคอย ห้องน้ำ เป็นต้น ในเมืองหนึ่ง ๆ อาจจัดให้มีเส้นทางทัศนาวจรหลาย ๆ เส้นทาง ดังนั้น จุดเริ่มต้นนี้ไม่จำเป็นต้องมีจุดเดียว แต่อาจกระจายกันอยู่ตามบริเวณที่มีแหล่งท่องเที่ยวรวมกลุ่มกันอยู่ก็ได้

8. ความต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมือง เส้นทางท่องเที่ยวไม่ควรจะจำกัดอยู่ภายในเมืองเท่านั้น แต่ควรต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมืองด้วย ซึ่งอาจเป็นเส้นทางเดียวกันหรือต่อเนื่องกันเป็นบางส่วนก็ได้

9. จัดสิ่งอำนวยความสะดวกตามสมควร เช่น ร้านอาหาร ร้านขายของเล็ก ๆ น้อย และอาจรวมถึงร้านขายของที่ระลึกต่าง ๆ ด้วย ในกรณีเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางที่มีอัตราการเข้าออกค่อนข้างสูง ส่วนบริการ เช่น จุดพักคอย จุดนัดหมาย จะต้องให้ความสะดวกสบาย และมองเห็นได้ชัดเจนไม่สับสน

10. ส่วนบริการทางด้านข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับตัวเมือง อาจจะอยู่ในรูปของแผ่นประกาศ เอกสารแจก หรือเจ้าหน้าที่ให้ข้อมูล ข้อมูลดังกล่าวประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับจุดสนใจต่าง ๆ ในเมือง ข้อมูลเกี่ยวกับที่พัก ร้านอาหาร การสัญจร รวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในเมือง เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถช่วยเหลือตัวเองได้

11. ลักษณะทางกายภาพของสิ่งก่อสร้างและสิ่งอำนวยความสะดวกควรเป็นรูปแบบของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองที่นำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับความสะดวกในการให้บริการ

12. นอกจากนี้แล้วการดูแลรักษาสถานที่และส่วนบริการต่าง ๆ ให้สะอาดเรียบร้อย และใช้งานได้อยู่ตลอดเวลาเป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน

จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการจัดเส้นทางท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบก็มีความน่าสนใจและเหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวต่างกัน โดยการจัดเส้นทางท่องเที่ยวนี้จะต้องคำนึงถึงส่วนประกอบต่าง ๆ ให้ครบถ้วนมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นตัวแหล่งท่องเที่ยว สาธารณูปโภคพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ระยะเวลาในการท่องเที่ยว และระยะห่างระหว่างแหล่งท่องเที่ยวก็มีความสำคัญต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ฉะนั้นการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติจึงต้องมีความรอบคอบ และเอาใจใส่ในทุกรายละเอียด เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่แหล่งท่องเที่ยว ชุมชนและนักท่องเที่ยวให้มากที่สุด

หลักการจัดเส้นทางธรรมชาติ

เส้นทางธรรมชาติ (Natural Trail) เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศนอกจากจะทำหน้าที่เชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวแล้วยังช่วยการไหลเวียนของนักท่องเที่ยวจากบริเวณหนึ่งไปยังบริเวณอื่น ๆ นอกจากนี้ยังช่วยป้องกันรักษาทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวจากผลกระทบของการเหยียบย่ำและกิจกรรมการใช้ประโยชน์ต่าง ๆ และยังสามารถเป็นสื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเรียนรู้เข้าใจและซาบซึ้งต่อธรรมชาติได้ใกล้ชิดมากขึ้นหลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

1. เป็นทางเดินชมธรรมชาติเป็นเส้นทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำนักท่องเที่ยวเข้าไปชื่นชมธรรมชาติระหว่างการใช้เส้นทางอาจมีการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติบ้างแต่ไม่ใช่วัตถุประสงค์หลักของการใช้เส้นทาง

2. เป็นทางเดินป่าระยะไกล (Hiking Trail) เป็นเส้นทางเดินระยะทางไกลอาจเป็นเส้นตรงหรือวงรอบถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้งานเพื่อเดินชมธรรมชาติหรือเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกายหรือตื่นตื้นผจญภัยเป็นวัตถุประสงค์หลักการได้เรียนรู้และเข้าใจถึงความเป็นไปและเรื่องราวของธรรมชาติเป็นวัตถุประสงค์รองซึ่งอาจจัดให้บริการหรือไม่ก็ได้

3. เป็นทางสื่อความหมายธรรมชาติ (Interpretive Trail) เป็นเส้นทางที่สร้างขึ้นเพื่อการสื่อความหมายให้ความรู้และความเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยวเป็นวัตถุประสงค์หลักมักมีระยะทางยาวไม่มากนักใช้เวลาในการเดินตลอดเส้นทางประมาณ 1 ชั่วโมงหรือชั่วโมงครึ่งจะได้รับผลดีที่สุดและควรเป็นเส้นทางแบบวงรอบซึ่งจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดเส้นทางควรรอบรอบอยู่บริเวณเดียวกันเส้นทางสื่อความหมายนี้อาจจำแนกแยกย่อยออกเป็นเส้นทางสื่อความหมายที่มีบุคคลนำ (Guiding Trail) เส้นทางสื่อความหมายที่ศึกษาธรรมชาติด้วยตนเอง (Self-guiding Trail) (USDA Forest Service. 1964,น.18)

4. เป็นทางเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวหรือสิ่งอำนวยความสะดวก (Administrative or General Trail) เป็นเส้นทางที่ก่อสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์หลักในการนำนักท่องเที่ยวจากจุดหมายหนึ่งไปยังอีกจุดหมายหนึ่งในแหล่งท่องเที่ยว เช่น จากลานจอดรถไปยังศูนย์บริการนักท่องเที่ยวหรือห้องสุขา เป็นต้น การออกแบบมักให้เป็นระยะทางที่สั้นที่สุดเพื่อไปถึงจุดหมายปลายทางที่ต้องการรวดเร็วที่สุด

เส้นทางแบบผสมผสาน

เส้นทางท่องเที่ยวแบบผสมผสานได้เกิดจากการวางแผนผังบริเวณในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นหลายประเภทในบริเวณเดียวกันเพื่อกำหนดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเดียวกันคือเส้นทางที่กำหนดขึ้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถพบเห็นหรือเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่ายสะดวกปลอดภัยได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่จัดทำขึ้นเส้นทางท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากการที่นักท่องเที่ยวหลายๆกลุ่มใช้เส้นทางเดิมซ้ำอยู่เป็นประจำ เส้นทางท่องเที่ยวนี้อาจเป็นเส้นทางรถยนต์ทางเท้าทางเรือหรือทางอื่น ๆ อาจใช้ร่วมกับทางสัญจรปกติของเมืองหรืออาจจะเป็นการกำหนดเส้นทางขึ้นมาเฉพาะเป็นพิเศษเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศแหล่งท่องเที่ยว

หลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแบบผสมผสาน

เดชา บุญค้ำ (2539,น.1)กล่าวถึงหลักการจัดเส้นทางท่องเที่ยวแบบผสมผสาน ดังนี้

1. กำหนดเส้นทางการพิจารณากำหนดเส้นทางท่องเที่ยวควรสำรวจและสังเกตการณ์จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เป็นอยู่ประกอบกับแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทางควรเริ่มต้นจากการพิจารณาดำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ภายในเมืองในแหล่งธรรมชาติมีการจัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจจากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน

2. จัดเส้นทางในลักษณะวงจรบรรจบทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่เกิดความเพลิดเพลินไปตลอดเส้นทางโดยไม่ต้องย้อนกลับเส้นทางเดิมซึ่งนักท่องเที่ยวอาจเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายและเสียเวลาข้อดีอีกประการหนึ่งคือสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มย่อยที่ต้องการทิ้งพาหนะของตนเองไว้ยังจุดเดิม

3. การจัดเส้นทางให้มีความแตกต่างการกำหนดเส้นทางอาจทำขึ้นหลายเส้นทางหรือหลายระบบก็ได้เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีเวลามากน้อยต่างกันความแตกต่างกันอันเนื่องมาจากความสนใจของนักท่องเที่ยวเช่นเส้นทางสำหรับผู้สนใจศิลปะและวัฒนธรรมอาจพานักท่องเที่ยวไปตามแม่น้ำลำคลองเพื่อดูชีวิตความเป็นอยู่และสภาพบ้านเมืองหรืออาจเป็นเส้นทางที่มีความหลากหลายและน่าสนใจหลายด้านรวมกันอยู่

4. พิจารณาจัดประเภทของพาหนะตามสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศเส้นทางท่องเที่ยวอาจใช้พาหนะในการเดินทางต่างกันทำให้เกิดความน่าสนใจแตกต่างกันตามเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศสภาพภูมิอากาศและลักษณะเฉพาะตัวของเมืองนั้น ๆ

5. ความต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมืองเส้นทางท่องเที่ยวไม่ควรจะจำกัดอยู่เพียงภายในเมืองเท่านั้นแต่ควรต่อเนื่องกับเส้นทางท่องเที่ยวภายนอกเมืองในแหล่งธรรมชาติด้วยซึ่งอาจเป็นเส้นทางเดียวกันหรือต่อเนื่องกันเป็นบางส่วนก็ได้

วัลลภ ทองอ่อน (2547) กล่าวถึงแนวคิดด้านเส้นทางการท่องเที่ยว รูปแบบทางพื้นที่ (Spatial Patterns) ของการเดินทางติดต่อระยะทาง (Distance) จะมีอิทธิพลสูงต่อการเดินทาง โดยมีปฏิสัมพันธ์ในทิศทางที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ ในระยะทางที่มากขึ้นการเดินทางระหว่างจุดจะน้อยลงซึ่งสามารถอธิบายได้โดยหลักการของการเสื่อมถอยของ ระยะทาง (Distance Decay) อันแสดงถึง

ลักษณะของระดับความสัมพันธ์ทางพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับระยะทาง โดยที่พื้นที่ที่อยู่ในภูมิภาคใกล้กันจะมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ต่อกันมากกว่าพื้นที่ที่ห่างไกลกัน

นอกจากการนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนแล้ว ผู้วิจัยยังศึกษาหาความรู้และนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย มีรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่อาศัยระบบนิเวศเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากความตระหนักในผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของโลก จึงทำให้กระแสความคิดที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน 3 ด้าน คือ 1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น 2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติวิทยาและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น 3. กระแสความต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่น เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ได้มีส่วนร่วม ในการจัดการ เพื่อให้เกิดการรับผิดชอบต่อ และได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน

กระแสความคิดดังกล่าว ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ นั่นคือ ecotourism หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สำหรับประเทศไทยในปี พ.ศ. 2540 ราชบัณฑิตสภา ได้แปลความหมายของคำนี้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, 2549) ซึ่งมีผู้ได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังเช่น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2541,น.2-10) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม และมีการให้การศึกษาแก่ผู้ท่องเที่ยวจึงแตกต่างจากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนซึ่งไม่เน้นการให้การศึกษาแก่ผู้ท่องเที่ยว เพียงแต่ให้มีการจัดการ ลดผลกระทบจากการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวมีความพอใจเป็นสำคัญ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

อุดม เขยกิจวงศ์ และคนอื่น ๆ (2548,น.174-175) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวใดแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา ชื่นชม และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548,น.13) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดีและมีมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่การท่องเที่ยวเชิงศึกษา ธรรมชาติการท่องเที่ยวเชิงผจญภัยการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมการท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ เป็นต้น

สรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและรวมถึงแหล่งที่มีลักษณะทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในพื้นที่นั้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้รับความรู้ ความเพลิดเพลินจากการชื่นชม ศึกษาทัศนียภาพพืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น โดยก่อให้เกิดผลกระทบน้อยหรือไม่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นด้วย

จากแนวคิดและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้มีนักวิจัยจากสมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The Ecotourism Society) ชื่อ Gail Nash นำเสนอหลักการพื้นฐาน 7 ประการ ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้ (อุดม เขยกิจวงศ์ และคนอื่น ๆ, 2548, น.82) ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องหลีกเลี่ยงการสร้างผลกระทบทางด้านลบที่จะก่อให้เกิดความเสียหาย หรือการทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของพื้นที่ท่องเที่ยว
 2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม
 3. รายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องนำไปสู่การอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม และการจัดการเขตอนุรักษ์
 4. ชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง จะต้องเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเน้นความสำคัญของการวางแผน และการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างหลักประกันว่า จำนวนนักท่องเที่ยวจะต้องอยู่ในขอบเขตของศักยภาพในการรองรับ (carrying capacity) ตามธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น
 6. รายได้ส่วนใหญ่จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องตกอยู่กับประเทศผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้เอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเน้นการใช้ผลิตภัณฑ์และบริการของท้องถิ่นเป็นสำคัญ
 7. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องให้ความสำคัญกับการใช้จากโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นบนฐานความคิด ซึ่งเน้นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ลดละการใช้ น้ำมันเชื้อเพลิง อนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นบ้านและจัดการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างแท้จริง
- อุดม เขยกิจวงศ์และคนอื่น ๆ (2548, น.174-175) กล่าวสรุปลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังนี้
1. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสัตว์ป่า
 2. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด
 3. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจหลักอยู่ที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และหรือวัฒนธรรมที่ยังคงความดั้งเดิม และบริสุทธิ์ ห่างไกลความเจริญแบบสังคมเมือง
 4. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว ให้มีความสมดุลกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพอย่างแท้จริง หากขาดความสมบูรณ์ขององค์ประกอบหรือลักษณะข้อหนึ่งข้อใดไป อาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น ๆ

นอกจากนั้นอุดม เชยกิจวงศ์ และคนอื่น ๆ (2548, น.84-85) ยังได้กล่าวถึงการกำหนดหลักเกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นดังนี้

1. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์
2. หากแหล่งท่องเที่ยวมีที่พักแรม จะต้องเป็นที่พักแรมระดับการรักษาสิ่งแวดล้อม
3. มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ที่มีความรอบรู้
4. มีความพร้อมในการบริหารจัดการมีศูนย์ศึกษาธรรมชาติภายในศูนย์มีการบริการอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เคาน์เตอร์ให้บริการข้อมูลข่าวสารมูนิทรรศการมุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ห้องสุขา การจัดการในลักษณะเจ้าของบ้านที่ดี ตลอดจนมีการดูแลความปลอดภัย
5. มีการบริหารจัดการพื้นที่ ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น องค์กรภาครัฐบาล องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรบริหารท้องถิ่น (เทศบาล และอบต.)
6. มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นระยะๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
7. มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติทั้งเส้นทางไปและกลับทางเดิมหรืออาจเป็นเส้นทางแบบวงรอบหรือวงกลมระยะทางตั้งแต่ 1 กิโลเมตรเป็นต้นไป
8. มีแผนที่และคู่มือนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมายเพื่อให้ความรู้เพิ่มเติมต่อนักท่องเที่ยว
9. มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่และกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้งต่อวัน
10. มีแผนพัฒนาบุคลากร และการบริการขึ้นสู่ระดับมาตรฐานสากล
11. มีแผนพัฒนาพื้นที่ มีนโยบายต่อการรักษาสภาพแวดล้อม และภูมิปัญญาท้องถิ่นชัดเจน เช่น การจัดการขยะ การจัดการน้ำเสีย การจัดการป้องกันมลพิษต่าง ๆ

ดังนั้น หากแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติใด ที่แม้จะมีการจัดพื้นที่และบริเวณสวยงาม แต่หากมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปมาก จนสภาพแวดล้อมและความเป็นธรรมชาติดั้งเดิม สูญเสียไป จึงไม่อาจจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ กิจกรรมที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กิจกรรมท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรม นับได้ว่ามีความหลากหลาย ซึ่งกิจกรรมบางประเภทอาจมีลักษณะที่บ่งชี้ว่าเป็น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในขณะที่บางกิจกรรม อาจมีความกำกวมหรือคาบเกี่ยว ซึ่งต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติ กิจกรรมและการให้บริการว่ามุ่งเน้นอะไร และอย่างไรเช่นเพื่อพักผ่อนหย่อนใจศึกษาหาความรู้ผจญภัย กีฬาสนุกสนานเพื่อความบันเทิงสัมผัสองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวแลเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์เป็นต้น(สฤชฎี แสงอรัญญา, 2549)

นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มีจุดให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยว

เชิงนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (conservation tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Environmentally Sustainable Development: Agenda 21) โดยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรให้คงไว้นานที่สุด ครอบคลุมทรัพยากรทุกประเภท เช่น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม รวมทั้งวิถีชีวิตของมนุษย์ แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการศึกษาในแหล่งธรรมชาติเพื่อรักษาระบบนิเวศ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากเป็นพิเศษ ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือบางส่วนของ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติแหล่งวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญต่อระบบนิเวศของพื้นที่ นั้น ๆ เป็นสำคัญ

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (อ้างถึงใน สฤกษ์, 2549) ระบุว่า นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 นักท่องเที่ยวแบบหัวกระติ (hard-core nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าขณะที่เที่ยวชมธรรมชาติ

ประเภทที่ 2 นักท่องเที่ยวธรรมชาติแบบอุทิศตน (dedicated nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นเจาะจงไปเที่ยวสถานที่ธรรมชาติโดยเฉพาะ เพื่อจะได้รู้ได้เข้าใจในธรรมชาติหรือ ประเพณีท้องถิ่น

ประเภทที่ 3 นักท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก (mainstream nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบไปสถานที่แปลก ๆ ที่ไม่เคยไปมาก่อน เช่น ไปเยือนลุ่มน้ำอเมซอน (amazon) อุทยานกอริลา ในรวันดา (awanda gorillapark) หรือจุดหมายปลายทางอื่น ๆ ที่เป็นการริเริ่มสำหรับโปรแกรมท่องเที่ยว พิเศษ

ประเภทที่ 4 นักท่องเที่ยวธรรมชาติตามโอกาส (casual nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่บังเอิญต้องไปชมธรรมชาติเพราะเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวที่ตนได้เลือกไป

อดัม เขยกีวส์ และคนอื่น ๆ (2548,น.105) ได้แบ่งประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

1. กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติ (casual tourists) เพื่อเป็นการเสริมความหลากหลายให้กับประสบการณ์ในการท่องเที่ยวของตน

2. กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ (nature tourists)

3. กลุ่มนักธรรมชาติวิทยา (naturalists) ซึ่งมีจุดประสงค์หลักในการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ พืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่ง ๆ

4. กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชอบแสวงหาความตื่นเต้น และแปลกใหม่ (main steamnature tourists) ในสภาพป่าที่ห่างไกลความเจริญ และมีความลำบากในการเข้าถึง

อดัม เขยกีวส์และคนอื่น ๆ (2548,น.105-106) ยังได้กล่าวถึงคุณลักษณะของนักท่องเที่ยวดังนี้

1. เป็นผู้ที่ไม่รู้ ใฝ่เรียน ถือว่าคุณค่าของการเรียนรู้ช่วยเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมของผู้คน มีความรู้ทางธรรมชาติวิทยา และระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้น

2. มีความอดทน คำนึงถึงคุณภาพชีวิต สุขอนามัย ที่พักสะอาด อาหารมีคุณค่าทางโภชนาการ มีประโยชน์ต่อร่างกาย

3. มีความอ่อนไหว เปราะบาง มีจิตสำนึกต่อการรักษาคุณค่าคุณภาพสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม

4. มีความประทับใจและสุนทรียภาพ สนุกสนานตื่นเต้น ชាប់ซึ้ง แปลกใจ และมีความทรงจำที่ดี กลุ่มที่ชอบวัฒนธรรมมีความสนใจเป็นพิเศษ อาทิ ชมโบราณสถาน การแสดงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เรียนรู้การทำอาหาร

5. มีอาชีพมั่นคง ต้องการความปลอดภัยต่อการเดินทาง ประกันชีวิตและทรัพย์สิน

6. เมื่อไปเที่ยวท้องถิ่นใด ประสงค์ที่จะสร้างสัมพันธ์ภาพร่วมกันพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สร้างมิตรไมตรีร่วมกัน

7. การเตรียมตัวเดินทางของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวที่ดี เตรียมตัวล่วงหน้า โดยหาข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ดังนี้

7.1 หนังสือคู่มือท่องเที่ยว

7.2 จากข้อมูลอินเทอร์เน็ต จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ การท่องเที่ยวอิเล็กทรอนิกส์ พาณิश्यอิเล็กทรอนิกส์

7.3 นิยมจองการเดินทางเองโดยผ่านอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ โทรสาร โดยตรงถึงผู้บริการ ไม่นิยมจองการเดินทางผ่านบริษัทนำเที่ยว

อุดม เชยกิจวงศ์ และคนอื่น ๆ (2548 ,น.85-86) กล่าวถึงองค์ประกอบของนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมศึกษา (environmental education-based tourism)

2. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (identity or authentic or endemic or unique) รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (eco-system) ในพื้นที่นั้น ๆ องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (nature-based tourism)

3. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น (involvement of local community or people participation) ที่มีส่วนร่วมใน การคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในขั้นนี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (grass root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น อาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (community participation-based tourism)

4. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการ

อนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (sustainable managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (responsible travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

ในความเป็นจริงแล้ว แม้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีครบทั้ง 4 องค์ประกอบ แต่หากขาดข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในเรื่องแหล่งท่องเที่ยว การคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และการส่งเสริมตลาดทางการท่องเที่ยวแล้ว ก็ไม่มีประโยชน์อันใดในการจะพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ

พฤติกรรมนักท่องเที่ยว

การตลาดท่องเที่ยวในปัจจุบัน มุ่งสู่การทำความเข้าใจและรู้ถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มที่เป็นกลุ่มลูกค้าเป้าหมายของตน และต้องโดดเด่นไปจากคู่แข่งเพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวสนใจและประทับใจในผลิตภัณฑ์ของตนมากที่สุด ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและพยายามปรับผลิตภัณฑ์ไม่ว่าจะเป็นที่พัก ลักษณะการนำเที่ยว ประเภทสถานที่ท่องเที่ยว และรูปแบบการให้บริการให้สอดคล้องกับความต้องการและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มให้ถูกต้องมากที่สุด

Kotler (1996) ได้กล่าวถึงการศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคไว้ว่า จะก่อให้เกิดแนวความคิดด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย ข้อมูล ข่าวสาร และส่วนประสมการตลาดอื่น ๆ ที่เหมาะสมถูกต้อง ดังนั้นการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค (analyzing consumer behavior) จึงเป็นการวิจัย หรือค้นหาเกี่ยวกับพฤติกรรม การซื้อหรือการใช้ของผู้บริโภคเพื่อทราบถึงลักษณะความต้องการ และพฤติกรรมของเขา คำตอบที่ได้จะช่วยให้นักการตลาดสามารถจัดกลยุทธ์การตลาดที่สามารถตอบสนองความพึงพอใจของผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสม

Schiffman and Kanuk (1994, น.5) ได้นิยามพฤติกรรมผู้บริโภค ว่าหมายถึง พฤติกรรมซึ่งผู้บริโภคทำการค้นหาการซื้อ การใช้ การประเมินผล การใช้สอยผลิตภัณฑ์ และการบริการ ซึ่งคาดว่าจะสนองความต้องการของเขาหรือ หมายถึงการศึกษาพฤติกรรม การตัดสินใจ และการกระทำของผู้บริโภคที่เกี่ยวกับการซื้อและการใช้สินค้า

สิฐฐากร ชูทรัพย์ และสายชล วิสุทธิ์สมุทร (2548, น.4) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมผู้บริโภค ว่าหมายถึง ปฏิบัติการของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการค้นหาผลิตภัณฑ์ เพื่อสนองความต้องการพร้อมทั้งมีการประเมินผลหลังการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อตัดสินใจว่า จะเป็นผู้บริโภคของผลิตภัณฑ์นั้นต่อไปหรือไม่

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 , น.124 -129) กล่าวว่า พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจท่องเที่ยว หมายถึง ปฏิบัติการของนักท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการได้รับหรือการใช้บริการทางการท่องเที่ยว รวมทั้งกระบวนการต่าง ๆ ในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว

ดังนั้นพฤติกรรมนักท่องเที่ยวหมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการค้นหาและการซื้อบริการด้านการท่องเที่ยว หรือการตัดสินใจท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของตน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการท่องเที่ยว

ซีวานันท์ วุฒิพันธ์, พชยา ขอเพิ่มกลางและสุพรรณตรี อุปอาต (2549, น.13-15) ได้แบ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการท่องเที่ยวออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. ปัจจัยทางประชากรศาสตร์ (demographic factor) นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากกลุ่มประเทศที่มีประชากรมาก ๆ การแสดงออกของนักท่องเที่ยวโดยมากแล้วจะแตกต่างจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากประเทศที่มีประชากรน้อย ๆ เช่น นักท่องเที่ยวจากประเทศจีน ซึ่งมีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งของโลกคือกว่า 1 พันล้านคน ผู้ที่สามารถมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ดีเพียงพอในการเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศได้ ย่อมเป็นกลุ่มที่อยู่ในระดับกลางถึงระดับสูงในสังคม การแสดงออกทางพฤติกรรมต่างๆ ย่อมแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับนักท่องเที่ยวจากประเทศสิงคโปร์ซึ่งมีประชากรอยู่ที่ประมาณหกล้านคน เป็นต้น

2. ปัจจัยทางเทคโนโลยี (technology factor) ปัจจัยทางเทคโนโลยีได้แก่ปัจจัยในการผลิตสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว รวมถึงการให้บริการด้านความสะดวกสบายต่อนักท่องเที่ยวด้วย เช่น เทคโนโลยีทางการสื่อสาร ได้แก่ ระบบการจอง สำรองที่นั่งบนเครื่องบิน การออกบัตรโดยสารของสายการบินต่าง ๆ ซึ่งใช้ระบบคอมพิวเตอร์ ที่เรียกว่า CRS (computer reservation system) ส่งผลถึงความสะดวกสบาย รวดเร็วนักท่องเที่ยวย่อมมีความมั่นใจและแสดงถึงความมั่นคงของผู้ให้บริการด้วย

3. ปัจจัยทางการเมือง (political factor) ปัจจัยทางการเมืองเป็นปัจจัยที่กระทบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยเฉพาะต่อนักท่องเที่ยวด้วยเหตุที่นักท่องเที่ยวโดยมากเดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลหลักคือ การพักผ่อนหย่อนใจ ดังนั้น นักท่องเที่ยวย่อมไม่นิยมที่จะเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดปัญหาทางการเมือง เช่น ประเทศอิสราเอลที่มีสถานที่ท่องเที่ยวที่สวยงามมาก อีกทั้งยังมีศาสนสถานที่สำคัญทางศาสนา คริสต์ ที่นักแสวงบุญนิยมเดินทางไปเยี่ยมชมแต่ก็เกิดปัญหาทางการเมืองอยู่ตลอดเวลา ทำให้ไม่เกิดความปลอดภัย ความสะดวกในการเดินทางไปท่องเที่ยวหรือไปแสวงบุญด้วยเหตุผลที่ว่า นักท่องเที่ยวไม่ทราบว่าจะเกิดปัญหาขึ้นเมื่อใด และมีเหตุการณ์ก่อวินาศกรรมของชาวปาเลสไตน์ ตลอดเวลา ทำให้ปริมาณนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปในอิสราเอลมีจำนวนไม่มากนัก

4. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (economic factor) เศรษฐกิจนับเป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวและบ่งบอกพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวแต่ละชาติได้ด้วย หากนักท่องเที่ยวกลุ่มใดที่เดินทางมาจากประเทศที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจดี เช่น นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น มักถูกจัดอยู่ในอันดับต้น ๆ ที่เป็นที่ต้องการของเกือบทุกประเทศ การแสดงออกด้านพฤติกรรมการใช้จ่ายจะใช้ไปในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านที่พัก ด้านอาหาร ด้านนันทนาการ ด้านท่องเที่ยว ด้านการซื้อของที่ระลึก จะเลือกใช้บริการอยู่ในโรงแรมหรือแหล่งท่องเที่ยวระดับสูง เป็นต้น ตรงกันข้ามหากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากกลุ่มประเทศที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ไม่ค่อยดี การแสดงออกของนักท่องเที่ยวย่อมถูกจำกัดศักยภาพในการเดินทางท่องเที่ยว แต่ครั้งก็จะใช้จ่ายในระดับกลางถึงต่ำ

5. ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม (socio-cultural factor) ปัจจัยด้านนี้นับว่ามีผลกระทบมากต่อการแสดงออกของพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวถูกปัจจัยทางด้านสังคมและวัฒนธรรมหล่อหลอมมาตลอด และถ่ายทอดออกมา เป็นทัศนคติของกลุ่มคนเหล่านั้น ทัศนคติและวัฒนธรรมของท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งจะเป็น ตัวกำหนดธรรมเนียมและค่านิยมในการเดินทาง

การซื้อสินค้า การเดินทางท่องเที่ยวของคนกลุ่มนั้นๆ ซึ่งมีผลต่อการปรับปรุงผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว จะอยู่ในระดับใดและรูปแบบใด ดังนั้น นักการตลาดจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ที่ทำให้พฤติกรรม นักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป อันเป็นสภาพแวดล้อมภายนอกที่ยากจะควบคุมได้

ปัจจัยที่จูงใจและไม่จูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 ,น.121-122) ได้กล่าวถึงปัจจัยจูงใจสำคัญที่กระตุ้นให้คนทั่วโลกเดินทางท่องเที่ยวในสถานที่ต่าง ๆ ตามต้องการในวาระต่าง ๆ กันมี 8 ประการ คือ

1. ความต้องการผจญภัย เมื่อมีกิจกรรมท่องเที่ยวใหม่ ๆ เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการล่องแพ ปีนเขา ชี่ซ่าง เป็นต้น ย่อมมีการประชาสัมพันธ์ทำให้คนอยากลองผจญภัยกับกิจกรรมท่องเที่ยวใหม่ ๆ เหล่านี้

2. ความต้องการค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ด้วยตัวเองถ้ามองให้ลึกจะเห็นได้ว่าการเดินทางเป็นการทำลายความจำเจในชีวิตประจำวัน โดยออกเดินทางไปค้นหาสิ่งแปลกใหม่ในชีวิต โดยเฉพาะหนุ่มสาวสมัยใหม่ มีความอยากรู้อยากเห็นที่จะได้พบสิ่งแปลกใหม่ เช่น การเดินทางไปท่องเที่ยวในที่ต่าง ๆ จะได้พบเห็นสิ่งที่ตนไม่เคยพบเห็นมาก่อน เป็นต้น

3. ความต้องการคุณค่าในการเดินทางท่องเที่ยวเป็นผลที่เกิดขึ้นหลังจากการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งผู้เดินทางท่องเที่ยวจะรู้สึกถึงความสนุกสนานหรือความประทับใจในขณะท่องเที่ยวแต่ละครั้ง โดยปกติผู้เดินทางท่องเที่ยวต้องการได้รับความสนุกสนานตื่นเต้น หรือประทับใจจากการเดินทางเท่ากับการเกิดความคุ้มค่าในการเดินทางหรือมีคุณค่าเป็นกำไรชีวิตในการท่องเที่ยว

4. ความต้องการค้นคว้าทางวัฒนธรรมจะเห็นว่าการเดินทางท่องเที่ยวเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมของประเทศที่ตนไปเที่ยวเช่นประเพณีเทศกาลพิธีการต่าง ๆ หรือศาสนาที่แตกต่างกันทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง เกี่ยวกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น นอกจากนี้ยังได้ศึกษา ภาษาต่างประเทศที่ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยวอีกด้วย

5. ความต้องการเห็นความเป็นอยู่ของเพื่อนร่วมโลก คนทั่วไปมีความต้องการเห็นความเป็นอยู่ของเพื่อนร่วมโลกว่า ผู้ที่อยู่ในประเทศที่ร่ำรวยกับในประเทศที่ยากจนมีความเป็นอยู่แตกต่างกันอย่างไร หรือผู้ที่อยู่ประเทศในเขตร้อนกับในเขตร้อน มีความเป็นอยู่แตกต่างกันอย่างไร นอกจากนั้นยังต้องการเที่ยวชมสิ่งก่อสร้างสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมของคนในท้องถิ่น

6. ความต้องการในการยอมรับของสังคมผู้เดินทางท่องเที่ยวจะเกิดความพอใจมากถ้าคนที่เขากำลังติดต่อหรือคนที่เขาทำความรู้จักยอมรับนิสัยบางอย่างของเขาบ่อยครั้งที่นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกเหมือนคนแปลกหน้าทำให้เขาต้องเลือกเดินทางไปท่องเที่ยวในประเทศที่เขา รู้สึกว่า เป็นที่ชื่นชอบและได้รับการยอมรับตัวเขาซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการจูงใจของ Abraham H. Maslow ที่ว่ามนุษย์มีความต้องการที่จะได้รับการยกย่องและยอมรับในสังคม

7. ความต้องการภาคภูมิใจการที่คนต้องการเดินทางไปท่องเที่ยวยังประเทศต่าง ๆ เนื่องจากต้องการให้ผู้อื่นเห็นว่าตนได้ไปท่องเที่ยวสถานที่แปลก ๆ แตกต่างจากผู้อื่น ยิ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ญาติมิตรของเขายังไม่เคยไป ก็จะเป็นข้อพิสูจน์ว่าได้ไปก่อนญาติมิตร ถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของตนในเชิงการท่องเที่ยวญาติมิตรอาจจะมาขอคำแนะนำเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่เขาได้ไปมา

8. ความต้องการยกฐานะและเกียรติภูมิการที่ได้มีโอกาสเดินทางไปท่องเที่ยวไม่ว่าจะไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด เช่น ทำธุรกิจเข้าร่วมประชุมแข่งขันกีฬาประกอบศาสนกิจเยี่ยมญาติมิตร เป็นต้น ล้วนแต่ทำให้ผู้เดินทางไปท่องเที่ยวเป็นคนมีเกียรติในสังคมอันเป็นการยกฐานะและเกียรติภูมิของตนให้สูงขึ้นด้วย

ส่วนปัจจัยที่ไม่มุ่งใจให้อยากเดินทางท่องเที่ยว บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, น.123-124) กล่าวถึงมูลเหตุ หรือปัจจัยที่ไม่มุ่งใจให้อยากเดินทางท่องเที่ยวหรือไม่มีความคิดที่จะไปท่องเที่ยวที่ใดพอจะสรุปได้ 6 ประการ คือ

1. เสียหายเงินเนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยวต้องมีค่าใช้จ่ายสูงจึงรู้สึกเสียหายเงินที่จะต้องเสียไปหลายคนคิดว่าเก็บเงินไว้ใช้อย่างอื่นที่จำเป็นดีกว่า

2. ไม่มีเวลามีคนจำนวนมากที่ไม่มีเวลาไปท่องเที่ยวเนื่องจากไม่สามารถทำงานหรือธุรกิจที่รับผิดชอบอยู่ได้

3. ความรับผิดชอบทางครอบครัวคนที่มิบุตรเล็ก ๆ มักจะไม่ได้ไปท่องเที่ยวเพราะไม่มีใครช่วยเลี้ยงดู แม้ว่าจะสามารถนำบุตรร่วมเดินทางไปด้วยได้ แต่ก็เกิดความไม่สะดวกหลายประการ และบางคนที่ไม่นำบุตรเดินทางไปด้วยก็จะห่วงกังวลถึงบุตร ทำให้ไม่มีความสุขในการเดินทางท่องเที่ยว

4. ข้อจำกัดทางร่างกายบางคนอาจมีสุขภาพไม่แข็งแรงหรือมีความพิการส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย ทำให้ไม่สะดวกในการเดินทาง นอกจากนี้ความชราภาพก็เป็นอุปสรรคในการเดินทางด้วยเช่นกัน

5. ไม่เกิดความสนใจในการเดินทางท่องเที่ยวคือไม่คิดและไม่สนใจที่จะหาความสนุกสนานจากการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมความงามทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ หรือ วัฒนธรรม

6. เกิดความกลัวไม่ปลอดภัยในการเดินทางท่องเที่ยวบางคนกลัวในสิ่งที่ยังไม่รู้ไม่เห็นในต่างแดนเช่นกลัวอุบัติเหตุกลัวถูกหลอกหลวง เป็นต้นทำให้ไม่กล้าเดินทางไปยังท่องเที่ยวต่างถิ่น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, น.97) ได้วิเคราะห์พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา พบว่า นักท่องเที่ยวจะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

1. นักท่องเที่ยวที่เคยชอบไปท่องเที่ยวตามลำพัง หรือเฉพาะในกลุ่มครอบครัวจะเปลี่ยนไป ชอบการเดินทางท่องเที่ยวกับกลุ่มอื่นแทน

2. นักท่องเที่ยวที่เคยชอบใช้บริการมัคคุเทศก์จะเปลี่ยนไปชอบใช้หนังสือแนะนำการเดินทางท่องเที่ยวแทน

3. นักท่องเที่ยวที่เคยได้รับการจูงใจในการท่องเที่ยวจากคำบอกเล่าของญาติมิตรก็เปลี่ยนไปเป็นได้รับการจูงใจการอ่านบทความ ที่เล่าถึงการท่องเที่ยวหรือภาพยนตร์สารคดีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแทน

4. นักท่องเที่ยวที่เคยเน้นการกินอยู่ที่หรูหราเป็นจุดสำคัญในการท่องเที่ยวก็เปลี่ยนไปเป็นการกินอยู่อย่างธรรมดา แต่เน้นการหาความสนุกสนานเพลิดเพลินให้ได้มากที่สุดแทน

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2538, น.10) กล่าวว่า คำถามที่ช่วยในการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคคือ 6Ws และ 1H ซึ่งประกอบด้วย who?, what?, why? , who?, when?, where? และ how?

เพื่อค้นหาคำตอบ 7 คำตอบ หรือ 7O's ซึ่งประกอบด้วย occupants, objects, objectives, organizations, occasions, outlets and operations ดังตาราง 2.1

ตาราง 2.1 คำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภค 7 คำถาม (6W's และ 1H) เพื่อหาคำตอบ 7 ประการเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภค (7O's)

คำถาม(6 W's และ 1H)	คำตอบที่ต้องการทราบ	กลยุทธ์การตลาดที่เกี่ยวข้อง
1. ใครอยู่ในตลาดเป้าหมาย (Who is in the target market)	ลักษณะกลุ่มเป้าหมาย (occupants) ประกอบด้วยด้าน (1) ประชากรศาสตร์ (2) ภูมิศาสตร์ (3) จิตวิทยา หรือจิตวิเคราะห์	กลยุทธ์การตลาด (4P's) ประกอบด้วยกลยุทธ์ด้าน ผลิตภัณฑ์ราคา การจัดจำหน่าย และการส่งเสริม การตลาดที่เหมาะสม และสามารถสนองความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายได้
2. ผู้บริโภคซื้ออะไร (What does the consumer buy?)	สิ่งที่ผู้บริโภคต้องการซื้อ (objects) สิ่งที่ผู้บริโภคต้องการจากผลิตภัณฑ์ก็คือ ต้องการคุณสมบัติหรือองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ (product component) และความแตกต่างที่เหนือกว่าคู่แข่ง (competitive differentiation)	กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ (product strategies) ประกอบด้วย (1) ผลิตภัณฑ์หลัก (2) รูปลักษณ์ ผลิตภัณฑ์ได้แก่ การบรรจุภัณฑ์ ตราสินค้า รูปแบบบริการ คุณภาพลักษณะนวัตกรรม (3) ผลิตภัณฑ์ควบ (4) ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง (5) ศักยภาพผลิตภัณฑ์ความแตกต่างทางการแข่งขัน (competitive differentiation) ประกอบด้วย ความแตกต่างด้าน ผลิตภัณฑ์ บริการ และภาพลักษณ์
3. ทำไมผู้บริโภคจึงซื้อ (Why does consumer buy?)	วัตถุประสงค์ในการซื้อ (objectives) ผู้บริโภคซื้อสินค้าเพื่อสนองความต้องการของเขาในด้านร่างกายและด้านจิตวิทยาซึ่งต้องศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อคือ (1) ปัจจัยภายใน หรือปัจจัยทางจิตวิทยา (2) ปัจจัยทางสังคมและ วัฒนธรรม (3) ปัจจัยเฉพาะบุคคล	กลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุดคือ (1) กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ (2) กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาด ประกอบด้วยกลยุทธ์การโฆษณา การขายโดยใช้พนักงานขาย การส่งเสริมการขาย การให้ข่าว การประชาสัมพันธ์ (3) กลยุทธ์ด้านราคา (4) กลยุทธ์ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย
4. ใครมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อ (Who participates in the	บทบาทของกลุ่มต่าง ๆ (organizations) มีอิทธิพลในการตัดสินใจซื้อประกอบด้วย	กลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุดคือ กลยุทธ์การโฆษณา และ (หรือ) กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาด โดยใช้กลุ่มอิทธิพล

buying?)	(1) ผู้เริ่ม (2) ผู้มีอิทธิพล (3) ผู้ตัดสินใจซื้อ (4) ผู้ซื้อ (5) ผู้ใช้	
5. ผู้บริโภคซื้อเมื่อใด (When does the consumer buy?)	โอกาสในการซื้อ (occasions) เช่น ช่วงเดือนใดของปี หรือ ช่วงฤดูกาลใดของปี ช่วงวันใดของเดือน	กลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุดคือ กลยุทธ์การส่งเสริมการตลาด เช่น ทำการส่งเสริมการตลาดเมื่อใดจึงจะสอดคล้องกับโอกาสในการซื้อ
6. ผู้บริโภคซื้อที่ไหน (Where does the consumer buy?)	ช่องทางหรือแหล่งที่ผู้บริโภคไปทำการซื้อ (outlet)	กลยุทธ์ช่องทางการจัดจำหน่ายจะถูกนำมาใช้ โดยพิจารณาว่าจะผ่านคนกลางอย่างไร
7. ผู้บริโภคซื้ออย่างไร (How does the consumer buy?)	ขั้นตอนในการตัดสินใจซื้อ (operation) ประกอบด้วย การรับรู้ปัญหา การค้นหาข้อมูล การประเมินผลทางเลือก การตัดสินใจซื้อ และความรู้สึกภายหลังการซื้อ	กลยุทธ์ที่ใช้มากที่สุด คือ กลยุทธ์ส่งเสริมการตลาด เช่น การ โฆษณา ประชาสัมพันธ์

ที่มา : ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2538, น.22.

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

ยุพาวรรณ วรรณวานิชย์ (2548, น.134-136) ได้กล่าวถึง การวัดความพึงพอใจของลูกค้า (measuring customer satisfaction) ไว้ว่า การวัดความพอใจของลูกค้ากระทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การวัดทางอ้อมทำโดยพิจารณาจากยอดขาย กำไรและคำร้องเรียนของลูกค้า ซึ่งเป็นผลที่เกิดตามมาเมื่อลูกค้าได้รับบริการแล้ว ถ้าเท่ากับความคาดหวัง หรือมากกว่าที่คาดหวังก็จะเกิดความพอใจ และใช้บริการต่อไป ส่งผลต่อยอดขายและกำไรในที่สุด ส่วนการวัดความพอใจทางตรงยังไม่ได้มีการกำหนดเป็นมาตรฐาน คะแนนที่ใช้วัดมีความแตกต่างกันตั้งแต่ 5-100 คะแนน คำถามที่ใช้มีทั้งคำถามทั่วไปและคำถามเฉพาะเจาะจง วิธีการเก็บข้อมูลมีทั้งแบบสัมภาษณ์โดยพนักงาน จนถึงใช้แบบสอบถามให้ผู้ตอบกรอกข้อมูลเอง

ยศ สันตสมบัติ (2542) ได้กล่าวถึง ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า มี 3 ระดับ คือ

1. การตอบสนองความต้องการพื้นฐานของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 3 ประการ ได้แก่
 - 1.1 การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวตรงกับความต้องการหลักของเขา
 - 1.2 การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่มีราคาเหมาะสมกับคุณภาพ
 - 1.3 การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวด้วยอัตราค่าไม่ตรีที่ดี
2. การคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี 3 ประการ คือ

- 2.1 การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวตามคุณภาพที่คาดหวัง
- 2.2 การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวตามเวลาที่คาดหวัง
- 2.3 การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวตามวิถีทางที่คาดหวัง
3. การตอบสนองมากกว่าที่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะคาดหวังถึง 3 ประการ คือ
 - 3.1 การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับบริการพิเศษเกินกว่าที่จะคาดหวังถึง
 - 3.2 การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับของที่ระลึกเกินกว่าที่จะคาดหวังถึง
 - 3.3 การตอบสนองให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับคำแนะนำที่เป็นประโยชน์เกินกว่าที่จะคาดหวังถึง

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นคำหลักที่นิยมใช้กันมากในปัจจุบัน ทั้งในวงวิชาการและวงราชการ โดยถูกนำมาใช้ในชื่อของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (2525-2529) เป็นต้นมา ปัจจุบันต้องยอมรับว่า การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการพัฒนา เพราะหมายถึง การที่สมาชิกของชุมชนมีการกระทำออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน มีความร่วมมือร่วมใจในการที่จะแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม และดำเนินการร่วมกัน ในการเพิ่มอำนาจการต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อปรับปรุงสภาพทางสังคมในชุมชน หรือเป็นกระบวนการที่ประชาชนร่วมมือร่วมใจกันในการแก้ปัญหาที่ตนประสบอยู่ และร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมนั้นให้ลุล่วงไปเพื่อประโยชน์ของชุมชน ช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและความเป็นเจ้าของ ทำให้การดำเนินโครงการต่างๆ ที่วางไว้ดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวได้ จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการพัฒนาใด ๆ ก็ตาม หากประชาชนมีความรู้สึกรับผิดชอบและไม่ได้ลงมือทำกิจกรรมของตนเองแล้ว กิจกรรมนั้นก็จะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่หากว่าประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ มีส่วนร่วมก็จะมองเห็นผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้เป็นอย่างดี และมีผลให้ประชาชนสามารถช่วยตนเองได้ในระยะยาวโดยไม่ต้องพึ่งพากรัฐหรือภาคเอกชนต่อไป

ความหมายของการมีส่วนร่วม

นักวิชาการให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

อรพินท์ สฟโซคชัย (2550) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา

วันชัย โกลละสุต (2549) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วม คือ ทรัพยากรในการบริหารที่เป็นส่วนหนึ่งของบุคคลในแต่ละระดับการปฏิบัติมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน การจัดองค์กร การสั่งการ และ

ควบคุมการปฏิบัติในแต่ละส่วน ๆ อย่างเต็มความสามารถทั้งในทิศทางเพื่อการปฏิบัติด้านเดียว หรือ การนำเสนอซึ่งความคิดในการดำเนินการตามกระบวนการนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าให้การกระทำบรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทั้งยังทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม ตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจ การกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า กระบวนการกระทำที่ประชาชนสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วม ในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อตัวประชาชนเองโดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง และมีส่วนในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ ดังที่ปรารถนาหรือที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ต้องมีใช้การกำหนดกรอบความคิด ผิดจากบุคคลภายนอก

ทศพล กฤตยพิสิฐ (2538) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ว่าหมายถึง การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือชุมชน มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่ผลกระทบต่อตัวเอง แล้วมีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน จนมาสู่การตัดสินใจทำการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ๆ มีความร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ มีกลุ่มหรือองค์กร ชุมชนรองรับ ประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญาและรับรู้ สามารถคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตของตนเองได้ ประชาชนหรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนานั้น ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน

สรุป **การมีส่วนร่วม** หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องร่วมคิดแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา

การวิจัยในครั้งนี้ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการที่ผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

นำชัย ทนุผล (2529,น.118-119) เสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าประชาชนไม่มีบทบาทในการระบุปัญหาและความต้องการของเขา โครงการต่าง ๆ ที่ออกมาจะไร้ประโยชน์ เพราะโครงการที่วางออกมามีได้ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน อีกทั้งประชาชนจะมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมและการดำเนินกิจกรรมก็จะไม่ประสบความสำเร็จบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระบุปัญหา วิเคราะห์ปัญหาด้วยตนเอง โครงการที่วางไว้ก็จะสามารถดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายได้ง่าย เพราะประชาชนเกิดความรู้สึกที่เป็นเจ้าของโครงการ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของพวกเขาเอง

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เมื่อประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมเข้ามามีบทบาทในการระบุปัญหาแล้ว ขั้นตอนต่อไป คือ การร่วมกันวางแผนโครงการดำเนินกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาของพวกเขาด้วยตัวเขาเอง แต่อย่างไรก็ตามนักพัฒนาหรือผู้มีความรู้ในการวางแผนควรมีส่วนเข้าไปร่วมในการวางแผนด้วย เพื่อคอยให้คำแนะนำประชาชนในการวางแผนกำหนดทางเลือกในการแก้ไขปัญหา แต่ไม่ใช่นักพัฒนาเหล่านี้จะไปเป็นผู้วางแผนกำหนดแนวทางแก้ปัญหา เพราะผลเสียที่ตามมาคือ ประชาชนจะไม่สามารถดำเนินการช่วยตัวเองได้ในโอกาสต่อ ๆ ไป การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแรงร่วมใจในการตัดสินใจหาแนวทางแก้ปัญหาและแนวทางดำเนินกิจกรรมนี้ จะมีผลทำให้พวกเขาเหล่านี้ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of belonging) กิจกรรมนั้นและจะนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจกันดำเนินกิจกรรมที่วางไว้

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเมื่อประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมแล้ว ผลที่ตามมาคือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมที่วางไว้ นอกจากนั้นแล้วนักพัฒนาควรกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนในรูปของ ทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนในชุมชนมีอยู่ตามกำลังความสามารถของประชาชน แทนที่จะใช้ทรัพยากรหรือปัจจัยจากภายนอกของชุมชนเสียทั้งหมด การดำเนินกิจกรรมร่วมกันนั้นจะเป็นการเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักการทำงานร่วมกัน

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นนี้ จะทำให้ประชาชนมีการประเมินว่า ผลงานที่ตัวเองดำเนินไปนั้นได้รับผลดีหรือได้รับผลประโยชน์มากน้อยเพียงไร และอุปสรรคต่าง ๆ ที่ได้รับจากการดำเนินการนั้น การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลนี้จะทำให้ประชาชนรู้แจ้งเห็นจริงว่า กิจกรรมที่พวกเขาทำไปนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร ซึ่งพวกเขาจะนำไปใช้วางแผนแนวทางแก้ไขในโอกาสต่อ ๆ ไปได้

การมีส่วนร่วมของของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้เสนอรูปแบบ วิธีการ และแนวคิดของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. รูปแบบของการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

รูปแบบที่ 1 ชักชวนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืน รูปแบบนี้รัฐบาลเป็นผู้วางนโยบายและวางแผนโครงการพัฒนาการท้องถิ่นด้วยตนเอง ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการวางแผน และจัดทำโครงการท้องถิ่นเลย แต่จะถูกชักชวนจากรัฐบาลให้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการท้องถิ่น

รูปแบบที่ 2 การให้องค์กรชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการเจรจาต่อรอง สำหรับวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งรูปแบบนี้ รัฐบาลและตัวแทนขององค์กรชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืน แม้ว่าในความจริงการริเริ่มโครงการท้องถิ่นจะมาจากรัฐบาลกลางก็ตาม แต่องค์กรชุมชนท้องถิ่นสามารถเข้าร่วมตัดสินใจเจรจาต่อรองผลประโยชน์กับรัฐบาลได้ เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งกับชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบนี้ องค์กรชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีศักยภาพสูงและมีความตื่นตัวในการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่นตนเองให้มากที่สุด

รูปแบบที่ 3 การให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืนด้วยตนเอง รูปแบบนี้ ชุมชนท้องถิ่นจะเป็นผู้จัดการควบคุมและวางแผนพัฒนาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นด้วยตนเองอย่างสิ้นเชิง นับเป็นรูปแบบของการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง โดยไม่อาศัยความคิดริเริ่ม และชักจูงจากบุคคลภายนอกหรือรัฐบาล ประชาชนหรือองค์กรชุมชนท้องถิ่นสามารถวิเคราะห์และตัดสินใจเกี่ยวกับประชาชนหรือองค์กร ชุมชนท้องถิ่นสามารถวิเคราะห์และตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหา และแนวทางการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ตลอดจนเปิดโอกาสอย่างเต็มที่แก่ชุมชนท้องถิ่น ให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ แต่ละชุมชนท้องถิ่นต้องมีความพร้อมและประสิทธิภาพสูง

2. วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท้องถิ่นเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

วิธีการที่ 1 การร่วมประชุมวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืนเป็นการร่วมอภิปรายของกระบวนการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชนชุมชนท้องถิ่นในเรื่องการท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

วิธีการที่ 2 การให้คำปรึกษาในการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืนเป็นการให้ประชาชนในชุมชนหรือในชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหารโครงการท้องถิ่น เพื่อให้มีความมั่นใจว่า มีเสียงของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และร่วมในการตัดสินใจวางแผน พัฒนาการท้องถิ่นแบบยั่งยืน

วิธีการที่ 3 การสำรวจความคิดเห็นในการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืนเป็นการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น โดยให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นด้านการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่น

วิธีการที่ 4 การประสานงานร่วมกันในการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืนเป็นการให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเข้าไปร่วมงานบริหารหรือการจัดการหรือร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษาจากฝ่ายประชาชนในการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่น

วิธีการที่ 5 การไต่สวนสาธารณะในการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่นอย่างยั่งยืนเป็นการไต่สวนข้อมูลจากประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ก่อนที่รัฐบาลจะตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาการท้องถิ่น

วิธีการที่ 6 การออกเสียงประชามติโดยตรงในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการตอบคำถามรัฐบาล โดยให้ประชาชนทุกคนในสังคมออกความคิดเห็นโดยตรงต่อรัฐบาล และให้ทุกคนในสังคมเป็นผู้ตัดสินใจแทนรัฐบาล ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเริ่มมีได้ตั้งแต่การให้ข้อมูลของท้องถิ่น การเตรียมการจัดการ การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริหารและการได้ประโยชน์จากการบริการ โดยชุมชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมในการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จะต้องไม่เป็นการเบียดบังทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้นองค์กรชุมชนจึงมีความสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วม องค์กรของชุมชนอาจเป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนในชุมชน เป็นองค์กรภายใต้กฎหมายที่กำหนดบทบาทของปัจเจกบุคคล ฉะนั้นจึงควรผลักดันให้องค์กรดังกล่าว เป็นองค์กรของประชาชนที่แท้จริง เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการท่องเที่ยวดังกล่าว ดังนั้น การมีส่วนร่วมที่ดีต้องให้ความสำคัญแก่กลุ่มบุคคลมากกว่าลักษณะปัจเจกบุคคล รูปแบบของชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยว อาจมีหลายรูปแบบ เมื่อพิจารณาจากพื้นฐานวัฒนธรรม การปกครองท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนไทย

รูปแบบที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในระดับปฏิบัติควรมีรูปแบบเป็นองค์กรกึ่งอิสระไม่เป็นการเกินไป ไม่อิสระเกินไป โดยมีระบบการได้รับผลประโยชน์ร่วมกันเป็นครรลองผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ควรได้รับ อาทิ ก) ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดแก่คนในชุมชนส่วนใหญ่ให้มีความทำงาน มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ข) ผลประโยชน์ทางสังคม คือ มีสวัสดิการที่ดี สังคมมีความมั่นคง และสามารถดำรงเอกลักษณ์ทางสังคมของตนไว้ได้ ค) ความรู้ความเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม มีความเข้าใจการอนุรักษ์ และร่วมมือพัฒนาเพื่อความยั่งยืน ง) ความภาคภูมิใจ มีความสุขในการเป็นอยู่ มีความร่วมมือในชุมชน เกิดความรักและหวงแหน พร้อมจะอนุรักษ์หรือพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ อนึ่ง หากชุมชนมีส่วนร่วมมากหรือมีอำนาจเพียงพอในการร่วมควบคุมการท่องเที่ยว จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคนเป็นอย่างดี อีกทั้งสามารถจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม และเกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตามการให้ชุมชนมีส่วนร่วมสิ่งสำคัญที่จำเป็น คือ การให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในการดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ควบคู่กับการเพิ่มทักษะในการจัดการและประสานงานกับภายนอก การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในท้องถิ่น จำเป็นต้องมีส่วนร่วม ตลอดกระบวนการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local Benefit) ซึ่งหมายถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนมาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว และท้ายที่สุดชุมชน สามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ มีการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน สังคมพัฒนาอย่างเหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยการพัฒนาการของชุมชนเอง

นอกจากนี้ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา ยังกล่าวไว้ว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากกิจกรรมทางการท่องเที่ยว จึงต้องให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้รู้ปัญหาและความต้องการของชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ดีกว่าผู้อื่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นของตัวเอง

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา
ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
2. ร่วมคิดค้น สร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน หรือโครงการ
4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด ใช้เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม
5. ร่วมหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมของชุมชน ชีตความสามารถของตนและของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรม
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้ ทั้งเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2537 อ้างถึงใน สมเกียรติ ชัยพิบูลย์, 2550) ได้อธิบายไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ กระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา แสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2542 อ้างถึงใน สมเกียรติ ชัยพิบูลย์, 2550) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนนั้น อาจพิจารณาจาก ประเภทและระดับของการมีส่วนร่วม ประเภทการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินการแบ่งปันผล ประโยชน์ที่เป็นธรรมระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) และการติดตามประเมินผล ส่วนระดับการมีส่วนร่วมนั้น อาจจะวัดได้จากระดับของความถี่ของบุคคล องค์กรที่ร่วมกิจกรรม ความพึงพอใจ ระดับของเป้าหมายที่พึงได้ และระดับของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ตามประเภทที่กล่าวมาแล้ว

ทศพล กฤตยพิสิฐ (2538) กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนา เป็นการวัดเชิงคุณภาพแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับการพัฒนา หรือยอมรับ ผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วม ประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ในการประเมินอาจปรากฏ ในรูปของการประเมินย่อย เป็นการประเมินผลความก้าวหน้าเป็นระยะ ๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

หลักการสร้างการมีส่วนร่วม

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (ม.ป.ป.) อธิบายเกี่ยวกับหลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข (2549) โดยอธิบายว่า หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ ประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการนั้น International Association for Public Participation ได้แบ่งระดับของการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็น การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด แต่เป็นระดับที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นก้าวแรกของการที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่กระบวนการ มีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ วิธีการให้ข้อมูลสามารถใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น เอกสาร สิ่งพิมพ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อต่าง ๆ การจัดนิทรรศการ จัดหมายข่าว การจัดงานแถลงข่าว การติดประกาศ และการให้ข้อมูลผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

2. การรับฟังความคิดเห็นเป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเพื่อประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การรับฟังความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็น การจัดเวทีสาธารณะ การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ เป็นต้น

3. การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะแนวทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็น และความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของภาครัฐ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพิจารณาประเด็นนโยบายสาธารณะ ประชาพิจารณ์ การจัดตั้งคณะทำงานเพื่อเสนอแนะประเด็นนโยบาย เป็นต้น

4. ความร่วมมือเป็นการให้กลุ่มประชาชน ผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วม โดยเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เช่น คณะกรรมการที่มีฝ่ายประชาชนร่วมเป็นกรรมการ เป็นต้น

5. การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นขั้นที่ให้บทบาทประชาชนในระดับสูงที่สุด โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจทำได้หลายระดับและหลายวิธี ซึ่งบางวิธี สามารถทำได้ง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่าย และความจำเป็นในการ

เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงต้องมีการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในการให้ข้อมูล ข่าวสารที่ถูกต้องแก่ประชาชน การรับฟังความคิดเห็น การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมทั้งพัฒนาทักษะ และศักยภาพของข้าราชการทุกระดับควบคู่กันไปด้วย

อรพินท์ สพอโชคชัย (2550) กล่าวว่า แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
2. การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ
4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ
5. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ

สรุป **หลักคิดการมีส่วนร่วม** คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำไปสู่ การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ได้แก่ 1. การมีส่วนร่วมในการรับรู้ สามารถให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ 2. การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ 3. การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ 4. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบ 5. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของนโยบายสาธารณะ

หลักการมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการให้ข้อมูล และบุคลากรของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย มีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานและมีส่วนร่วมรับประโยชน์บนข้อจำกัดของกฎ ระเบียบการใช้พื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

ความรู้เกี่ยวกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัย เพื่อว่าสัตว์ป่าในพื้นที่ดังกล่าวจะได้มีโอกาสสืบพันธุ์และขยายพันธุ์ตามธรรมชาติได้มากขึ้น ทำให้สัตว์ป่าบางส่วนได้มีโอกาสกระจายจำนวนออกไปในท้องที่แหล่งอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (สำนักอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า. http://www.dnp.go.th/wildlifednp/index.php?option=com_content&view=article&id=28&Itemid=29)

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งจะเป็นพื้นที่อนุรักษ์รูปแบบหนึ่งตามกฎหมายที่จัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ในการคุ้มครองทรัพยากรสัตว์ป่า ซึ่งแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันของสภาพพื้นที่ ขนาดพื้นที่ และทรัพยากรสัตว์ป่า ทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาธรรมชาติของสัตว์ป่าเข้าไปศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์ป่าในรูปแบบที่แตกต่างกัน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในประเทศไทยมีอยู่จำนวน 60 แห่ง ซึ่งเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าปัจจุบันกิจกรรมท่องเที่ยว นันทนาการ และการศึกษาธรรมชาติ ได้เป็นที่นิยมอย่างมากทั้งในอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า การท่องเที่ยวสัตว์ป่าในอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในประเทศไทยแม้จะได้รับ

ความนิยมเพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวประมาณ 10 ล้านคน ในปีพุทธศักราช 2555 จำนวนประมาณ 11 ล้านคน ในปีพุทธศักราช 2556 และจำนวนประมาณ 12 ล้านคน ปีพุทธศักราช 2557 (สำนักงานอุทยานแห่งชาติ. 2558) จะเห็นได้ว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่สนใจธรรมชาติ มีจำนวนมากขึ้นทุกปี

การจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าของประเทศโดยทั่วไป มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า ซึ่งอาศัยประจำอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ และที่จะโยกย้ายเข้ามาอาศัยใหม่ หรือโยกย้ายเข้ามาพักพิงชั่วคราว ในบางฤดูกาลหรือบางเวลา เพื่อให้สัตว์ป่าเหล่านี้ได้อาศัยอยู่อย่างมีความสุขสมบูรณ์ สามารถแพร่ขยายพันธุ์เพื่อการดำรงพันธุ์ และแพร่กระจายเข้าไปสู่พื้นที่ข้างเคียง หรือพื้นที่ส่วนอื่นของประเทศ การอนุรักษ์สัตว์ป่าถือว่าเป็นนโยบายระดับโลก ในอันที่จะเก็บรักษาสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในโลกเอาไว้ นอกเหนือจากการเก็บรักษาสายพันธุ์เพื่อปรับปรุงพันธุ์สัตว์เลี้ยง และเพื่อเศรษฐกิจโดยตรงแล้ว การอนุรักษ์สัตว์ป่ายังมุ่งหวัง ด้านจิตใจ วิชาการ ความสมดุลทางธรรมชาติและระบบนิเวศ และในฐานะที่สัตว์ป่าทุกชนิดเป็นสิ่งมีชีวิตอันเป็นเพื่อนร่วมโลกของมนุษย์ ควรมีสติหัตถ์อันชอบธรรมที่จะดำรงชีพอยู่ในโลกด้วย เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายดังกล่าวนี้ รัฐบาลได้ใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์สัตว์ป่าไว้ เช่น การออกกฎหมายควบคุมการค้าสัตว์ป่า การป้องกันถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ในรูปแบบต่าง ๆ การจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าขึ้นจึงเป็นการตอบสนองต่อนโยบาย และวัตถุประสงค์ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม รัฐบาลยังมุ่งหวังผลประโยชน์ในด้านอื่น ๆ ด้วย โดยอุทิศ (2537) ได้อธิบายวัตถุประสงค์อื่น ๆ ของการจัดตั้งเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ดังนี้

1. การอนุรักษ์พันธุ์พืชและสังคมพืชของโลกไว้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าต่าง ๆ มักประกอบด้วยสังคมพืชที่สำคัญหลายสังคมด้วยกัน บางสังคมพืชยังประกอบด้วยพันธุ์ไม้หายากชนิดที่เป็นไม้ท้องถิ่น ไม่ปรากฏในส่วนอื่น ๆ ของโลก บางชนิดเป็นพันธุ์ไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ ในด้านการปรับปรุงพันธุกรรมของพืชเกษตร ด้านเภสัชกรรม อาหาร เป็นต้น

2. การอนุรักษ์ต้นน้ำ ในประเทศแถบร้อน ป่าไม้ไม่ได้ว่ามีบทบาทอย่างยิ่ง ต่อการควบคุมการไหลของน้ำในลำห้วยลำธารและแม่น้ำ ป่านอกจากจะช่วยให้น้ำซึมลงดินได้มากแล้วยังชะลอการไหลของน้ำให้ช้าลง ทำให้ลำห้วยมีน้ำไหลตลอดปี โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้งที่มีความต้องการน้ำมาก การอนุรักษ์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จึงมีผลต่ออย่างยิ่งต่อประเทศส่วนรวม

3. การอนุรักษ์แหล่งความงามตามธรรมชาติเพื่อการนันทนาการ เนื่องจากการเพิ่มของประชากร และระบบเศรษฐกิจแผนใหม่ ทำให้พื้นที่ทางธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมาก เปลี่ยนเป็นสังคมเมืองที่จอแจและสับสน ประชาชนต้องทุ่มเทกับการทำงานมากขึ้น ก่อให้เกิดความตึงเครียดและต้องการพักผ่อนทางธรรมชาติมากขึ้นด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่จะตอบสนองปัญหานี้ได้ โดยดำเนินการในรูปแบบของศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่า นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังก่อให้เกิดรายได้แก่ประชาชนในชนบทอีกด้วย

4. การอนุรักษ์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีผลต่อการป้องกันภัยธรรมชาติและก่อความสมดุลในระบบนิเวศ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามักปกคลุมพื้นที่ป่าธรรมชาติที่สมบูรณ์ จึงมีผลต่อการป้องกันการกัดเซาะผิวดิน ที่จะลงมาทับถมพื้นที่เกษตรกรรม ชะลอกำลังพายุที่จะพัดผ่านตัวเมืองหรือชุมชน ลดภัยแล้ง เนื่องจากการหลั่งไหลของน้ำในลำห้วย ให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล มีแมลงและ

สัตว์ป่าช่วยผสมเกสร กระจายเมล็ด ทำให้ระบบนิเวศเกิดความสมดุลอยู่ในสภาพสังคมถาวรที่ดี ป้องกันการระบาดของโรคพืชและเสริมสร้างความงดงามให้บ้านเมือง

5. การอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติไว้เพื่อการศึกษา และวิจัย ในปัจจุบันแหล่งธรรมชาติและสัตว์ป่าในทุกรัฐของโลกได้ถูกทำลายลงอย่างหนัก ทำให้ขาดแหล่งศึกษาและวิจัยทางด้านนิเวศวิทยา และธรรมชาติวิทยา การอนุรักษ์พื้นที่ในรูปแบบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าก่อให้เกิดโอกาสทางด้านการศึกษา และยังมีประโยชน์ต่อการศึกษาในสายอื่นๆด้วย

แนวทางการดำเนินงานของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยเน้นใน 4 แนวทาง ดังนี้

1. งานป้องกันและปราบปราม การจัดตั้งงานป้องกันและปราบปรามขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีวัตถุประสงค์เพื่อ หยุดการลักลอบล่า ดัก จับ ทำลายไข่หรือตัวอ่อน รบกวน หรือสร้างผลกระทบในระยะสั้นและระยะยาวต่อสัตว์ป่าทุกชนิดที่อาศัยอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนั้น ป้องกันการบุกรุกเข้ายึดครองที่ดิน เก็บหาของป่า ปราบปราม และป้องกันการก่อผลกระทบจากภายนอกให้ปลอดภัยแก่สัตว์ป่าและมนุษย์ที่เข้ามาใช้พื้นที่ ป้องกันสัตว์ป่ามิให้ออกไปก่อผลกระทบต่อราษฎร ดูแลรักษาทรัพย์สินของทางราชการ ควบคุมไฟฟ้า และให้ความร่วมมือต่อหน่วยงานราชการ ทั้งภายในและภายนอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และเพื่อให้งานป้องกันและปราบปรามสามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้สมบูรณ์

2. งานบริหารและธุรการ การจัดตั้งงานบริหารและธุรการของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้งานด้านต่างๆ ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสามารถดำเนินการไปอย่างเป็นระเบียบการปฏิบัติงานต่าง ๆ รวมถึงการควบคุมให้เป็นไปตามแผนการจัดการแม่บทที่กำหนดไว้ ก่อให้เกิดความต่อเนื่องของงาน เกิดความคล่องตัวของหน่วยต่างๆ ภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และควบคุมการใช้งบประมาณของรัฐให้เป็นประโยชน์สูงสุด ประหยัด และมีประสิทธิภาพ ตรงตามเป้าหมาย และเพื่อให้การปฏิบัติงานด้านบริหารและธุรการของเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด

3. งานเผยแพร่และวิชาการ งานด้านการเผยแพร่ และวิชาการของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้ประชาชนทุกระดับ และนานาชาติ ได้ทราบถึงคุณค่าของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่านั้นๆ และให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ บริการความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนทั่วไป และนักวิชาการที่ต้องการเข้ามาศึกษาในพื้นที่ รวบรวมข้อมูลทางวิชาการและทางด้านสังคม ภายในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและโดยรอบเพื่อการวางแผนจัดการและพัฒนาการบริหารงานในพื้นที่ อาศัยเทคนิคทางวิชาการในการปรับปรุงถิ่นที่อยู่อาศัย และประชากรสัตว์ป่าเพื่อหยุดยั้งประชาชนในท้องถิ่นโดยรอบมิให้บุกรุกทำลายพื้นที่โดยกลวิธีทางด้านประชาสัมพันธ์ และเพื่อประสานงานด้านการส่งเสริมและเผยแพร่งานด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่าให้กับหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐและเอกชน เพื่อให้งานเผยแพร่และวิชาการของเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสามารถดำเนินงาน ไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว

4. งานบำรุงรักษา การจัดตั้งหน่วยงานซ่อมบำรุงขึ้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เพื่อบริหารงานด้านการดูแลรักษาและซ่อมบำรุงอาคารสถานที่ สิ่งก่อสร้าง เครื่องจักรกล ยานพาหนะ เครื่องยนต์ ระบบน้ำ และไฟฟ้า เส้นทางตรวจการณ์ แพน และท่าเรือ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าให้อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังรวมถึงการจัดทำแบบงานก่อสร้างกำหนด

มาตรฐานของงาน ดำเนินการจ้างเหมาตรวจรับงาน และทำการก่อสร้างเองในกรณีที่กระทำได้ และเพื่อให้การดำเนินการของงานบำรุงรักษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

ภูหลวง มีความหมายว่า ภูเขาที่สูงใหญ่ หรือ หมายถึงภูเขาของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งนับเป็นสิริมงคลนามที่บรรพบุรุษได้ตั้งชื่อไว้ ภูหลวงเกิดจากการยกตัวของพื้นผิวโลก และดินส่วนที่อ่อนถูกพัดพาลงสู่พื้นที่ต่ำ คงเหลือหินซึ่งเป็นโครงสร้างที่แข็งแรงไว้เป็นภูเขา

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เดิมเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าภูหลวง และป่าภูหอ ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าภูเปี้ยะ ป่าภูซำแก้ว และป่าภูเรือ ได้รับการจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 91 ตอนที่ 216 เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2517 มีเนื้อที่ประมาณ 848 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 530,000 ไร่ ตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอวังสะพุง อำเภอภูเรือ อำเภอด่านซ้าย อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย ในปี พ.ศ. 2534 ได้มีการตราพระราชกฤษฎีกาขึ้นใหม่ซึ่งเรียกว่า "พระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าภูหลวง ในท้องที่ตำบลปลาบ่า ตำบลท่าศาลา อำเภอภูเรือ ตำบลโพนสูง ตำบลวังยาว ตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย ตำบลหนองจิว ตำบลเขาหลวง ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง และตำบลภูหอ ตำบลเลยวังไส อำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า พ.ศ. 2534" โดยกำหนดที่ดินป่าภูหลวง ในท้องที่ตำบลปลาบ่า และตำบลท่าศาลา อำเภอภูเรือ ตำบลโพนสูง ตำบลวังยาว และตำบลอีปุม อำเภอด่านซ้าย และตำบลหนองจิว ตำบลเขาหลวง ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง และตำบลภูหอ ตำบลเลยวังไส อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า มีพื้นที่เพิ่มขึ้นเป็น 560,593 ไร่ (สำนักงานโครงการจัดทำแผนแม่บทและการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า. ม.ป.ป.)

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอีกสถานที่หนึ่ง ที่มีสภาพทางธรณีวิทยาที่เป็นภูเขาหน้าตัด เป็นพื้นที่ราบกว้างบนภูเขาและอุดมสมบูรณ์ ได้ชื่อว่าเป็น “มรกตแห่งอีสาน” (สำนักงานการท่องเที่ยวภูหลวง. 2558) ส่งผลทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ ปัจจุบันเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงมีพืชพรรณต่าง ๆ ที่สวยงาม ในแต่ละฤดูกาล ได้รับการยกย่องว่าเป็นดินแดนแห่งพืชพันธุ์ไม้ที่สวยงามในอันดับต้นๆของเมืองไทยโดยเฉพาะกับกล้วยไม้ป่าหายากที่ภูหลวงมีให้ชมเป็นจำนวนมากทุก ๆ ปีในช่วงฤดูร้อน (ก.พ.-เม.ย.) บนยอดภูหลวงจะบานสะพรั่งไปด้วยดอกไม้กล้วยไม้นานาชนิดโดยเฉพาะกับดอกกุหลาบแดง(Rhododendron simsii) ที่ได้ชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์ภูหลวงจะบานแดงสะพรั่งสดใสในหลายพื้นที่ด้วยกัน อาทิ โคนนกระบะ ผาเตลีน ผาสมเด็จ โคนปากดำ โคนปากใหญ่ ชายป่าละเมาะ ริมลำธารรวมถึงบริเวณที่ทำการหน่วยโคนนกระบะ นอกจากกุหลาบแดงแล้วภูหลวงในช่วงหน้าร้อนยังมีดอกไม้ กล้วยไม้เด่น ๆ อาทิ กุหลาบขาว เอื้องตาเหิน เอื้องม่อนไข่ สิงโตใบพาย เอื้องสำเภางาม สร้อยระย้า เอื้องมยุรา ฯลฯ และมีทรัพยากรสัตว์ป่า ถือเป็นส่วนหนึ่งในการดึงดูดเพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวการสร้างคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยว การสร้างประสบการณ์ที่มีคุณค่าและน่าประทับใจแก่นักท่องเที่ยว และการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่เนื่องจากยังไม่มีกรอบแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนในระดับพื้นที่ (<http://phuluang.net/webpage/>)

data.html) (<http://loei.mots.go.th/index>)(<http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID>)

ที่ตั้งและอาณาเขต

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ตั้งอยู่ในท้องที่จังหวัดเลย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลปลาปา ตำบลท่าศาลา อำเภอภูเรือ ตำบลโพนสูง ตำบลวังยาว ตำบลอี่ปุม อำเภอด่านซ้าย ตำบลหนองจิว ตำบลเขาหลวง ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง และตำบลภูหอ ตำบลเลยวังไส อำเภอภูหลวง อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 17 องศา 3 ลิปดา ถึง 17 องศา 24 ลิปดา เหนือ และเส้นแวงที่ 101 องศา 16 ลิปดา ถึง 101 องศา 21 ลิปดา ตะวันออก

อาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือจรด ท้องที่ตำบลท่าศาลา อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

ทิศใต้จรด ท้องที่ตำบลเลยวังไส อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย และตำบลศิลา อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศตะวันออกจรด ท้องที่ตำบลหนองจิว ตำบลเขาหลวง ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

ทิศตะวันตกจรด ท้องที่ตำบลโพนสูง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และท้องที่ตำบลศิลา อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

การเข้าถึงและโครงข่ายคมนาคม

การเดินทางจากจังหวัดเลยไปยังที่ทำการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เริ่มเดินทางจากตัวจังหวัดเลย ไปตามเส้นทางสายจังหวัดเลย - อำเภอภูเรือ ระยะทางประมาณ 36 กิโลเมตร ถึงบ้านสานตมแยกซ้ายอีก 18 กิโลเมตร ถึงที่ทำการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

การเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มี 2 เส้นทาง คือ

เส้นทางที่ 1 กรุงเทพฯ - สระบุรี - อำเภอสีคิ้ว - จังหวัดชัยภูมิ - อำเภอภูเขียว - อำเภอชุมแพ - อำเภอภูกระดึง - อำเภอวังสะพุง - จังหวัดเลย

เส้นทางที่ 2 กรุงเทพฯ - สระบุรี - จังหวัดเพชรบูรณ์ - อำเภอหล่มสัก - อำเภอหล่มเก่า - อำเภอด่านซ้าย - อำเภอภูเรือ - จังหวัดเลย

สำหรับเส้นทางที่ 2 ถ้าไม่เข้าถึงตัวจังหวัดเลย เมื่อเดินทางผ่านอำเภอภูเรือ ไปตามเส้นทางเข้าจังหวัดเลย ได้ระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร ถึงบ้านสานตม จากทางแยกบ้านสานตมไปเป็นระยะทาง 18 กิโลเมตร จะถึงที่ทำการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

ลักษณะภูมิประเทศ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีสภาพเป็นเทือกเขาใหญ่ แนวเขตเริ่มจากระดับความสูงประมาณ 400 เมตร จากน้ำทะเลปานกลาง ยอดเขาที่สูงที่สุดของภูหลวงมีความสูงประมาณ 1,571 เมตร เทือกเขาซีกตะวันออกมีลักษณะเป็นภูเขาลูกใหญ่มีที่ราบบนหลังเขา มีระดับความสูง 1,200 - 1,500 เมตร เนื้อที่ประมาณ 100 ตารางกิโลเมตร เทือกเขาซีกตะวันตก เป็นภูเขาลูกเล็ก ๆ สลับซับซ้อน ที่มีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางระหว่าง 600 - 800 เมตร ภูเขาทางทิศตะวันออกเป็นหน้าผาสูงชัน ลาดสู่ทิศตะวันตกเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำเลย และแม่น้ำป่าสัก ซึ่งแม่น้ำเลยจะไหลผ่านกลางพื้นที่จากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ แล้วไหลย้อนผ่านอำเภอวังสะพุงไปสู่

แม่น้ำโขง อำเภอเชียงคาน ส่วนแม่น้ำป่าสักเกิดขึ้นจากลำธารหลายสายทางด้านทิศตะวันตกของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ก่อให้เกิดแม่น้ำไหลผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์ ลงสู่ที่ราบภาคกลางไปบรรจบกับแม่น้ำลพบุรีที่อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก่อนที่จะไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และไหลลงสู่อ่าวไทย

ลักษณะทางธรณีและดิน

ลักษณะทางธรณีวิทยา ของบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีโครงสร้างทางธรณีวิทยา เช่นเดียวกับพื้นที่ราบสูงทั่วไป มีลักษณะของชั้นที่วางตัวแบบกะทะหงาย (syncline) ในแนวเหนือ-ใต้ มีรอยเลื่อน (fault) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกอีกหลายแห่ง ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของโครงสร้างทางธรณีวิทยาในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีการยกตัวมาแต่อดีต และในหลายพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ประกอบด้วยเขาหินและหินโผล่โดยทั่วไป

ลักษณะทางธรณีวิทยา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ประกอบด้วยหินอัคนีและหินตะกอนของหินชุดหินโคราช (korat group) และหินชุดราชบุรี (ratburi group) โดยทั้งหมดเกิดในช่วงอายุ (age) Lower - Middle Cretaceous จนถึง Premium อันประกอบไปด้วยหน่วยหิน (formation) ต่าง ๆ คือ หน่วยหินภูพาน เสาขร้าว พระวิหาร ภูกระดึง น้ำพอง ห้วยหินลาด และห้วยหินผาเตื่อ ลักษณะโดยรวมเป็นหินทรายที่มีสี และส่วนประกอบที่แตกต่างกันไป นอกจากนี้ ยังมีหินที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นหินที่เกิดจากการเย็นตัวในอากาศของลาวากระจายอยู่ปะปนกัน

ลักษณะดิน ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เกิดจากหินต้นกำเนิด จึงมีอิทธิพลต่อสิ่งมีชีวิต และพืชพรรณในพื้นที่ จากการสำรวจจำแนกดินของกรมพัฒนาที่ดิน พบดินในหน่วยต่าง ๆ ที่พบในพื้นที่ มีดังนี้

1. ดินที่ลาดเชิงชัน (slope complex, SC) เป็นหน่วยดินส่วนใหญ่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง พบทั่วไปบริเวณภูเขาและพื้นที่ที่สูงชัน ลักษณะของหน่วยดินนี้เป็นผลมาจากการสลายตัวของหินต้นกำเนิด ซึ่งหน่วยดินนี้เกิดจากการสลายตัวของหินหลายชนิดทำให้ดินมีลักษณะแตกต่างกันไป ทั้งเนื้อดิน สีดิน และปฏิกิริยาของดินตามแต่วัตถุต้นกำเนิด ลักษณะของดินบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็นดินตื้น และมีหินโผล่ตามผิวดินโดยทั่วไป

2. ดินที่ลาดเชิงเขาที่มีการระบายน้ำดี (valley fill complex, well drained soil) (VFC-w) เป็นหน่วยดินที่พบในหุบเขาที่มีการระบายน้ำดี ตามบริเวณที่ราบที่เป็นลานตะพักลำน้ำ และที่เป็นแอ่งหุบเขา ลาดเชิงเขามาที่ถมกันอยู่ สภาพพื้นที่มีลักษณะค่อนข้างราบเรียบจนถึงสภาพพื้นที่ลูกคลื่นลอนลาดเล็กน้อย ไม่อาจแยกขอบเขตดินเป็นหน่วยดินต่างหากได้

3. ดินที่ลาดเชิงเขาที่มีการระบายน้ำเลว (valley fill complex, poorly drained soil) (VFE-p) เป็นหน่วยดินที่พบในหุบเขาที่มีการระบายน้ำไม่ดี ตามบริเวณแอ่งหุบเขา ลาดเชิงเขา ดินมีการระบายน้ำเลว และค่อนข้างเลวปะปนกัน ลักษณะดินแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับวัตถุต้นกำเนิดของดินซึ่งไม่แน่นอนไม่อาจแยกขอบเขตเป็นหน่วยดินต่างหากได้

4. หน่วยดินเขาใหญ่ (khoayai series, ky) เป็นหน่วยดินที่พบในบริเวณพื้นที่ที่มีความลาดชัน 4-20 เปอร์เซ็นต์ จัดอยู่ใน Red-yellow Podzolic Soils มักเป็นดินลึกมีการระบายน้ำดี ปริมาณธาตุอาหารตามธรรมชาติอยู่ในปริมาณปานกลาง พบในบริเวณด้านตะวันตกของพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีพื้นที่ไม่มากนัก

5. หน่วยดินพรงาม (phonngarm series, prg) เป็นหน่วยดินที่พบในพื้นที่ที่มีความลาดชัน 4-12 เปอร์เซ็นต์ เป็นดินลึกที่มีการระบายน้ำดี ปริมาณธาตุอาหารตามธรรมชาติปานกลางถึงค่อนข้างสูง พบเป็นบริเวณเล็กน้อย ตามแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงด้านตะวันออก

6. หน่วยดินวังสะพุง (wangsaphung series, ws) จัดอยู่ใน Reddish Brown Lateritic Soils พบในบริเวณพื้นที่ที่มีความลาดชัน 2-12 เปอร์เซ็นต์ เป็นดินต้นถึงค่อนข้างลึกมีการระบายน้ำดี ปริมาณธาตุอาหารตามธรรมชาติปานกลาง พบเป็นบริเวณเล็กน้อยตามแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงทางด้านเหนือ

สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศ ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม แต่เนื่องจากพื้นที่อยู่ห่างไกลชายฝั่งทะเลค่อนข้างมาก จึงทำให้อากาศเป็นแบบเขตกึ่งร้อนและเนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นภูเขาและที่ราบสูง จึงมีช่วงของความหนาวเย็นยาวนานกว่าพื้นที่ราบของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป

พืชพรรณ

สภาพป่าไม้ ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง นับได้ว่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก เนื่องจากพื้นที่ตั้งอยู่ที่ระดับสูงที่แตกต่างกันระหว่างประมาณ 400 เมตร ถึง 1,500 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง และพื้นที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุม ดังนั้นสภาพของสังคมพืชจึงแตกต่างกันไปตามระดับความสูง

1. ชนิดป่าและคุณลักษณะ

1.1 ป่าดิบเขา (hill evergreen forest) เป็นป่าที่ขึ้นในพื้นที่ที่มีความชุ่มชื้นสูง สังคมพืช เป็นชนิดที่ขึ้นเฉพาะในพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ 1,000 - 3,000 เมตร พันธุ์ไม้สำคัญ ได้แก่ ก่อเดือย (*Castanopsis acuminatissima*) ก่อใบเลื่อม (*Castanopsis tribuoides*) ก่อขี้หมู (*Lithocarpus hamadandil*) ก่อหมวก (*Quercus ramsbottomii*) ตะเคียน (*Hopea odorata*) ตะแบก (*Terminalia* spp.) ยมหิน (*Chkrasiavenlutina*) หว้า (*Wugeniacumini*) สนสามพันปี (*Dacrydium elatum*) ฯลฯ สำหรับไม้พื้นล่างประกอบด้วย หวาย เฟิร์น และไม้เถาวัลย์บางชนิด

1.2 ป่าเบญจพรรณ (mixed deciduous forest) เป็นสังคมพืชที่ค่อนข้างโปร่ง พบกระจายในพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางไม่เกิน 1,000 เมตร พันธุ์ไม้สำคัญ ได้แก่ ตะแบก (*Terminalia* spp.) มะค่าโมง (*Azeliaxylocarpa*) ส้มกบ (*Hymenodictyon excelsum*) ไทร (*Ficus* spp.) กระโดน (*Careya arborea*) แดง (*Xylocarpus*) ลั่นฟ้า (*Oroxylum indicum*) ฯลฯ ส่วนไม้พื้นล่างประกอบด้วย บุก (*Amorphophallus* spp.) ชำคม (*Catimbiump speciosa*) เข็มป่า (*Ixoracridela*) ฝักปลาบ (*Ficus* spp.) ฯลฯ

1.3 ป่าเต็งรัง (dry dipterocarp forest) พบขึ้นกระจายในพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ปานกลางประมาณ 400-600 เมตร บริเวณพื้นที่แห้งแล้งมีดินต้นถึง ปานกลางและบริเวณที่มีหินโผล่ทั่วไป พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ (*Shorea obtusa*) รัง (*S. siamensis*) ยอป่า (*Morinda coreia*) เขียด (*Cinnamomum iners*) สมอ (*Terminalia* spp.) ประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus*) กระท่อมหนู (*Mitragyna brunonis*) ตะแบกเลือด (*Terminalia* sp.) รกฟ้า (*Terminalia alata*) เก็ดดำ (*Dalbergia cultrata*) เก็ดแดง (*D. dongnaiensis*) มะค่าแต้ (*Sindora siamensis*) ตั้ว (*Cratogeomys formosum*) ส้าน (*Dillenia* sp.) ตะคร้อ (*Schleichera oleosa*) กระบก (*Iringia* -

malayana) ฯลฯ ส่วนไม้พื้นล่างประกอบด้วย หญ้าเก (Arundinariapusilla) หญ้าคา (Imperatycylindrica) เหมือนโสด (Aporusavillosa) มะเฒ่า (Antidesmamontanum) ลูกใต้ไข (Phyllanthusamarus) กระเจียวขาว (Curcuma amarissima) เปราะป่า (Kaempferiamarginata) เล็บเหยี่ยว (Zyzyphus sp.) ผักปลาบ (Fllcus spp.) ฯลฯ

1.4 ป่าไผ่และทุ่งหญ้า พบสังคมพืชป่าไผ่และทุ่งหญ้ากระจายตัวเป็นหย่อม ๆ

2. ดอกไม้และพรรณไม้บนภูหลวง

ในเขตป่าภูหลวง มีสภาพภูมิประเทศแบบต่าง ๆ นับแต่รอบเชิงเขาขึ้นไปจนถึงที่ราบกว้างขวางบนยอดเขา ซึ่งมีความสูงเฉลี่ย 1,500 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประกอบกับสภาพป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคอีสาน ทำให้ป่าแห่งนี้เต็มไปด้วยดอกไม้และพรรณไม้ป่ามากมาย ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติ ไม่เพียงแต่เป็นพรรณไม้ป่าท้องถิ่นในเขตร้อนเท่านั้น บนยอดเขาสูงซึ่งอากาศหนาวเย็นตลอดทั้งปี ยังเป็นอาณาจักรของพืชพรรณไม้ชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรณไม้เขตหนาว และกล่าวกันว่าเขตการขยายพันธุ์ไม้ในประเทศจีนได้แพร่ลงมาสู่ภูหลวงเป็นแหล่งสุดท้ายจึงปรากฏพบพืชพรรณไม้ชนิดเดียวกับที่ขึ้นในประเทศจีน เช่น ไม้สนแผง ต้นเมเปิ้ล และบิวจีจีน เป็นต้น

นอกจากนี้ ภูหลวงยังเป็นที่รวมของพันธุ์กล้วยไม้ที่มีอยู่ไม่น้อยกว่า 170 ชนิด และดอกไม้ป่าที่มีอยู่มากมายหลายร้อยชนิด ซึ่งมักขึ้นรวมกัน เป็นบริเวณกว้างในพื้นที่ส่วนต่าง ๆ บนหลังภูจนกลายเป็นทุ่งดอกไม้ธรรมชาติที่งดงามยิ่ง ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ทางตอนเหนือของภูหลวงด้านอำเภอภูเรือและลานหินผุด ส่วนทางตอนใต้ของภูหลวง จะมีดอกไม้ป่าขึ้นกระจายทั่วไป แต่ไม่หนาแน่น เช่น ทางเหนือที่มีดอกไม้ป่ามาก เช่น โหล่นหิน แอ้วขัน และ ชุ่มงูเห่า

ดอกไม้และพรรณไม้ป่าที่มีอยู่มากมายหลายชนิดของภูหลวง ผลัดกันออกดอกหมุนเวียนไปในฤดูกาลต่าง ๆ ตลอดทั้งปี จึงพบว่าทุก ๆ สองเดือน จะมีสภาพการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเสมอในทุ่งดอกไม้บนภูหลวง

ทรัพยากรสัตว์ป่า

ทรัพยากรสัตว์ป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีความหลากหลายของชนิดและความชุกชุม เนื่องจากสภาพป่าที่เป็นป่าดงดิบที่บึงเป็นที่หลบซ่อนของสัตว์ได้เป็นอย่างดี และหลังจากได้ประกาศเป็นพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแล้ว มีเจ้าหน้าที่ดำเนินการป้องกันและปราบปรามการล่าสัตว์ป่าจึงขยายพันธุ์ได้เร็วขึ้น จากการสำรวจสัตว์ป่าในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง พบว่า บนภูหลวงมีสัตว์ป่ามากมายหลายชนิด เช่น ช้าง (Elephasmaxinus) มีมากที่สุดประมาณ 100 ตัว กระต๊อง (Bosgaurus) กวาง (Ceruus unicolor) เก้ง (Muntiacusmuntjale) เลียงผา (Copricomisumatraensis) เสือโคร่ง (Pantheratigris) เสือดาว (P.pardus) หมี (Selenaretosthibetanus) ค่าง (Presbytisphayrei) ชะนี (Hylobates sp.) ไก่ป่า (Gallus gallus) ไก่ฟ้า (Lophurasp.) และนกสวยงามอีกหลายชนิด รวมทั้งเต่าปูลู (Platystemonmegacephala) ซึ่งเป็นเต่าพันธุ์ที่หายากชนิดหนึ่งของไทย และพบว่า มีสัตว์ป่าที่มีกระดูกสันหลัง 4 กลุ่ม คือ นก จำนวน 210 ชนิด สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม จำนวน 60 ชนิด สัตว์เลื้อยคลานและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ จำนวน 38 ชนิด และปลา 10 ชนิด รวมจำนวนทั้งสิ้น 318 ชนิด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ในประเทศ

ผู้วิจัยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

วัลลภ ทองอ่อน (2547) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สู่มืองมะละหม่ง สหภาพเมียนมาร์: เส้นทางสายวัฒนธรรม ธรรมชาติและการค้าโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของชุมชนในด้านการท่องเที่ยว รวมไปถึงการศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวในเส้นทางจากอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก สู่มืองมะละหม่ง สหภาพเมียนมาร์ โดยมีการศึกษาใน 2 ด้าน คือ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการสำรวจภาคสนาม ผลของการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก มีความมุ่งหวังที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวสู่การเป็นจุดเริ่มต้นของเส้นทางการท่องเที่ยว จากเดิมที่อำเภอแม่สอด เป็นเมืองปลายทางของเส้นทางการท่องเที่ยว เส้นทางดังกล่าวต้องผ่านลักษณะภูมิประเทศ 2 ลักษณะ คือ เขตภูเขาสูงสลับซับซ้อน และเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ และผ่านเขตวัฒนธรรม 2 เขตวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมกะเหรี่ยงและวัฒนธรรมมอญ มีความเป็นเอกลักษณ์เหมาะแก่การพัฒนาให้เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงสำรวจ เน้นการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์

ฉลอง สุนทรนนท์ (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิจัยและพัฒนาศักยภาพเส้นทางการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาลุ่มแม่น้ำป่าสัก เขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา อย่างเป็นทางการและยั่งยืน พบว่า เส้นทางการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาลุ่มแม่น้ำป่าสัก เขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีแหล่งท่องเที่ยวมากมายที่มีศักยภาพของการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ วัดท่าการ้อง วัดกษัตราธิราชวรวิหาร ชุมชนसानปลาตะเพียนโบราณ ชุมชนถักเปลูกูเขาทอง ชุมชนแกะสลักหินหน้าพระตำหนัก ชุมชนทำดอกไม้จากต้นโสนวิ ดไชยวัฒนาราม วัดพุทธโธศวรวิญญู วัดพนัญเชิงวรวิหาร ป้อมเพชร และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม ซึ่งแต่ละสถานที่มีความพร้อมและมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวสูงทั้งด้านประวัติศาสตร์ศิลปกรรมหัตถกรรมและภูมิทัศน์ที่สวยงามโดยสามารถใช้เวลาในการท่องเที่ยวได้ภายใน 1 วัน

ฐิตาภรณ์ เวียงวิเศษ และคณะ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาเส้นทางการจัดการการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในอีสานใต้ถึงปราสาทนครวัดประเทศกัมพูชา จากการศึกษา พบว่าสภาพการจัดเส้นทางการท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรมขอมในอีสานใต้ถึงปราสาทนครวัดประเทศกัมพูชา มี 2 ลักษณะดังนี้ 1) เส้นทางในประเทศไทยปัจจุบันการจัดการการท่องเที่ยวดูเหมือนเป็นหน้าที่เฉพาะหน่วยงานภาครัฐบริษัทองค์กรต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเฉพาะกิจและมีกลุ่มอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บางแห่งที่มีการจัดการการท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรมขอมในอีสานใต้นอกจากนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเดินทางมาเองโดยกำหนดจุดท่องเที่ยวของแหล่งอารยธรรมขอมในอีสานใต้เพียงแห่งเดียวเท่านั้น 2) เส้นทางในประเทศกัมพูชาการเดินทางของนักท่องเที่ยวทั้งที่เดินทางด้วยตนเองและใช้บริการจากบริษัทนำเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่ได้ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตและหนังสือนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่รู้จักแหล่งท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในอีสานใต้อาจเลือกท่องเที่ยวที่นครวัดเนื่องจากเป็นหนึ่งในเจ็ดสิ่งมหัศจรรย์ของโลกนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เมื่อท่องเที่ยวที่เสียมราฐแล้วก็จะเดินทางต่อไปยังประเทศในอินโดจีน เช่น เวียดนามลาวและไทยแต่ในประเทศไทยส่วนใหญ่จะเดินทางไปท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่และภูเก็ตโดยนักท่องเที่ยวจะเที่ยวในประเทศกัมพูชาน้อย 3 วันอย่างไรก็ตามสภาพถนนสำหรับ

รถยนต์จากชายแดนไทยถึงเมืองเสียมราฐจะใช้งานได้ดีเฉพาะในช่วงฤดูร้อนเมื่อเข้าสู่ฤดูฝนจะเดินทางลำบากเพราะน้ำท่วมถนนเป็นบางช่วงข้อจำกัดในการพัฒนาเส้นทางทางท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรมขอมคือ 1) ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมีระยะเวลาในการท่องเที่ยว 1-2 วัน 2) นักท่องเที่ยวใช้รถส่วนตัวเป็นพาหนะในการเดินทาง 3) นักท่องเที่ยวนิยมท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรมครั้งละ 1 แห่ง 4) นักท่องเที่ยวมีความต้องการท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรมขอมที่ได้รับความนิยมตามลำดับความต้องการสูงสุดคือปราสาทหินพนมรุ้งปราสาทเขาพระวิหารปราสาทนครวัดและปราสาทหินพิมาย 5) ข้อจำกัดเกี่ยวกับระยะทางระหว่างแหล่งอารยธรรมขอมแต่ละแห่งส่วนใหญ่ห่างไกลกันมากทำให้การพัฒนาเส้นทางเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกด้านดำเนินการได้ยากเช่นไม่สามารถท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรมขอมทั้งภายในประเทศและนอกประเทศได้ภายในเวลา 1-2 วัน เป็นต้น

นิคม บุญญานุสิทธิ์ และคณะ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการกำหนดรูปแบบเส้นทางจักรยานเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในอีสานใต้จากการศึกษาคณะผู้วิจัยได้เสนอเส้นทางจักรยาน 3 รูปแบบคือ 1) เส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตเมือง 2) เส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวธรรมชาติและวิถีชนบทและ 3) เส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติและวิถีชนบทโดยใช้เส้นทางภายในจังหวัดนครราชสีมาเนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่มากที่สุดในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้และมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเหมาะสมที่จะกำหนดเป็นเส้นทางต้นแบบสำหรับทั้ง 3 รูปแบบ คือเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนเมืองคือเส้นทางรอบคูเมืองเก่าในพื้นที่เมืองนครราชสีมาเส้นทางจักรยานเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ประวัติศาสตร์คือเส้นทางรอบเมืองเก่าพิมายและเส้นทางจักรยานเพื่อการศึกษาธรรมชาติและเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนเกษตรคือเส้นทางบริเวณองค์การบริหารส่วนตำบลไทยสามัคคีอำเภอรังน้ำเขียวจังหวัดนครราชสีมา

ภักดี อภิศุกรกุล และกุลกันยา ศรีสุข (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับเทศกาลการท่องเที่ยวประจำปีของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวสถานที่ต่าง ๆ พร้อมกับเดินทางไปเที่ยวชมงานประเพณีประจำปีของจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงใต้ทั้ง 6 จังหวัดโดยการเดินทางแต่ละครั้งนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางด้วยรถส่วนตัวมากที่สุดเป็นอันดับแรกและนิยมเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่ต่าง ๆ ภายในจังหวัดนั้น ๆ ให้มากที่สุดภายในวันเดียวนอกจากนี้นักท่องเที่ยวจำเป็นต้องแสวงหาสถานที่พักแรมและต้องการรับทราบข้อมูลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลเกี่ยวกับตัวสถานที่ท่องเที่ยวและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณีประจำปีที่เกิดขึ้นอาทิตย์ละครั้งความเป็นมาของงานประเพณีหรือความหมายในการจัดพิธีที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปบอกต่อหรือเล่าให้กับครอบครัวหรือเพื่อนฟังต่อไปเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางกลับไปยังบ้านของตนเองแล้วอีกด้วย

กิตติชัย เจริญชัย (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวและกลยุทธ์ตลาดบริการ การท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดมหาสารคาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนากลยุทธ์ตลาดบริการของการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดพุทธมงคล (วัดพระยืน) และพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถามและแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยสำรวจความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 800 ตัวอย่าง แบ่งเป็นนักท่องเที่ยววัดพุทธมงคล (วัดพระยืน) 400 ตัวอย่าง และนักท่องเที่ยว

พระธาตุนาดูน 400 ตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติที่ใช้ คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบสมมุติฐานด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (ANOVA) ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธวัดพุทธมงคล (วัดพระยี่น) และพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม อยู่ในระดับมาก ผลการทดสอบสมมุติฐาน พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีเพศ รายได้ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการส่วนประสมทางการตลาดบริการของพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ไม่แตกต่างกัน นักท่องเที่ยวที่มีอายุ ระดับการศึกษา อาชีพแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการส่วนประสมทางการตลาดบริการโดยรวมของพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 นักท่องเที่ยวที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการส่วนประสมทางการตลาดบริการโดยรวมของพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ไม่แตกต่างกัน นักท่องเที่ยวที่มีเพศแตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการส่วนประสมทางการตลาดบริการโดยรวมของวัดพุทธมงคล (วัดพระยี่น) จังหวัดมหาสารคาม ไม่แตกต่างกัน นักท่องเที่ยวที่มีอายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการส่วนประสมทางการตลาดบริการโดยรวมของวัดพุทธมงคล (วัดพระยี่น) จังหวัดมหาสารคาม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวด้านจำนวนครั้งที่มาท่องเที่ยว พาหนะที่ใช้ในการเดินทางและวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาท่องเที่ยวที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาดบริการของพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคามไม่แตกต่างกัน พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวด้านจำนวนครั้งที่มาท่องเที่ยว พาหนะที่ใช้ในการเดินทางและวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาท่องเที่ยวที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาดบริการของวัดพุทธมงคล (วัดพระยี่น) จังหวัดมหาสารคาม ไม่แตกต่างกัน พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวด้านวัตถุประสงค์ในการเดินทางมาท่องเที่ยวที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับส่วนประสมทางการตลาดบริการของวัดพุทธมงคล (วัดพระยี่น) จังหวัดมหาสารคาม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พันธุ์ชนก แชมเบอร์ส (2551) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปะเขมรในประเทศไทย กรณีศึกษา : การจัดรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ในเขตอำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี วัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษาคติความเชื่อของขอมโบราณที่เข้าสู่ประเทศไทย ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 12 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 รวมถึงศึกษาการก่อสร้างรูปแบบทั้งศิลปวัตถุและโบราณสถานภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์และเขตอำเภอ เมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี และเพื่อประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และหารูปแบบของการจัดเส้นทางท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรม เนื่องด้วยปัจจุบันสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แบบร่วมอารยธรรมเขมรในประเทศไทย ยังไม่ได้รับความสนใจและบอกเล่าเรื่องราวเท่าที่ควร อีกทั้งสัญลักษณ์ประจำเมืองของลพบุรี คือ พระปรางค์สามยอด ซึ่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมร่วมอารยธรรมเขมรอย่างแท้จริงแต่ก็เป็นเพียงสัญลักษณ์ทางความศรัทธาเท่านั้น ยังขาดการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้จะได้นำรูปแบบอารยธรรมร่วมแบบเขมรในประเทศไทยมาเป็นตัวกำหนดรูปแบบการจัดเส้นทางท่องเที่ยวให้กับเขตอำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

ธานี นงนุช และคณะ (2551) ได้ศึกษาเรื่อง การวิจัยและพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน: เส้นทางการท่องเที่ยว อุบลราชธานี – สะหวันนะเขต – ดานัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวดังกล่าว เพื่อประเมินโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และประเมินโครงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางดังกล่าว ผลการวิจัยสรุปว่าโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกทั้ง 8 แหล่งท่องเที่ยว มี 11 โครงการ จำแนกเป็นแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย 6 แห่ง มี 8 โครงการ และแหล่งท่องเที่ยวในประเทศลาว 2 แห่ง มี 3 โครงการ ประชาชนในพื้นที่และคณะกรรมการแหล่งท่องเที่ยวมีความเห็นว่าควรมีโครงการเดิมนี้อีกและนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อแหล่งท่องเที่ยว ในระดับปานกลาง การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้วงจร PDCA คือ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การติดตามและประเมินผล (Check) และการหาแนวทางในการปรับปรุง แก้ไข (Act)

วิภาวรรณ ปิ่นแก้ว (2551) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเพื่อเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอเมืองจังหวัดเพชรบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทรัพยากรที่มีคุณค่าแก่การท่องเที่ยวรวมถึงการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี ที่ประกอบไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เทศกาลและงานประเพณี รวมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยการศึกษาในครั้งนี้ได้มีการเสนอเส้นทางท่องเที่ยวทั้งหมด 5 เส้นทาง โดยเน้นการท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ได้แก่ 1) เส้นทางผลงานศิลปะถิ่นช่างเมืองเพชร 2) เส้นทางเยี่ยมเยือนวัด วัง สถาปัตยกรรม และโบราณสถาน 3) เส้นทางเลาะเลีย่วเที่ยวธรรมชาติ แวะชมหาดเจ้าสำราญ 4) เส้นทางนมัสการ สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองเพชร 5) เส้นทางเที่ยวชมวิถีชีวิต กิจกรรม ย่านของฝากเมืองเพชร และได้เสนอแนวทางในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการพัฒนาพื้นที่ 2) ด้านการจัดการ 3) ด้านและกระบวนการเรียนรู้ และ 4) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกเครื่องมือทั้งหมด 4 อย่างด้วยกัน คือ 1. แบบสำรวจทรัพยากรท่องเที่ยว 2. แบบตรวจสอบสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว 3. แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ/ผู้นำชุมชน 4. แบบสอบถาม

สิทธิ กองสาสนะ (2552). ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในจังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจ ค้นหาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และจัดหมวดหมู่ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พร้อมทั้งสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการเพื่อนำไปสู่การเสนอแนะตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในจังหวัดขอนแก่นการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey research) จากการลงพื้นที่สำรวจในเขตพื้นที่ตัวเมืองและพื้นที่ภายนอกตัวเมืองในเขตจังหวัดขอนแก่นโดยผู้วิจัยร่วมกับการสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจำนวน 306 คน และกลุ่มผู้ประกอบการจำนวน 50 คน ที่พบอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวทางสุขภาพ ด้วยแบบสอบถามปลายปิดและปลายเปิดผลการศึกษา พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพประเภทสปาและการนวดสุขภาพ เป็นรูปแบบกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจมากที่สุด รองลงมาได้แก่ การฝึกจิตสมาธิและ การเสริมสุขภาพ ความงาม

ตามลำดับ โดยนักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านความสะดวก ถูกต้องตามหลักอนามัย การบริการที่มีความเชี่ยวชาญได้มาตรฐาน การเข้าถึงที่สะดวก มีราคาค่าบริการที่เหมาะสม รวมทั้งการมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่น่าดึงดูดใจ โดยปัจจัยเหล่านั้นสอดคล้องกับผลการสำรวจความคิดเห็นของผู้ประกอบการซึ่งมองว่าการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพเป็นธุรกิจที่เป็นประโยชน์ต่อผู้คนในชุมชน และเป็นมิตรกับสภาพแวดล้อม การศึกษาวิจัย พบว่า พื้นที่ในเขตตัวเมืองขอนแก่นจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพครบทุกประเภทตามที่แยกหมวดหมู่ไว้ซึ่งต่างจากพื้นที่ภายนอกเขตตัวเมืองที่มีเพียงบางประเภทเท่านั้น แสดงให้เห็นศักยภาพในการให้บริการกิจกรรมเชิงสุขภาพในพื้นที่ตัวเมืองซึ่งจะมีมากกว่าพื้นที่ภายนอกเขตเมืองจากการศึกษาสามารถนำไปกำหนดเส้นทาง และรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพในจังหวัดขอนแก่น ได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1. เส้นทาง และรูปแบบกิจกรรมเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ 2. เส้นทาง และรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทอื่น

อาภรณ์ สุนทรวาท (2552) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดราชบุรีเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความมีชื่อเสียงและศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดราชบุรี 2) เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (เฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ) และ 3) เพื่อสร้างเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัย พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีชื่อเสียง ทั้งหมด 8 แห่ง แยกออกเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีค่าระดับคะแนนศักยภาพสูงมาก 1 แห่ง ค่าระดับคะแนนศักยภาพสูง 1 แห่ง ในส่วนของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีค่าระดับคะแนน ศักยภาพสูงมากทั้ง 8 แห่ง ด้านของผลการเชื่อมโยงเส้นทางได้ 3 เส้นทาง โปรแกรม 2 วัน 1 คืน โดยนักท่องเที่ยวได้ประเมินความพึงพอใจในระดับมาก และสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวพึงพอใจมากที่สุดคือ เขากะโหลม การวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมทั้งวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและวิจัยเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้การวิจัยเชิงสำรวจใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การศึกษาเอกสาร การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์การศึกษาภาคสนาม การทดลองนำเที่ยวในเส้นทาง เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดย กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง

สุรินทร์ สุริยวงศ์ (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแม่แตงจังหวัดเชียงใหม่ต่อการเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากการศึกษาพบว่า พื้นที่บริเวณลุ่มน้ำแม่แตงมีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงชันจากด้านทิศเหนือและลาดต่ำลงมาทางด้านทิศใต้ระดับความสูงจากน้ำทะเลระหว่าง 300 – 1,700 เมตร มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทั้งในส่วนของภาครัฐภาคเอกชนและชุมชน ประชากรอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลายเผ่าพันธุ์ ทั้งบริเวณพื้นราบและพื้นที่สูงมีรายได้รวม 4,000 – 50,000 บาท/ครัวเรือน/ปี มีการรวมกลุ่มในรูปแบบของสมาชิกกลุ่มโดยแกนนำชุมชนจะเป็นผู้มีหน้าที่และตำแหน่งในชุมชน นอกจากนี้ยัง พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ยังคงมีอัตลักษณ์ของชุมชนอยู่เช่นเดิม มีรูปแบบการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศและวัฒนธรรม สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ การเดินป่าชมทิวทัศน์ เที่ยวชมวิถีชีวิตของหมู่บ้านชนเผ่า การขี่ช้าง การล่องแพไม้ไผ่และแพยางการ

ซึ่งจักรยานและรถ ATV ในขณะที่ทำการวิจัยครั้งนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยวต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่กระทบกับสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพเศรษฐกิจสังคมจิตวิทยาและวัฒนธรรมโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับปานกลางและเมื่อได้มีการพัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมแบบบูรณาการร่วมกันระหว่างภาครัฐภาคเอกชนและภาคชุมชนภายใต้แผนปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจากผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนแต่ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งยืนยันได้ว่ารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สามารถนำไปใช้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

ศศิธร รัตนประยูร (2557) ได้ดำเนินการวิจัยเรื่อง การจัดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดชัยภูมิ เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ให้กับจังหวัดชัยภูมิ โดยเน้นการสร้างความโดดเด่นและความหลากหลาย รวมทั้งมุ่งเน้นที่จะกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่นของเส้นทางต่อไปนี้ เส้นทางที่ 1 เส้นทางกระเจียวงามแห่งเมืองชัยภูมิ เส้นทางที่ 2 เส้นทางน้ำตกสวย รวยป่าใหญ่ และเส้นทางที่ 3 เส้นทางแห่งหุบเขาหิน เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสัมภาษณ์หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบาย และแจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวทั้ง 4 แห่ง จำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยเส้นทางท่องเที่ยวแต่ละเส้นทางมีกิจกรรมท่องเที่ยว ระยะทาง สภาพถนน ร้านค้า ที่พัก และสถานที่อำนวยความสะดวกอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน และมีความดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ในระดับที่ไม่เหมือนกันโดยแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด ได้แก่ อุทยานแห่งชาติป่าหินงาม รองลงมาได้แก่ อุทยานแห่งชาติไทรทอง อุทยานแห่งชาติตาไถน และมอหินขาวตามลำดับ ซึ่งในแต่ละเส้นทางจะมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพิ่มเติมเพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่น ได้แก่ หมู่บ้านวัฒนธรรมน้อกร หมู่บ้านวัฒนธรรมบ้านเขว้าและหมู่บ้านเกษตรกรรมห้วยหมากแดง ทำให้เพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย จากการศึกษา พบว่า ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 25-34 ปี สถานภาพสมรส การศึกษาระดับปริญญาตรี อาชีพข้าราชการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ รายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท ลักษณะการเดินทางกับครอบครัวและเดินทางกับเพื่อน เดินทางโดยรถยนต์ส่วนบุคคล วัตถุประสงค์ของการเดินทางเพื่อพักผ่อน ในส่วนของข้อเสนอแนะ ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงองค์ประกอบทั้ง 5 ด้านของแหล่งท่องเที่ยวให้มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ และควรจัดให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกให้แก่นักท่องเที่ยวและสร้างประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว

รมย์ กนิษฐานนท์ (2557,น.ง) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนเส้นทางสงครามโลก ครั้งที่ 2 (เส้นทางห้วยปลาหมู) บ้านต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลที่ได้จากการนำแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) มาใช้ดำเนินการบนเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 และ 2) เสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยที่คนท้องถิ่นเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญและการอนุรักษ์เส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 อย่างยั่งยืน

สืบไป วิธีดำเนินการวิจัย โดยการศึกษารวบรวมข้อมูล การลงพื้นที่วิจัย การสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ ประมวลและวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิจัย โดยมุ่งตรวจสอบและติดตามกระบวนการของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 (เส้นทางห้วยปลาหลด) และการเปลี่ยนแปลงบนเส้นทางฯ หลังจากพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า CBT เป็นแนวคิดสำหรับกลุ่มคนที่ตั้งใจนำการท่องเที่ยวมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพื้นที่และตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญในท้องถิ่น แต่ในกรณีบ้านต่อแพ ทางวิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอน หน่วยจัดการศึกษาอำเภอขุนยวม ได้นำแนวคิดเรื่อง CBT มาয়ังบ้านต่อแพ โดยมีโครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมฯ เป็นกลุ่มวิจัยหลักในการศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีบนเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากงานวิจัยให้แก่คณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านต่อแพ รวมถึงการสนับสนุนด้านงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เงา ตลอดระยะเวลา 1 ปี พบว่า มีการเตรียมความพร้อมแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) ด้านความรู้โดยเน้นการอบรมหลายหลักสูตร แต่ด้วยระยะเวลาที่จำกัดจึงทำให้คณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านต่อแพไม่สามารถเข้าใจหรือรับความรู้ได้อย่างเต็มที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอบรมภาษาต่างประเทศ และการอบรมอาสาสมัครท้องถิ่นจึงทำให้ภายหลัง พบว่า คณะกรรมการที่เป็นอาสาสมัครท้องถิ่นไม่สามารถใช้ความรู้จากการอบรมทั้งหมดได้ตามจริง 2) การจัดการท่องเที่ยวบนเส้นทางฯ ด้านกายภาพ พบว่า คณะกรรมการการท่องเที่ยวบ้านต่อแพยังขาดการศึกษาค้นคว้าบันทึกความรู้ด้วยตนเองและการคำนึงถึงผลกระทบจากการจัดการการท่องเที่ยวต่อมรดกทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าการนำ แนวทาง CBT มาใช้ในการจัดการบนเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นยังไม่ประสบผลสำเร็จตามแนวคิด CBT อย่างแท้จริง ข้อเสนอแนะแนวทางในอนาคต คือ 1) ควรมีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องราว ประวัติศาสตร์บนเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 เพิ่มขึ้น เนื่องจากบุคคลรวมสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เคยมีการเก็บข้อมูลมีอายุมากและทยอยเสียชีวิตลง อีกทั้งความรู้นี้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในท้องถิ่นเพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นมัคคุเทศก์นำทางบนเส้นทางสงครามโลกครั้งที่ 2 และ 2) ควรคำนึงถึง ผลกระทบจากการท่องเที่ยว เพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญของเส้นทางฯ ได้อย่างยั่งยืน

ทัศนัยวรรณ ดวงมาลา (2557) การวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิตามการแบ่งส่วนตลาดตามวัย การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อคือ (1) เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมและความต้องการท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย (2) เพื่อวิเคราะห์ลักษณะแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดชัยภูมิและ (3) เพื่อออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิตามการแบ่งส่วนตลาดตามวัยวิธีการวิจัยเป็นแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณโดยเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามและการสนทนากลุ่มสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วย การวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบการรับรู้ลักษณะแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้สถิติการทดสอบ MANOVA ผลการวิจัยมีดังนี้วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชายมีช่วงอายุเฉลี่ยในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น 26 - 40 ปีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีมีระดับรายได้อยู่ในช่วง 20,001 บาทขึ้นไป วัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเพื่อใช้เวลาว่างกับครอบครัว/เพื่อนรูปแบบการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวมักจะจัดการเดินทางท่องเที่ยวทุกอย่างด้วยตัวเองส่วนใหญ่ผู้ร่วมเดินทางท่องเที่ยวได้แก่ครอบครัว (สามี/ภรรยา/ลูก)

จำนวนวันที่ท่องเที่ยวมากที่สุดคือ 1 วัน (เข้าไปเย็นกลับ) วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า นักท่องเที่ยวมีการรับรู้ลักษณะแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิอยู่ระดับค่อนข้างมากซึ่งสามารถแยกได้ดังนี้ 1. ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวรับรู้ภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิอยู่ระดับปานกลาง แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวรับรู้ภาพลักษณ์มากที่สุด คือ อุทยานแห่งชาติตาดโตนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีธรรมชาติที่สวยงาม 2. ลักษณะเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวรับรู้ลักษณะเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิอยู่ระดับค่อนข้างมาก แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวรับรู้ลักษณะเฉพาะมากที่สุด คือ อุทยานแห่งชาติตาดโตน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับครอบครัว วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า เส้นทางการท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิตามการแบ่งส่วนตลาดตามวัย ซึ่งสามารถออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวระยะเวลาเดินทางท่องเที่ยว 1 วัน จำนวน 6 เส้นทางได้ดังนี้ 1. วัยรุ่น 15 – 25 ปี ออกแบบได้ 2 เส้นทาง คือ 1.1 เส้นทางท่องเที่ยวที่ 1 ปีนป่าหน้าผาพาดผจญภัยกลางทุ่งดอกกระเจียวในป่าใหญ่ 1.2 เส้นทางท่องเที่ยวที่ 2 แสงแรกที่มีแสงเรืองรองที่เขื่อนแสงสุดท้ายที่ป่า 2. วัยผู้ใหญ่ตอนต้น 26 – 40 ปี และวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง 41 – 60 ปี ออกแบบได้ 2 เส้นทางคือ 2.1 เส้นทางท่องเที่ยวที่ 3 ชื่นชมธรรมชาติสืบสานวัฒนธรรมส่งเสริมความรักภายในครอบครัว 2.2 เส้นทางท่องเที่ยวที่ 4 หยิบหมอกหยอกดอกกระเจียวเที่ยวเมืองผ้าไหม 3. วัยสูงอายุ 61 ปีขึ้นไป ออกแบบได้ 2 เส้นทาง คือ 3.1 เส้นทางท่องเที่ยวที่ 5 ทดสอบกำลังเพื่อขึ้นมอเติมพลังด้วยธรรมชาติไหว้พระขอพรเพื่อต่อชีวิต 3.2 เส้นทางท่องเที่ยวที่ 6 พบความมหัศจรรย์ของธรรมชาติชื่นชมความงามของวัฒนธรรม

- ต่างประเทศ

Henning Barend Johannes (2003,น. Abstract) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับระบบนิเวศของป่าสงวน Waterberg Biosphere ในแอฟริกาใต้ ผลการวิจัย พบว่าระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ การท่องเที่ยวในลักษณะนี้จำเป็นต้องเน้นความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่นั้น ๆ เช่น พันธุ์ไม้ต่าง ๆ สิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ป่าสงวนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยเมื่อนักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวในพื้นที่แล้วจำเป็นต้องให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักธรรมชาติ การจัดการป่าสงวนจึงเป็นทางออกของการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้

Kanisara Chetbandit (2003,น. Abstract) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย : กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง จังหวัดตราด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบริเวณอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้างในชุมชนอ่าวสลักเพชร โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 126 ครอบครัวที่มีความตั้งใจกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและความเข้าใจกับผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้าใจรับรู้ของชุมชนต่อผลกระทบนั้น ไม่ปรากฏว่ามีปัจจัยใดที่มีความสัมพันธ์ทางสถิติ ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ต่อความตั้งใจมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ รายได้ ความเข้าใจ

เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในขั้นตอนการวางแผนพัฒนา และชุมชนมีความต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Lindsay and Vogler (2004) ประเมินโอกาสด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในเขตสงวนชีวมณฑล Celestun ประเทศเม็กซิโก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างทฤษฎีของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการดำเนินกิจการด้านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ของเขตสงวนชีวมณฑล Celestun เพื่อบ่งชี้ถึงระดับศักยภาพของความยั่งยืน ตลอดจนสามารถทราบถึงจุดแข็ง-จุดอ่อนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งใช้ปัจจัยในการพิจารณา 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านธรรมชาติ การกระจายผลประโยชน์ต่อชุมชน ผลการศึกษา พบว่าเขตสงวนชีวมณฑล Celestun ยังไม่มีความยั่งยืนในด้านการรองรับการเติบโตการท่องเที่ยว จึงได้มีการเสนอแนะไว้ว่าในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นจะต้องมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างรัฐบาล ภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น และควรจัดตั้งศูนย์บริการ นักท่องเที่ยว ศูนย์บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว

Annelies Zoomers (2007) ได้ศึกษาเรื่อง Global Travelling along the Inca Route: Is International Tourism Beneficial for Local Development. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมาย โดยนัยของการท่องเที่ยวใน Andes ศึกษาสิ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวที่เมืองนี้ ศึกษาถึงความคิดเห็นของชาวเมืองที่มีต่อนักท่องเที่ยว ศึกษาความเข้าใจในคำว่า ความขาดแคลนของชาวเมืองและนักท่องเที่ยว และศึกษาวิธีที่จะพัฒนาชุมชนโดยการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ชาวเมืองถึงหัวข้อที่จะทำการศึกษา การศึกษาในครั้งนี้ ให้ความสำคัญสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว เนื่องจากต้องการทราบว่า การท่องเที่ยวโดยชาวต่างชาตินี้จะสามารถพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองได้หรือไม่และการท่องเที่ยวประเภทนี้จะสามารถจัดความยากจนจากชาวเมืองได้หรือไม่ เส้นทางการท่องเที่ยวเส้นนี้เน้นที่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Christian M. Rogerson (2007) ได้ศึกษาเรื่อง Tourism Routes as Vehicles for Local Economic Development in South Africa: The Example of the Magaliesberg Meander โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในท้องถิ่นหรือเมืองเล็กๆ ของแอฟริกาใต้โดยการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวขึ้นมาใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถกระตุ้นให้เศรษฐกิจในระดับท้องถิ่นมีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น เส้นทางการท่องเที่ยวนี้สามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการจ้างงาน หรือรายได้อื่น ๆ สิ่งที่สำคัญในการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวให้ประสบผลสำเร็จมี 5 ประการ ได้แก่ 1. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และชาวบ้านในชุมชน 2. การพัฒนาสาธารณูปโภค หรือสิ่งอำนวยความสะดวก 3. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 4. การประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูล 5. การจัดความยากจนหรือการกระจายรายได้สู่สังคม สรุปได้ว่าการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวจะต้องให้ความสำคัญในหลาย ๆ ส่วน ไม่ว่าจะเป็นการประชาสัมพันธ์การพัฒนาสาธารณูปโภคต่าง ๆ เส้นทางการเดินทาง หรือการสร้างเชื่อมั่นให้แก่นักท่องเที่ยว เส้นทางการท่องเที่ยวนี้จะช่วยให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้และเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิดและตัดสินใจร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

Marlien Lourens (2007) ได้ศึกษาเรื่อง The Underpinnings for Successful Route Tourism Development in South Africa มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนะแนวทางในการจัดเส้นทาง การท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น โดยได้ทำการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด 4 แห่งด้วยกัน คือ 1. The Camino de Santiago ในประเทศสเปน 2. The Heritage Trails ในรัฐควีนส์แลนด์ ประเทศ ออสเตรเลีย 3. Hadrian's Wall ในประเทศสหราชอาณาจักร และ 4. The Midlands Meander ใน ประเทศแอฟริกาใต้ เส้นทางท่องเที่ยวได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจใน ระดับท้องถิ่น โดยมีหลักฐานที่สามารถชี้ให้เห็นถึงผลกระทบในทางบวกของเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่เกิด จากการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว จากการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 4 แห่งทำให้ทราบถึง องค์ประกอบที่สำคัญของการจัดเส้นทางท่องเที่ยว คือ การวางแผน การสนับสนุน และสถาบัน ต่างประเทศ การศึกษาในครั้งนี้เน้นด้านการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ กระจายรายได้ให้ชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน รวมไปถึงการพัฒนาการ ประชาสัมพันธ์เส้นทางท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ อีกด้วย สำหรับเครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม ที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน 1. ผลិតภัณฑ์การท่องเที่ยว 2. นักท่องเที่ยว 3. แบบสอบถาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

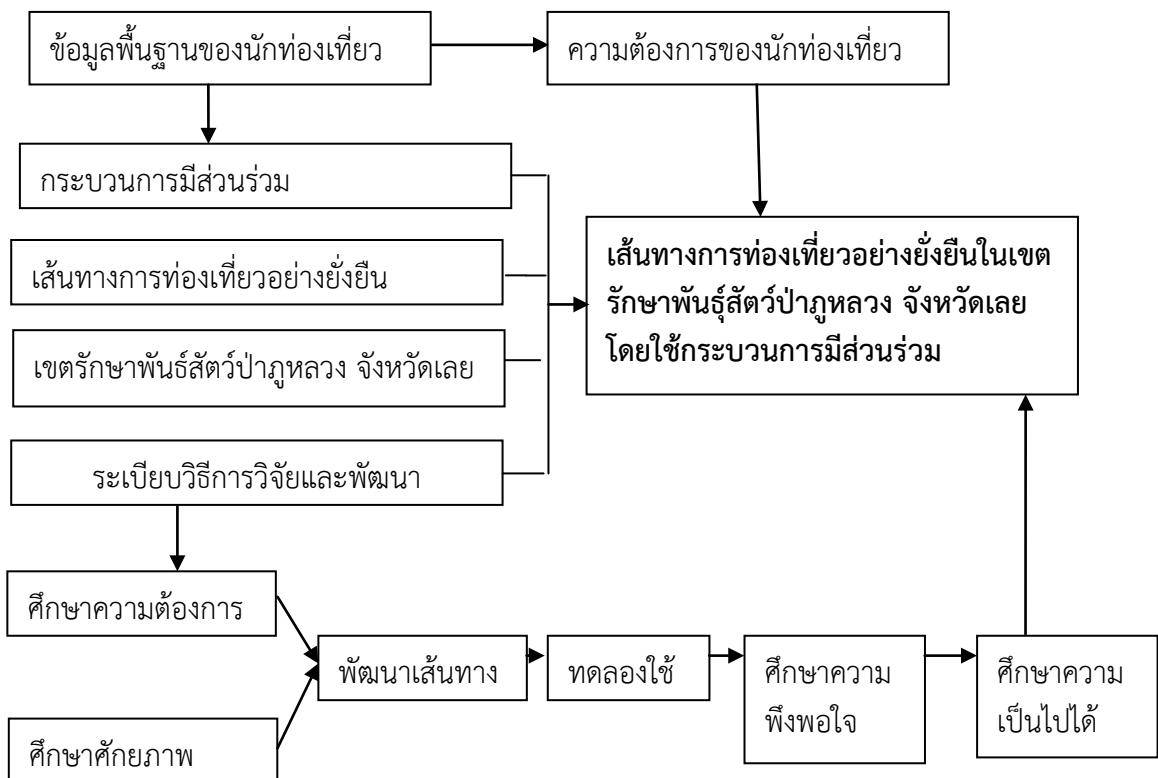
Marlien Lourens (2007) ได้ศึกษาเรื่อง Route tourism: a roadmap for successful destinations and local economic development โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบหัวข้อเส้นทาง การท่องเที่ยวในฐานะของตัวขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ข้อมูลต่าง ๆ เช่น สภาพทั่วไปของพื้นที่ ลักษณะของเส้นทางท่องเที่ยว สาธารณูปโภค การตลาด การจัดการโครงสร้างการเงิน องค์ประกอบของความสำเร็จ เป็นต้น ขั้นตอนของการสร้างเส้นทาง การท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญกับการวิจัยตลาด ต้องระบุกลุ่มลูกค้า เป้าหมายและต้องทราบถึงความ ต้องการของลูกค้าต้องกำหนดรูปแบบของสินค้าและค่านึงถึงวัตถุดิบในท้องถิ่นที่มีการออกแบบแบรนด์ สินค้าที่ต้องคำนึงถึงความมีเอกลักษณ์ การให้ความสำคัญกับผู้ที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นหน่วยงาน ภาครัฐ หน่วยงานเอกชนและชาวบ้านในชุมชน ทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจใน ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สรุปแล้วการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวต้องได้รับความร่วมมือจาก ภาครัฐ เอกชน และชาวบ้านในชุมชนเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนที่ตั้งอยู่ในเส้นทาง การท่องเที่ยวนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ

Jeanette and Courtney (2010) ทำการศึกษาเรื่องเส้นทางท่องเที่ยวทางมรดกวัฒนธรรมใน แอฟริกาใต้: เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการอนุรักษ์และพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นอย่างไรโดย ผลการศึกษา พบว่า การปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นความท้าทายสำหรับประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ที่มีบริเวณของมรดกอยู่ในชนบทและอาจไม่รวมถึงอาคารและอนุสาวรีย์ที่ น่าสนใจเนื่องจากการเพิ่มจำนวนของประเทศที่กำลังพัฒนาทางออกที่ดีคือการเชื่อมโยงพื้นที่ขนาด เล็กที่สำคัญ ๆ ในท้องถิ่นให้เป็นเส้นทางมรดกทางวัฒนธรรมและทำการตลาดในรูปแบบของแพ็คเกจ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องมีการปรับปรุงและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบเส้นทาง ดังกล่าว มักจะถูกเน้นในกลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจ (LED) ที่มีโอกาสในการสร้างรายได้เพื่อนำมา เป็นทุนในการอนุรักษ์มรดกเหล่านี้บทความนี้ได้แสดงแนวทางสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและการ อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบอิสระในแอฟริกาใต้โครงการ

นี้อาจไม่มีค่าในเชิงการตลาดที่จะปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมแต่เป็นการเงินและผลประโยชน์อื่น ๆ มีโอกาสน้อยที่เกิดขึ้นได้ในระยะสั้นซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย